

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Na téma:

Důkazní břemeno v teorii a praxi

Zpracoval: Petr Prunner

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Miloslava Wipplingerová, Ph.D.

Plzeň 2013

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni, dne

Podpis:

Rád bych poděkoval paní proděkance JUDr. Miloslavě Wiplingerové, Ph. D. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

ÚVOD	5
Část I.: Důkazní břemeno v teorii.....	7
Díl 1. Dokazování obecně	7
1.1. Pojem dokazování	7
1.2. Dokazování v trestním právu, dokazování ve správním právu, dokazování v občanském právu, dokazování před ústavním soudem	8
1.3. Smysl dokazování	11
1.4. Pojem důkaz.....	14
1.5. Důkazní prostředky	15
Díl 2. Dokazování v občanském právu	21
2.1. Prameny dokazování- formální a materiální hledisko, konkrétní odkaz na úpravu důkazního břemena v OSŘ.	21
2.2. Dokazování ve sporných a nesporných řízeních	23
2.2.1. Dokazování v nesporných řízeních před civilním soudem.....	26
2.2.2. Dokazování ve sporných řízeních před civilním soudem.....	28
Díl 3. Důkazní břemeno a jevy příbuzné	35
3.1. Rozdíl mezi břemenem a povinností.....	35
3.2. Rozdíl mezi důkazním břemenem a důkazní povinností	40
3.3. Procesní břemena	41
3.3.1 Břemeno tvrzení	42
3.3.2. Břemeno důkazní.....	48
3.3.2.1. Právní povaha důkazního břemena	49
3.3.2.2. Objektivní důkazní břemeno.....	51
3.3.2.3. Subjektivní důkazní břemeno	54
3.3.2.3.1. Abstraktní subjektivní důkazní břemeno	56
3.3.2.3.2. Konkrétní subjektivní důkazní břemeno	58
3.3.3. Instituty pomáhající s překonáním nejistoty o skutkovém stavu	62
3.3.3.1. Právní domněnky v civilním řízení a jejich vliv na důkazní břemeno.....	62
3.4. Procesní povinnosti.....	65

3.4.1. Vysvětlovací povinnost strany důkazním břemenem nezatížené a vyšetřovací důkaz.....	65
3.4.1.1. Vznik vysvětlovací povinnosti.....	71
3.4.1.2. Právo odepřít vysvětlovací povinnost	72
3.4.1.3. Sankce za odmítnutí vysvětlovací povinnosti.....	73
3.5. Koncentrace řízení a její vliv na důkazní břemeno.....	74
3.5.1. Prolomení koncentrace řízení.....	76
3.5.2. Vzájemný vztah koncentrace řízení a důkazního břemena.....	77
Část 2.: Důkazní břemeno v praxi	82
Díl 1. Obecně k judikatuře	82
Díl 2. Vybrané případy z praxe.....	85
2.1. Důkazní břemeno ve věcech diskriminace	85
2.2. Důkazní břemeno ve věcech přechodu nájmu bytu	87
2.3. Důkazní břemeno ve věcech odporovatelnosti dle § 42a odst. 2 Obč.z.....	89
2.4. Důkazní břemeno ve věcech dobré pověsti právnické osoby.....	91
2.5. Důkazní břemeno ve věci odpovědnosti za škodu.....	93
2.6. Důkazní břemeno ve věci platnosti, resp. správnosti soukromé listiny	95
2.7. Důkazní břemeno ve věci správnosti veřejné listiny	98
2.8. Důkazní břemeno ve věcech uznání dluhu	100
ZÁVĚR	103
SUMMARY	105
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	107

ÚVOD

Pojem důkazního břemene by mohl na právního laika snadno na první pohled působit jako poměrně jednoduchá, ba dokonce snad i banální záležitost. Situace je však v praxi o mnoho složitější, než by se mohlo zdát a nelze se vždy jen spolehnout na aplikaci základního pravidla: „kdo tvrdí – ten dokazuje“.

Již jen s ohledem na složitost a rozsah této problematiky si ani nemohu klást za svůj cíl komplexní zpracování tématu důkazního břemene, a proto tak ani nečiním. Mou snahou je zpracování základních principů dokazování a hlavně používání důkazního břemene v praxi a to tak, aby to odpovídalo mým možnostem a schopnostem vyplývajícím již ze samotného faktu, že jsem stále ještě studentem právnické fakulty. Pro správnou aplikaci problematiky v právní praxi je samozřejmě nezbytnou nutností seznámit se se základními teoretickými otázkami tématu, a právě z tohoto důvodu je práce rozdělena na dvě, svou důležitostí přibližně stejné části, první teoretickou, druhou vycházející převážně ze soudní judikatury, tedy praktickou.

Téma dokazování je velmi důležitou součástí právní praxe. Bylo tomu tak v době minulé, ne jinak se věc má v době současné, a aniž bych se domníval, že umím předvídat budoucnost, troufnu si říct, že tomu tak bude i v době více či méně budoucí.

Ať již v občanském právu procesním dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, nebo např. v trestním právu dle zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění, vždy bude potřeba dokazovat, neboť vždy budou mezi procesními stranami vznikat spory, příp. vždy budou orgány činné v trestním řízení hledat skutečného pachatele trestného činu a pro hlavní líčení obstarávat důkazy, které mají domnělého pachatele buď usvědčit, nebo mají vést k zastavení trestního stíhání proti jeho osobě.

Přestože se procesy dokazování v trestním nebo např. civilním řízení v jistých ohledech od sebe odlišují a tedy v konkrétních případech v nich existují rozdíly, jedno mají oba instituty dokazování společné: Právě na tom, jak je která strana úspěšná v dokazování, závisí osud celého sporu. Prokáže-li státní zástupce ve spolupráci s policejním orgánem, že osoba pachatele spáchala trestný čin, jinými slovy: shromáždí-li dostatečně průkazné důkazy usvědčující pachatele ze spáchání

trestného činu, rozhodne věcně a místně příslušný soud odsuzujícím rozsudkem o vině a trestu pachatele. Stejně tak unese-li žalobce své důkazní břímě, vyhraje spor.

Zatímco v trestním řízení je povinnost obstarávat důkazy jednoznačně na straně orgánů činných v trestním řízení a obviněný nemá povinnost obstarávat důkazy prokazující jeho vinu či nevinu, v civilním řízení je situace v tomto ohledu složitější a v praxi mohou, obzvlášť od tzv. koncentrační novely občanského soudního řádu, nastat pro některou ze stran nemalé obtíže např. v situacích, kdy dojde k přechodu důkazní povinnosti na její stranu až po uplynutí koncentrační lhůty a tedy procesní strana, na kterou byla důkazní povinnost takto přenesena, již nemá možnost navrhnout nové důkazy k provedení před soudem, což se zpravidla rovná neúspěchu ve věci.

Aby tedy advokát mohl účinně zastupovat svého klienta při soudním sporu, musí přesvědčivě vědět, zda důkazní břímě tíží jeho či protistranu, příp. musí do jisté míry předvídat, zda na něho bude důkazní břímě přeneseno a z tohoto důvodu navrhnout soudu provedení určitých důkazů ještě předtím, než je na něj břímě přeneseno.

A právě z tohoto důvodu považuji problematiku dokazování a důkazního břemene konkrétně za tak zásadní.

Ještě než se ponoříme do nutného teoretického základu, abychom následně přešli k vybraným okruhům důkazního břemene, považuji za vhodné, dokonce snad přímo nutné, položit si základní, až filosofické otázky, které by si, dle mého názoru, měl položit každý, kdo se snaží zpracovat jakoukoliv problematiku v právnickém či kterémkoliv jiném oboru.

V tomto případě by takové otázky mohly znít např.: „Co je to dokazování a proč je vlastně potřeba dokazovat?“, nebo: „K čemu je dokazování vůbec dobré?“. Právě tímto si dovoluji ve své práci začít.

Část I.: Důkazní břemeno v teorii

Díl 1. Dokazování obecně

1.1. Pojem dokazování

Aby mohlo dojít k pochopení problematiky důkazního břemene, je potřeba se nejprve zaobírat obecnými pojmy a pochopit základní principy. Práce proto začne mírně šířeji, a to konkrétně vysvětlením pojmu „dokazování“. Co to dokazování vůbec je a k čemu slouží? Ač to vypadá jednoduše, realita je, jak už to většinou bývá, přinejmenším trochu složitější.

Profesor Knapp ve své, odbornou veřejností všeobecně uznávané, učebnici Teorie práva konstatuje, že při výkladu pojmu dokazování, je možno hovořit o dokazování dvojího typu, tedy o dokazování logickém a dokazování právním. *„Logická teorie dokazování však není totožná s procesně právní teorií dokazování. Předně se každá z nich zabývá jinými aspekty dokazování a kromě toho je i jejich předmět, ač se překrývá, různě široký.“*¹ Logické dokazování možno nazvat dokazováním obecným, vycházejícím z tzv. formální logiky, tzn. vědního oboru o správném myšlení. Dokazování právní by pak do jisté míry mohlo být označeno za dokazování zvláštní, neboli speciální, jež s obecným (logickým) dokazováním nemůže být v rozporu, a které z obecného logického dokazování do jisté míry vychází. *„I soudce musí užívat při myšlení pravidel formální logiky, má-li se dobrat správného závěru. Pravidla formální logiky jsou pro jakékoliv myšlení nezbytná.“*² Je nutné zde uvést, že právní procesní dokazování je oproti obecnému logickému dokazování jednak mnohem širším pojmem, neboť: *„Procesní dokazování zahrnuje i takové postupy, které předmětem formálnělogického dokazování vůbec nejsou, protože v tomto smyslu nejsou vůbec dokazováním. Například procesní dokazování upravuje důkaz ohledáním, což znamená, že se soud vlastním přímým vnímáním seznamuje s movitým předmětem anebo na místě samém s nemovitostí, třeba se stavem budovy, stavem oplocení pozemku a podobně. Takový důkaz ohledáním není*

¹ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 175

² WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 224

důkazem ve smyslu formální logiky, je však důkazem ve smyslu procesním.“³, dále pak, že se jedná o právem upravený postup. Např. tedy výše zmíněný důkaz ohledáním předmětu je upraven v § 130 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jen jako „OSŘ“).

Tento pomyslný úvod do problematiky procesního dokazování bude zakončen pokusem o vyjádření toho, co to procesní dokazování vlastně je, tedy stanovením jakési definice. Bylo by patrně s podivem, kdyby si studenti sami dělali ambice na utváření jakýchkoliv, i když jen doktrinálních (tedy ne legálních) definic a domnívali se, že uspějí lépe, než zkušení odborníci z praxe, a proto bude vhodnější se poučit „ostřílenějšími“.

Procesní dokazování je určitý postup civilního soudu, který: *„slouží k vytvoření poznatků soudu o skutečnostech důležitých pro rozhodnutí, při němž soud svými smysly poznává určitou rozhodnou skutečnost přímo anebo poznává přímo zprávy o této skutečnosti.*“⁴

1.2. Dokazování v trestním právu, dokazování ve správním právu, dokazování v občanském právu, dokazování před ústavním soudem

Jak již výše bylo naznačeno, je důležité zmínit, že v oblasti práva se samozřejmě nedokazuje pouze v případně civilních sporů, tedy na půdě soukromého práva. Dokazuje se samozřejmě i v trestním nebo správním řízení, dokonce i v řízení před Ústavním soudem, což dokazují např. ustanovení hlavy páté zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen jako „trestní řád“), dále ustanovení dílu třetího zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen jako „správní řád“) a v neposlední řadě též § 48 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen jako „zákon o Ústavním soudu“). Ač se pravidla pro dokazování v těchto jednotlivých právních odvětvích z velké části překrývají, existují zde však i určité rozdíly, na které je potřeba upozornit.

³ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 224

⁴ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 200

Tak např. dokazování v trestním právu tvoří velmi důležitou a do jisté míry nenahraditelnou součást trestního řízení, neboť: „*Předmětem trestního řízení je určitý skutek. Hlavním úkolem trestního řízení je zjistit, zda se tento skutek stal, zda je trestným činem a kdo je jeho pachatelem. Je třeba také zjistit okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.*“⁵ Procesními stranami trestního řízení jsou vždy alespoň státní zástupce a obžalovaný, kteří mají sice stejná práva, nikoliv však stejné povinnosti. Je např. povinností státního zástupce opatřovat, za přispění policejních orgánů, důkazy, ze kterých vyplývá, kdo je pachatelem trestného činu, a zda se vůbec tento čin stal. Toto znamená, že státní zástupce musí do řízení „vnést“ i takový důkaz, který nepopíratelně určuje, že trestný čin spáchán nebyl, případně, že jej nespáchal obžalovaný a to i za cenu toho, že např. neví, kdo je pravým pachatelem. Musí tedy opatřovat a zajišťovat jakékoliv důkazy ve věci, ať již jsou ve prospěch či neprospěch obžalovaného. Naproti tomu obžalovaný v trestním řízení nemusí obstarávat důkazy vůbec žádné. V první řadě rozhodně nemusí předkládat důkazy prokazující jeho vinu, ale v druhé řadě ani jeho nevinu. I pokud nepředloží jediný důkaz o své nevině, stejně nemůže být za trestný čin odsouzen, jestliže není spolehlivě prokázáno, že se takový čin stal, příp. že jej spáchal zrovna on.

Naproti tomu v případě řízení civilního zde sice také platí, že strana nezatížená důkazním břemenem není povinna předkládat v řízení důkazy, a přesto spor neprohráje, avšak důkazní břemeno je zde „pohyblivé“ a tedy pouze z postavení účastníků (žalobce – žalovaný) samo o sobě nevyplývá, kterou ze stran důkazní břemeno zrovna tíží. Jednou může mít povinnost předkládat soudu důkazy ta strana, jindy zase jiná, dokonce v jednom sporu může mít povinnost prokázat určitou skutečnost strana „a“ jinou skutečnost zase strana „b“. Žádná ze stran dále nemá povinnost opatřovat důkazy důležité pro vydání rozhodnutí bez ohledu na to, v čí jsou prospěch tak, jako je tomu v případě státního zástupce v řízení trestním. Bylo by minimálně úsměvné, kdyby např. žalovaný jako zhotovitel, na kterém je vymáhána sleva z ceny díla za nekvalitně odvedenou práci, byl povinen před soudem prokazovat, že dílo opravdu on sám provedl nekvalitně, a to by např. dokládal fotografiemi ze stavby a naproti tomu by nadále odmítal slevu z díla poskytnout.

⁵ JELÍNEK, J., a kol.: Trestní právo procesní. 2.vyd. Praha: Leges, 2011, s. 349

Dalším rozdílem mezi dokazováním v trestním a civilním procesu, který je na tomto místě alespoň hoden zmínky, je koncentrace řízení. V trestním řízení se koncentrace nevyskytuje, zatímco v řízení civilním je od tzv. koncentrační novely č. 7/2009 Sb., základní, v zásadě neprolomitelnou zásadou. Co koncentrace je, jaké jsou její výhody či nevýhody a jaký může mít vliv na důkazní břemeno, to vše bude v práci ještě důsledně zpracováno později.

I dokazování ve správním řízení má svá specifika, kterými se liší od dokazování v civilním procesu. Významný rozdíl spočívá již ve způsobu opatřování důkazů rozhodných pro vydání rozhodnutí. Zatímco v trestním řízení, jak bylo již výše uvedeno, obstarává důkazy převážně státní zástupce ve spolupráci s policejními orgány a v civilním řízení procesní strana zatížená důkazní povinností, ve správním řízení je tomu opět poněkud jinak: „*Podklady opatřuje správní orgán, z obecné zásady součinnosti s účastníky řízení však vyplývá, že i oni mají významnou roli. Jsou povinni na podporu svých tvrzení označit příslušné důkazy (§52 SpŘ). Pro sporné řízení správní přímo platí, že správní orgán vychází z důkazů, které byly účastníky navrženy, může ale provést i důkazy, které nebyly účastníky označeny, jestliže ty navržené nepostačují ke zjištění stavu věci (§141 odst. 4 SpŘ).*“⁶

Ještě alespoň za zmínku stojí dokazování v řízení před Ústavním soudem. Jak již bylo výše naznačeno, i zde se dokazuje. Tuto skutečnost potvrzuje přímo ustanovení zákona o Ústavním soudu, které říká, že: „*Ústavní soud provádí důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu. Rozhoduje, které z navrhovaných důkazů je třeba provést, a může provést i jiné důkazy, než jsou navrhovány. Provedením určitého důkazu mimo ústní jednání může pověřit jednotlivého soudce. Může též o provedení určitého důkazu požádat jiný soud*“⁷ a tedy přímo zakotvuje tuto možnost v řízení před Ústavním soudem. Nicméně dle názoru některých autorů k dokazování před ústavním soudem zpravidla nedochází, neboť primárně se toto od Ústavního soudu ani neočekává, a naopak v případech, kdy se Ústavní soud v minulosti do provádění důkazů pouštěl, většinou za to byl spíše kritizován.⁸

⁶ HENDRICH, D., a kol.: Správní právo. Obecná část. 7. Vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 397

⁷ § 48 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

⁸ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 360

1.3. Smysl dokazování

Je-li hovořeno o právním dokazování v obecné rovině, je nutné položit si otázku, k čemu tento právem upravený proces vlastně slouží a k čemu je dobrý. Pro odpověď na tuto otázku je ale potřeba dojít ještě dále, tedy k tomu, co je vlastně cílem činností soudů, které důkazy v konkrétních případech provádějí.

„Činnost soudu v civilním řízení směřuje k zajištění spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků. Za tím účelem soudy v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci, provádějí exekuci rozhodnutí, která nebyla splněna dobrovolně a zaměřují svou činnost k tomu, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů fyzických a právnických osob a aby práv nebylo zneužíváno na úkor těchto osob. Rozhodování předpokládá vždy určitý autoritativní výrok soudu, ve kterém soud jako orgán státu projevuje svou vůli upravit určité právní vztahy mezi fyzickými osobami navzájem, mezi fyzickými a právnickými osobami a mezi právnickými osobami navzájem.“⁹

Soud tedy vstupuje v civilních sporech mezi dva účastníky jako „osoba nestranná“, které je svěřena společností jakási rozhodovací pravomoc právě pro případ, že mezi účastníky spor vznikne a tedy soud má být ten, kdo rozhodne, „na čí straně je pravda“, příp. komu náleží určité právo. Je potřeba však uvést, že soud jako autorita nemůže rozhodovat svévolně např. dle sympatií k té či oné straně, nýbrž musí vycházet z určitých skutečností, na které si v průběhu řízení učiní určitý názor a ze kterých následně vyvodí jistý závěr, vtělený do rozhodnutí, jež posléze vydá. K tomu, aby si soud takovýto názor utvořil a následně rozhodl pokud možno spravedlivě, nikoliv aby uplatnil libovůli, slouží dokazování.

„Podstata soudního dokazování nespočívá v psychickém působení na osobnost soudce, aby si vytvořil určité vnitřní přesvědčení o skutkovém stavu, ale především ve vytváření určité struktury informací a v jejich logickém zpracování, na jehož základě může být vyneseno soudní rozhodnutí.“¹⁰

Výše uvedené samozřejmě neplatí pouze pro české občanské soudní řízení, ale též pro další civilní procesy po celé Evropě. Např. tedy u našich, nejen historicky,

⁹ SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997, s. 350

¹⁰ MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2

nejbližších sousedů: „*súd při poznávaní reality získava poznatky jednak o práve a potom o ostatných skutočnostiach. Možno konštatovať, že občianske súdne konanie je činnosťou príslušného orgánu zameranou na poznávanie skutočností potrebných na vydanie súdneho rozhodnutia.*“¹¹

Ať již v civilním nebo např. v trestním řízení, smyslem dokazování je, dle převažujícího mínění, zjištění objektivní, jinak řečeno materiální pravdy, nicméně je na místě uvést, že již tato samotná teze, vypadající na první pohled jednoduše, v sobě skrývá mnoho, do jisté míry, filosofických otázek, jako např. co je to formální a materiální pravda nebo lze vůbec pravdu zjistit, příp. hodnotit?

Např. filosofický směr zvaný postmodernismus¹² celý proces vědění poměrně relativizuje a zabývá se tím, do jaké míry je možné vůbec skutečnosti poznávat, neboť aby mohla být určitá skutečnost poznána, musí se nejprve společnost shodnout na jistých rysech, při kterých danou věc je možné považovat již za prokázanou. S ohledem na to, že společnost si sama vybírá, co pravdou je a co není, pravdou není to, jak danou situaci hodnotí konkrétní jednotlivec, ale jak na danou okolnost hledí společnost. Z toho důvodu je dle postmodernistů v podstatě nemožné objektivní pravdu u soudu zjistit a prokázat, neboť ji nehodnotí společnost jako celek, ale konkrétní osoba, tedy předseda senátu, který o věci rozhoduje a nejde tedy o pravdu objektivní.¹³

Nicméně za předpokladu, že objektivní pravdu zjistit skutečně lze, je potřeba si uvědomit, že ne vždy ji bude možné prokázat neboli nalézt, a proto je nutné v civilním řízení pomýšlet i na takové situace, kdy např. určité skutečnosti svědčí ve prospěch jedné strany, jiné však ve prospěch strany druhé. V trestním řízení by takováto situace, kdy není objektivní pravda zjištěna, byla vyřešena užitím zásady *in dubio pro reo*, která znamená, že v pochybnostech má být rozhodnuto ve prospěch obžalovaného. Bohužel v případě civilního řízení soud podobnou možností nadán není (výjimku, kdy by tuto zásadu bylo možné užít lze spatřovat nanejvýš v případech deliktní způsobilosti). Jestliže navíc ve věci byla podána

¹¹ BAJCURA, A., a kol.: *Občianské procesné právo*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995, s. 103

¹² Řada významných právníků se k postmodernímu myšlení v minulosti vyjadřovala. Pro příklad lze uvést článek bývalého předsedy Advokátní komory nebo bývalého ministra spravedlnosti v jedné osobě: ČERMÁK, K.: *Studium života goril a jeho význam pro české postmoderní myšlení aneb ještě ke kritice selského rozumu*. *Bulletin advokacie*. 1995, č. 5

¹³ Srov. např. LYOTARD, F.: *O postmodernismu*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993

žaloba, soud nesmí odmítnout rozhodnout, neboť by tím porušil základní lidské právo každého jedince, totiž právo na spravedlivý proces, a proto nezbyvá soudu nic jiného, než rozhodnout na základě maximálně zjistitelné pravděpodobnosti a nadále podle ní jednat, jako by byla prokázána pravda.¹⁴

Velmi zjednodušeně řečeno, ač cílem civilního dokazování je dle mínění některých autorů primárně snaha zjistit materiální pravdu, nutno uvést, že neexistuje pouze pravda materiální, ale i pravda formální, se kterou je možné se setkat především právě na poli civilního procesu, nikoliv v řízení trestním, a proto je důležité alespoň se zmínit o tom, co ta formální pravda vlastně je.

Svoboda ve své knižní monografii věnované dokazování uvádí následující definici formální pravdy: „*Formální pravdou jsou tedy skutková zjištění soudu, k nimž soud během řízení na základě zákonem upraveného postupu dospěl jinak než cestou dokazování, a o nichž lze předpokládat, že mohou být v rozporu s objektivní realitou.*“¹⁵ Mezi praktické příklady formální pravdy v civilním řízení je možné zařadit např. tzv. shodná tvrzení účastníků sporu, tedy situaci, kdy účastníci mající mezi sebou spor, před soudem shodně prohlásí, že v určité věci jejich názory vzájemně rozporné nejsou, a proto je není nutné před soudem prokazovat. Příkladem může být např. spor vyplývající z ústně uzavřené smlouvy o dílo, kdy spor se vede opět o určení výše slevy z ceny za nekvalitně provedené dílo a oba účastníci před soudem shodně prohlásí, že mezi nimi byla smlouva o dílo skutečně uzavřena a to „pouze“ ústně. V takové chvíli soud nezkontroluje, zda tomu tak skutečně bylo, tedy zda mezi sebou účastníci uzavřeli platnou (!) smlouvu a tedy soud tuto okolnost do jisté míry předpokládá, i když tomu tak ve skutečnosti být nemuselo, a to převážně z toho důvodu, že účastníci v tomto bodu sporu mezi sebou nemají, za spornou považují pouze kvalitu předmětného díla. Soud tedy nadále pouze posuzuje, zda dílo bylo provedeno kvalitně a tedy zda objednateli náleží či nenáleží nárok na slevu z ceny díla. Důvodem, pro který soud tyto situace nezkontroluje, je jednak jeho nestrannost, o kterou by okamžikem zásahu mezi shodná tvrzení účastníků přišel a dále jeho povinnost vyplývající ze základní zásady civilního řízení, tedy zásady dispoziční, ze které vyplývá, že: „*je věcí účastníků řízení určit, o čem má být rozhodnuto (a to jak z hlediska předmětu*

¹⁴ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 217

¹⁵ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 19

práva, tak i z hlediska jeho rozsahu).“¹⁶ Mezi další příklady „pravd“, které je možné považovat za spíše formální, patří tzv. skutkové domněnky, kdy opět soud pouze „má za to, že“ určitá okolnost je tak, jak ji soud důvodně předpokládá.

Smyslu občanského soudního řízení se v minulosti věnoval zejména Macur, který upozorňoval zejména na to, že soudy by se měly snažit především o nalezení materiální, tedy objektivní pravdy. Nicméně i on připouštěl za jistých okolností situace, kdy se může soud se zjištěním formální pravdy spokojit.¹⁷

Nutno však podotknout, že existují i názory odborníků, kteří by s výše uvedeným členěním pravdy na materiální a formální nesouhlasili. Např. v době nedávno minulé prezentoval Brtník práci, ve které tvrdí, že s ohledem na skutečnost, že dle jeho mínění, pravda je jen jedna, a tedy objektivní, tak cílem každého soudu při soudním řízení, je vždy jen nalezení této pravdy. Tento autor tedy tvrdí, že jestliže pravda je jen jedna (materiální), cílem soudu musí být vždy jen zjištění této pravdy a vždy je pouze otázkou, jednak do jaké míry je tato pravda poznatelná a dále do jaké míry je tato pravda ve sporu reálně poznána. Dle jeho mínění je tedy nakonec v soudním řízení zjištěna určitá tzv. „procesní pravda“, která je pouze více či méně odrazem pravdy materiální dle toho, jak se jí podařilo objasnit.¹⁸

1.4. Pojem důkaz

S pojmem „dokazování“ souvisí i samotný pojem „důkaz“, na který samozřejmě lze opět nahlížet minimálně ze dvou pohledů, tedy z pohledu důkazu logického, kdy je jím myšleno především „*správné odvozování z pravdivých premis, tj. určitý myšlenkový proces deduktivní.*“¹⁹, ale současně též opět z pohledu důkazu právního. Pro potřeby této práce je v této chvíli směrodatný důkaz právní, proto mu bude věnován patřičný prostor.

Tak jako procesní dokazování stojí na pevném základu vyplývajícím z logického dokazování, tak i pojem právní důkaz v sobě obsahuje důkaz ve smyslu logickém.

¹⁶ ZOULÍK, F.: Soudy a soudnictví. Praha: C.H.BECK/SEVT, 1995, s. 128

¹⁷ Více např. MACUR, J.: Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001

¹⁸ Srov. BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu. Bulletin advokacie. 2010, č. 10

¹⁹ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 176

Je však na tomto místě důležité zmínit, že i samotný pojem právní důkaz je možné chápat dvojím způsobem, a to jednak jako výsledek procesu dokazování, ale též jako důkazní prostředek, tedy určitou okolnost, pomocí které má být určitý stav teprve v budoucnu prokázán (tedy např. listinný důkaz, důkaz videozáznamem, nebo např. důkaz výslechem svědka). Až z kontextu daného okolnostmi je tedy potřeba často usuzovat, zda použitím slova „důkaz“ má ten, kdo jej vyřkl na mysli prostředek, pomocí kterého má být v budoucnu určitá okolnost teprve prokázána či zda se jedná již o výsledek celého dokazovacího procesu.

V teorii se rozlišují pojmy „důkaz“ a „protidůkaz“. Zatímco důkaz slouží k prokázání skutečností, které tvrdí strana zatížená důkazním břemenem, protidůkaz naopak vyvrací důkaz prvotně soudu podaný a je tedy jakýmsi obranným prostředkem strany nezatížené důkazním břemenem. Aby důkaz mohl mít očekávané následky, musí být před soudem úspěšně proveden, což znamená, že musí pomocí něho být prokázáno jisté tvrzení, a to s takovou mírou pravděpodobnosti, že jej lze považovat za prakticky jisté. Toto však neplatí pro protidůkaz. U toho postačuje k úspěšnému provedení již samotný fakt, že se pomocí jeho provedení podařilo snížit pravděpodobnost tvrzení, která jsou jím vyvracena (tedy tvrzení učiněné stranou zatíženou důkazním břemenem), pod úroveň praktické jistoty o jejich pravdivosti.²⁰

1.5. Důkazní prostředky

I přesto, že důkazní prostředky nejsou přímo předmětem této práce, jedná se o natolik stěžejní záležitost, že není možné je úplně opomenout a alespoň okrajově jim tedy nyní bude věnován jistý prostor.

Jak tomu obvykle bývá i v případě důkazních prostředků teorie poskytuje pro potřeby snadnějšího pochopení problematiky či pro pozdější použití v praxi, nejrůznější kritéria, dle kterých je možné důkazní prostředky členit.

Mezi dnes nejběžnější dělení rozhodně patří členění důkazů na původní a odvozené. Původním důkazem je takový důkaz, který pochází z bezprostředního

²⁰ MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2

pramene, typicky se jedná o výslech svědka, který skutečnost, o které vypovídá, osobně viděl nebo dále např. originál listiny. Proti tomu odvozeným důkazem je takový důkaz, který nepochází přímo z bezprostředního zdroje (je tzv. „z druhé ruky“). I v takovém případě může jít o výpověď svědka, který však tentokrát vypovídá o skutečnosti takovým způsobem, že pouze reprodukuje to, co slyšel od osoby jiné.²¹ Důkaz původní má většinou větší váhu než důkaz odvozený.

Důkazy lze členit též na přímé a nepřímé. Zatímco přímý důkaz přímo potvrzuje nebo vyvrací dokazovanou skutečnost, nepřímý důkaz pouze dokazuje skutečnost jinou, ze které je však možno usuzovat, zda se původní dokazovaná skutečnost stala či nikoliv.²² Přímým důkazem, který prokazuje uzavření určité smlouvy je např. sám stejnopis této smlouvy. V oblasti trestního práva je přímým důkazem např. záznam z bezpečnostní kamery, zachycující pachatele přímo při činu, např. při vraždě, kdy je naprosto prokazatelně viditelný obličej pachatele i celý průběh pachatelova jednání, kterým naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Naopak za nepřímý důkaz se dnes v trestním právu považuje např. pachová stopa nalezená na místě činu. V předchozí větě bylo užito slovo „dnes“, a to z toho důvodu, že v minulosti byla váha pachové stopy často u soudů zpochybňována, a to např. tím, že dříve bylo vůbec pochybováno o tom, zda dvě osoby nemohou mít identickou pachovou stopu.²³ Což však následně postupem doby a techniky bylo spolehlivě vyvráceno. Dalším důvodem, proč byla pachová stopa jako důkaz (nejčastěji v trestním řízení) zpochybňována, spočíval v tom, zda vůbec pachovou stopu lze svou povahou označit za důkaz, když původně se usuzovalo, že z důvodu nemožnosti provedení důkazu pachovou stopu přímo v řízení před soudem, jedná se pouze o operativně kriminalistickou metodu, nikoliv důkaz.²⁴ I tato koncepce pachových stop byla postupně překonána a dnes je pachová stopa považována za klasický případ nepřímého důkazu.²⁵

Pachová stopa vzniká tak, že z každého jedince, tedy fyzické osoby, se neustále oddělují mikroskopické kusy pokožky, potu, atp., které tato osoba zanechává na všem, s čím se dostane do styku. Jestliže tedy domnělý pachatel na místě činu

²¹ SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997, s. 365

²² SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997, s. 365

²³ Srov. Rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Orlicí sp. zn. T 159/86

²⁴ Srov. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. To 295/93

²⁵ Srov. HANUŠ, L.: Náležitosti důkazního prostředku srovnávací pachovou zkouškou. Bulletin advokacie. 2004, č. 1

skutečně byl přítomen a něčeho se dotkl (ať již přímo pokožkou či např. prostřednictvím rukavice, na kterou však samozřejmě musel sáhnout ve chvíli, kdy si ji např. bezprostředně před činem nebo i dávno předtím, oblékal), na místě svou pachovou stopu zanechá. Při následném vyšetřování tím specialistů na místě činu odebere vzorky, které uloží do tzv. pachových konzerv, které pak nechá policejního psa, pomocí jeho čichových smyslů, zidentifikovat s domnělým pachatelem. V minulosti byla exaktnost tohoto postupu mnohokrát zpochybňována, např. z důvodu nepřezkoumatelnosti (i pokud bychom nechali každou pachovou stopu zidentifikovat více psy, kteří se na výsledku vzájemně shodnou, nelze vyloučit, že tito psi jsou vedeni stejnou chybou spočívající např. v kontaminované stopě nebo v kontaminovaném vzorku domnělého pachatele. Kontrola metody by musela být provázena metodou odlišnou, tedy nikoliv pouhým jejím opakováním za použití jiných psů).²⁶

Nepřímost tohoto důkazu spočívá v tom, že pokud pes najde shodu pachové konzervy s podezřelou osobou, je tím prokázána pouze ta skutečnost, že pachatel byl na místě činu, nikoliv že čin spáchal. Pachovou stopu nelze jednoduše odstranit (odstraňuje se čištěním vroucí vodou za současné aplikace přípravku na odstraňování nečistot), a proto na místě činu většinou vydrží poměrně dlouhou dobu (přesněji řečeno: není-li odstraněna, vydrží navždy) a policejní pes je schopen ji identifikovat i cca 2 roky od doby, co vznikla. Takže z tohoto nepřímého důkazu nejen že přímo nelze zjistit, zda je domnělý pachatel pachatelem skutečným, ale ani zda byl na místě činu v době jeho spáchání, předtím nebo potom. V neposlední řadě je potřeba upozornit na fakt, že dnes již je prokázáno, že pachové stopy jsou přenositelné, takže je možné, aby se pachová stopa na místo činu dostala, aniž by na něm sám domnělý pachatel skutečně byl. Pokud by např. na sobě měl skutečný pachatel oblečení domnělého pachatele, policejní pes identifikuje, že na místě činu vlastně bylo přítomno oblečení domnělého pachatele, aniž by tam ve skutečnosti nutně musel opravdu být.²⁷ Nepřímým důkazem lze tedy prokázat skutečnost pouze v kombinaci s jinými důkazy.

²⁶ Srov. ROMAN, Š.: K problematice využití tzv. pachových konzerv v trestním řízení. Bulletin advokacie. 1996, č. 8

²⁷ Srov. <http://www.epravo.cz/top/clanky/pachova-stop-a-jako-dukaz-v-trestnim-rizeni-20647.html>

Tedy ještě jinak, nepřímý důkaz oproti důkazu přímému pouze prokazuje jistou okolnost, pouze více či méně nasvědčující tomu, zda k situaci „hlavní“, kterou se někdo snaží prokázat, skutečně došlo či nikoliv, příp. zda pachatelem je ten či onen pachatel.²⁸

Nepřímý důkaz nelze, pro jeho povahu, použít jako jediný podklad pro rozhodnutí trestního soudu, což judikoval Ústavní soud, když řekl, že: „*jestliže soud opírá odsuzující výrok o jediný nepřímý a navíc svou povahou pouze podpůrný důkaz a zamítne provedení důkazů dalších, porušuje tak základní práva a svobody obžalovaného.*“²⁹

Důkazy lze dělit dále na osobní (př. výslech svědka) a věcné (př. listinný důkaz), příp. na obviňující a ospravedlňující. Zejména druhé jmenované dělení je převážně důležité pro dokazování v trestním řízení, nikoliv v civilním a dále se jimi již tato práce nebude podrobněji zabývat.

Po utvoření základní představy o tom, jak důkazní prostředky teoreticky dělit, je potřeba se zmínkou zastavit u jednotlivých důkazních prostředků. S ohledem na to, že tato práce je z oblasti civilního procesu a o důkazních prostředcích jiných právních odvětví by se jen těžko psalo pouze v řádech jednotlivých vět, nikoliv v řádech stran, výklad bude věnován rovnou důkazním prostředkům civilního procesu, a tedy tyto poslední odstavce prvního dílu, budou jakýmsi překlenovacím místem obecného dílu prvního v díl druhý, týkající se již přímo dokazování v občanském právu.

Tak tedy: v civilním řízení mohou za důkaz sloužit všechny prostředky, jejichž pomocí lze zjistit stav věci, přičemž zákon stanovuje, které prostředky to zejména jsou. Občanský soudní řád vymezuje základní důkazní prostředky, a to formou demonstrativního, nikoliv taxativního výčtu. Ten čítají tyto důkazní prostředky: Výslech svědka, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské a exekuční zápisy a jiné listiny, ohledání, výslech účastníků (§125 OSŘ). Dnešní doba přináší ale mnohé další důkazní prostředky, které je možné u soudu použít. Některé z nich vznikají postupně s pokroky

²⁸ JELÍNEK, J., a kol.: Trestní právo procesní. 2.vyd. Praha: Leges, 2011, s. 375

²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 3. 1998 sp. zn. I ÚS 394/97

moderních technologií, jako např. analýza DNA, která mimo jiné slouží v dokazování k identifikaci osob.³⁰

Jako důkazní prostředek dnes může sloužit fotografie, videozáznam (a to ať již je na jakémkoliv nosiči dat, od videokazet, přes tzv. diskety, CD, DVD, až po „flash disky“, příp. externí internetová úložiště dat, atp.), nebo jistě dnes např. i tzv. „printscreen“ vyobrazující vzkaz „vyvěšený na zdi na facebookovém profilu“.

V případě trestního řízení je v současné době více než kdy jindy aktuální otázka přípustnosti záznamů telefonických hovorů, příp. osobních záznamů pořízených na diktafon nebo jiný zvukový nosič, jako důkazů. Člověk nemusí být právník, aby věděl, že v dnešní době se tento institut běžně používá, ať již jde o tzv. mediální kauzy Vítkov, Bárta, David Rath nebo jiné, méně známé případy. Ve všech výše zmíněných trestních věcech jsou stěžejními důkazy právě zvukové záznamy.³¹

To, zda určitý prostředek bude prostředkem důkazním, nezávisí na vůli účastníka, nýbrž: *„Zásadně to bude soud, který – zpravidla k návrhu účastníka – rozhodne, zda určitý jiný „prostředek“ jako důkaz připustí. Připustí-li jej, pak musí určit též způsob provedení takového důkazu. Toto pojetí důkazních prostředků odpovídá principu volného hodnocení důkazů, protože v každém případě nakonec soud musí volně zhodnotit, jaké poznatky z provedeného důkazního prostředku a s jakou mírou hodnověrnosti získal.“*³²

Nutné je ovšem alespoň okrajově zmínit, že soud při posuzování přípustnosti toho kterého důkazního prostředku je nucen přihlížet i ke způsobu, jakým byl takový důkaz pro potřeby obstarán. Důkazní prostředek musí být získán zákonným způsobem, jinak jej není zpravidla možné v řízení použít. Sám zákonodárce je při stanovování pravidel přípustnosti důkazů veden základními lidskými právy

³⁰ Srov. např. LAUPY, M.: Forenzní genetická analýza DNA a její význam při dokazování. Bulletin advokacie. 2002, č. 4

³¹ Více k problematice odposlechů např.: KOCINA, J.: Záznamy telefonických hovorů pořízené třetími osobami jako důkaz. Bulletin advokacie. 2009, č. 3

³² WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 237

fyzických a právnických osob. Pokud by důkaz byl získán např. nelidským způsobem, před soudem nemůže být použit.³³

Obzvlášť na poli trestního práva je otázka zákonnosti důkazu extrémně důležitá. Z listiny základních práv a svobod vyplývá, že: „*nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon*“³⁴, a tedy v případě jakéhokoliv zásahu do těchto základních subjektivních lidských práv, je nutné zákon obzvlášť pečlivě dodržovat, aby nedocházelo ke svévolnému zneužívání těchto institutů a tím i k porušování nejvýznamnějších a do jisté míry i celosvětových právních norem.

³³ Srov. REPÍK, B.: K přípustnosti důkazu získaného nelidským a ponižujícím zacházením a k právu neobviňovat sebe samého. Bulletin advokacie. 2007, č. 2.

³⁴ čl. 8 odst. 2 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Díl 2. Dokazování v občanském právu

2.1. Prameny dokazování- formální a materiální hledisko, konkrétní odkaz na úpravu důkazního břemena v OSŘ.

Tak jako téměř každá odborná literatura, týkající se právní problematiky, většinou zhruba někde ve své první polovině obsahuje kapitolu týkající se pramenů práva, tak i (stále ještě) v úvodu této práce budou mít právě prameny úpravy dokazování obecně i důkazního břemena konkrétně, své pevné místo, neboť znalost pramenů práva je, obzvláště pro právní praxi, věc naprosto nezbytná.

Běžně se v literatuře lze dočíst o dvou významech pojmu „pramen práva“, dle Gerlocha je možné rozlišit dokonce trojí význam tohoto pojmu. Pramen práva: *„jednak vyjadřuje vnější formu právních norem (pramen práva ve formálním smyslu), jednak je chápán jako zdroj obsahu těchto norem (pramen práva v materiálním smyslu) a nakonec jako zdroj poznání práva (pramen práva v gnoseologickém smyslu)“*.³⁵

Dle tohoto autora je pramen práva v gnoseologickém pojetí pojmem širším, nežli ve smyslu formálním, neboť se v tomto pojetí nahlíží na pramen práva jako na pramen poznání práva. Zdrojem tohoto poznání pak nejsou jen zákony, mezinárodní smlouvy, příp. precedenty jako je tomu ve formálním pojetí pramene práva, ale i konkrétní rozhodnutí orgánů veřejné moci, odborná právní literatura, důvodové zprávy k zákonům atp.

Druhým způsobem v pořadí, jak lze na prameny práva nahlížet, je pohled materiální. *„V materiálním pojetí se prameny práva rozumí naopak to, co více odpovídá pojmu „pramen“, totiž zdroje, ze kterých právo pramení. Jde o vztahy, zájmy, zvyklosti, historickou situaci, poměry ve společnosti a další jevy, ze kterých plyne, proč jsou právní normy právě takové, jaké jsou. To se samozřejmě mění v čase, neboť historické a ekonomické okolnosti pochopitelně právní úpravu determinují.“*³⁶

³⁵ GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. Vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2001, s. 67

³⁶ FIALA, J., KINDL, M., a kol.: Občanské právo hmotné. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 49

Právě z důvodů společenského vývoje dnes např. není v českých zákonech úprava užívání parních lokomotiv, když na území ČR žádné parní lokomotivy nejezdí, ale zákony obsahují např. úpravu elektronického podpisu, jakožto prostředku k uzavření smlouvy „na dálku“. I v blízké budoucnosti jistě dojde k dalšímu vývoji českých právních předpisů směrem k modernějším a lepším normám, vhodněji vyhovujícím našim potřebám moderního 21. století.

*„V právní vědě se otázka pramene ovšem zpravidla chápe jako otázka quid iuris, co je po právu, tzn. co působí, že obecně a závazně platí určité povinnosti a jim odpovídající oprávnění. V tomto smyslu je pramenem práva dostatečný a zároveň nutný důvod existence, resp. obecné platnosti určité povinnosti a jí odpovídajícího oprávnění. V tomto případě tedy jde o prameny heteronomního práva, které se – pro odlišení od výše uvedeného pramene sociologického – v literatuře zpravidla nazývají formálními prameny.“*³⁷ Tedy chcete-li trochu jinak: Bude-li někdo chtít zjistit, jaké důkazní prostředky jsou v civilním procesu přípustné, kam se podívá, aby toto zjistil? Odpovědí bude patrně ustanovení § 125 OSŘ, kde se lze dočíst, že: *„Za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména...“*³⁸

Obecně lze říct, že hlavním předpisem zákonné právní síly, týkajícím se dokazování v civilním procesu je bezesporu, již výše několikrát zmiňovaný, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (OSŘ). Nutno dodat, že v tomto případě je dovětek „v platném znění“ opravdu více než na místě, neboť tento zákon byl mnohokrát novelizován (např. jen v roce 2011 celkem 9 krát), což se dle názoru některých autorů bohužel značně podepisuje i na jeho kvalitě.³⁹ Dokazování se konkrétně věnuje hlava druhá, části třetí tohoto zákona, tedy ustanovení § 120 a násl., kdy zvláštní pozornost je zákonem věnována především problematice důkazní povinnosti, provádění důkazů, jednotlivým důkazním prostředkům a dále hodnocení důkazů. Břemeno důkazní a břemeno tvrzení je odvozeno převážně z ustanovení § 79 odst. 1 a 2 OSŘ, dále z ustanovení § 101 a z

³⁷ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 129

³⁸ § 125, zákona č. 99/1963, občanský soudní řád

³⁹ Srov. VLK, V.: Několik poznámek a jedna úvaha nad 109. pokusem o opravu o. s. ř.. Bulletin advokacie. 2009, č. 11

ustanovení § 120 OSŘ, i když nutno uznat, že tyto pojmy jsou převážně teoretického charakteru.⁴⁰

Veškerá problematika dokazování však současně úzce souvisí s Ústavním pořádkem České republiky i s ustanoveními mezinárodních úmluv, kterými je Česká republika vázána, a to například v otázce již samotného práva na spravedlivý proces, garantovaného čl. 36 Listiny základních práva a svobod, příp. vyplývajícího z čl. 6 a 7 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2.2. Dokazování ve sporných a nesporných řízeních

Z obecného hlediska lze i civilní proces samotný jakýmsi způsobem členit, neboť: *„Stejně jako jiné společenské jevy, je i civilní proces vnitřně diferenciován, dokonce se značnou mírou členitosti. Diferenciací procesu přitom rozumíme jeho určité vnitřní třídění, což samozřejmě předpokládá určité diferenciační kritérium, podle kterého právě se ten který systém třídí.“*⁴¹ Základním hlediskem neboli kritériem pro třídění civilního řízení je, zda jde o postup před vydáním rozhodnutí, nebo až po vydání rozhodnutí. Z tohoto pohledu můžeme civilní proces třídit na řízení nalézací a řízení vykonávací (exekuční).

Ve výše zmíněné citaci Kindl však hovoří o diferenciaci se značnou mírou členitosti. Tuto značnou míru členitosti lze spatřovat mimo jiné v tom, že výše zmíněné členění civilního procesu na nalézací a vykonávací řízení, není členěním konečným, naopak nalézací řízení je možné snadno dále rozdělit na řízení sporné a řízení nesporné.

Rozřešení otázky, která řízení lze zařadit mezi sporná a která mezi nesporná, lze považovat za poměrně „tvrdý oříšek“. Existuje řada teorií, které nacházejí kritéria pro členění řízení na sporná a nesporná. Mállokterá z nich je však teorií „neprolomitelnou“, nebo chcete-li jinak, mállokterá z těchto teorií dokáže rozčlenit řízení na sporná a nesporná „bezezbytku“ – tedy dokáže jednotlivá řízení rozřadit tak, aby nevznikaly v některých případech spory o to, zda konkrétní řízení je

⁴⁰ Srov. DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 505 a násl.

⁴¹ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 47

sporné nebo nesporné. A to ať již jde o teorii, která tvrdí, že nesporná řízení mají charakter preventivní, oproti spornému řízení s jeho charakterem represivním, příp. jinou teorii, tvrdící, že v nesporných řízeních jsou vydávána rozhodnutí deklaratorní povahy oproti řízení spornému, ve kterém se vydávají většinou rozhodnutí konstitutivní povahy. V praxi lze totiž snadno najít situace, kdy obě tato kritéria budou minimálně sporná, v jiných případech dokonce zcela zcestná.

A tedy: „O sporné řízení jde přitom všude tam, kde v řízení vystupují dva účastníci nebo dvě skupiny účastníků stojících proti sobě a současně tyto protivníci (odpůrci) jsou na základě norem hmotného práva legitimováni k volnému nakládání s předmětem řízení. Chybí-li kterýkoliv z těchto dvou znaků, jde vždy o řízení nesporné. To jen trochu jinak řečeno znamená, že jen jeden z těchto znaků k tomu, aby šlo o sporné řízení, nestačí.“⁴²

Po této definici, která je charakteru teoretického neboli doktrinárního (tedy nejde o tzv. legální definici, kterou lze nalézt přímo obsaženou v některém z ustanovení občanského práva procesního), je potřeba upozornit i na konkrétní zákonné ustanovení, které přímo říká, která řízení jsou nesporná. Nesporná řízení jsou taxativně vyjmenována v ustanovení §120 odst. 2 OSŘ. Taxativnost tohoto ustanovení tedy stanovuje, že pouze tato řízení jsou nesporná, oproti tomu veškerá řízení, která se zde nenacházejí, jsou řízeními spornými.

Pro potřeby této práce je nutné říci, že pro sporná a nesporná řízení platí různé zásady, různá pravidla.⁴³ S ohledem na to, že se jejich použití při výkladu o důkazním břemenu nelze vyhnout, na tomto místě je potřeba ve stručnosti uvést několik odborných pojmů, resp. zásad. V zásadě se jedná o „párové“ principy, kdy vždy jeden z nich je převážně užíván v případě sporných řízení, zatímco druhý běžně existuje na poli nesporných soudních řízení. Jedná se o výklad smyslu zásady vyšetřovací a projednací a dále o zásadu dispoziční a oficiality.

Tak tedy zásada vyšetřovací říká, že: *„soud je povinen i z úřední povinnosti nezávisle na procesních stranách vyčerpávajícím způsobem vysvětlit skutkový stav, tedy zjistit a přezkoumat všechny potřebné skutečnosti a důkazní prostředky.*

⁴² KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 57

⁴³ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 860

Veškerou odpovědnost za skutkový základ soudního řízení nese soud.“⁴⁴ Tato zásada zpravidla platí v nesporných řízeních.

Zatímco zásada projednací říká, že: „*je naopak záležitostí procesních stran, aby se řádně postaraly o skutkové podklady pro soudní rozhodnutí včetně důkazních prostředků.*“⁴⁵ Samy procesní strany tedy nesou odpovědnost za objasnění skutkového stavu, zatímco soud je naopak oprávněn své rozhodnutí založit výhradně na informacích a podkladech, které mu tyto strany samy předložily, tedy nemusí si opatřovat podklady vlastními silami.⁴⁶ Zásada projednací ve sporném řízení tedy zakládá aplikaci důkazního břemena i břemena tvrzení, a proto je nutné rozlišení těchto zásad věnovat zvýšenou pozornost.⁴⁷

Vedle těchto dvou zásad civilního procesu v občanském soudním řízení vystupují i zásady dispoziční a ofiiality. Tyto dvě zásady určují, v rukou kterého subjektu je jednak procesní iniciativa a dále který subjekt má možnost s předmětem řízení disponovat, tedy např. určovat jeho rozsah a směr. Dle zásady dispoziční leží procesní iniciativa výhradně v rukou účastníků řízení, kteří současně disponují předmětem řízení, zatímco dle zásady ofiiality tato iniciativa je v rukou soudu, který i určuje samotný předmět řízení.

Nutno tedy na tomto místě zdůraznit, že ač spolu všechny tyto výše uvedené zásady úzce souvisejí, nelze je libovolně zaměňovat, a to i přesto, že zásada projednací má velmi blízkou k zásadě dispoziční a současně zásada vyšetřovací zase k zásadě ofiiality. Přestože zásady projednací a dispoziční jsou převážně užívány ve sporných řízeních, zatímco zásada vyšetřovací a ofiiality ovládají spíše řízení nesporná, toto nelze tvrdit bezvýhradně, neboť v praxi existují i situace, kdy např. soud ve sporných řízeních sám vyhledává důkazy, tedy prolamuje zásadu projednací.⁴⁸

⁴⁴ STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003, s. 173

⁴⁵ STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003, s. 173

⁴⁶ Srov. např. MACUR, J.: Civilní proces a zásada projednací. Bulletin advokacie. 1997, č. 1.

⁴⁷ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 653

⁴⁸ K problematice vzájemného vztahu zásady projednací a vyšetřovací více: MACUR, J.: Zásada projednací v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1997

Důvodem, proč je v této práci rozdílům mezi spornými a nespornými řízeními věnován prostor, spočívá v tom, že v obou těchto typech nalézacího řízení existují rozdíly v dokazování, které často souvisejí již se samotnou podstatou rozdílnosti sporných a nesporných řízení. Sporných řízení je v praxi samozřejmě více, a právě z toho důvodu sporným řízením bude v této práci věnován výrazně větší prostor.

2.2.1. Dokazování v nesporných řízeních před civilním soudem

Již ze samotné výše uvedené definice sporného řízení lze dovodit, že jestliže před soudem stojí proti sobě dva účastníci (nebo dvě skupiny účastníků), kteří naopak nedisponují předmětem řízení (např. se účastníci nemohou dohodnout na smíru a tím řízení skončit), jedná se o řízení nesporné. A pokud tedy v takovém řízení účastníci jeho předmětem nedisponují, je nutné se ptát, kdo jím disponuje a kdo za jeho výsledek má vlastně „zodpovědnost“. Jestliže to nejsou sami účastníci, je to soud, který: „*má právo a zároveň povinnost zjišťovat všechny skutečnosti důležité pro meritorní rozhodnutí.*“⁴⁹ A s tímto samotným principem nesporných řízení do jisté míry souvisí určitá rozdílnost v dokazování oproti dokazování ve sporných řízeních, která vyplývá z ustanovení § 131 odst. 1 OSŘ.

Zatímco ve sporných řízeních mají účastníci právo odepřít výpověď, nesporné řízení jim tuto možnost nepřiznává, a to právě z toho důvodu, že soud je odpovědný za výsledek řízení a tedy musí mu být v maximální možné míře znám stav projednávané věci, což mu účastníci nemohou upírat využitím institutu odepření výpovědi. V nesporných řízeních je totiž kladen větší důraz na zjištění materiální pravdy.

Již z tohoto samotného faktu hned plyne další pravidlo nesporných řízení, které neplatí pro řízení sporná. V nesporných řízeních totiž není možné využít institutu rozsudku pro zmeškání, příp. rozsudku pro uznání, které byly zavedeny do občanského práva procesního převážně z toho důvodu, aby řízení urychlily. Toto „urychlení“ totiž spočívá v tom, že se do jisté míry určité, pro věc rozhodné, okolnosti předpokládají, nikoliv však prokazují, čímž je kladen v těchto situacích větší důraz naopak na pravdu formální, což lze sice do jisté míry připustit ve

⁴⁹ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 92

chvíli, kdy předmětem řízení disponují sami účastníci (tedy u sporných řízení), nikoliv však ve chvílích, kdy za výsledek sporu je odpovědný soud (v řízení nesporných) a soud je tedy povinen veškeré důležité okolnosti bezpečně zjistit. Jedinou výjimkou, kdy se lze s formální pravdou v případě nesporného řízení „spokojit“, představují shodná tvrzení účastníků, jež jsou přípustná i v případě nesporných řízení. Nutno upozornit, že ač v minulosti někteří autoři volali po „nové konstrukci“ institutu shodných tvrzení, podle které by za shodné bylo považováno i takové tvrzení, které protistrana výslovně nerozporuje (zjednodušeně kdo mlčí, souhlasí)⁵⁰, tato koncepce přijata nebyla a tedy za shodná tvrzení je dnes stále možno považovat pouze takové tvrzení, na kterém se účastníci výslovně shodnou.⁵¹ Soud může vzít za shodná tvrzení účastníků jen taková tvrzení, která se týkají skutkového stavu, nikoliv o jejich právním hodnocení. Lze se tedy např. shodnout na tom, kdy určitý majetek manželé nabyli, nikoliv však na tom, zda spadá či nespadá do jejich společného jmění manželů.⁵²

S výše uvedenými argumenty souvisí i aplikace dalšího pravidla, pro nesporná řízení typického a tím je neuplatnění zásady koncentrace, jež je běžná u řízení sporných. Koncentraci řízení a jejím výhodám či nevýhodám bude v této práci ještě věnován patřičný prostor při výkladu o důkazním břemenu, neboť tento institut s důkazním břemenem velmi úzce a bezprostředně souvisí.

Při pokusu vysvětlit si rozdíl v postavení účastníků sporných řízení od účastníků nesporných řízení lze využít poznatky z monografie Macura, ve které tento autor dochází k závěrům, se kterými se lze velmi snadno ztotožnit. Zatímco účastníci nesporných řízení, tedy řízeních ovládaných zásadou vyšetřovací jsou v zásadě pouze objektem takového řízení, naproti tomu v řízeních ovládaných zásadou projednací, tzn. ve sporných řízeních, vystupují strany jako subjekty, které jsou vybavené určitými procesními prostředky, mezi které patří právo disponovat s předmětem řízení, disponovat s důkazními návrhy a prostředky, atp.⁵³

⁵⁰ MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 2004, č. 13.

⁵¹ Srov. ustanovení § 120 odst. 4 OSŘ.

⁵² DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 867

⁵³ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 89

Závěrem lze tedy výše uvedené shrnout tak, že zatímco sporná řízení se řídí zásadou dispoziční a projednací, řízení nesporná se řídí zásadou vyšetřovací, a to převážně z toho důvodu, že soud odpovídá za výsledek řízení a tedy zákonodárce klade v těchto případech větší důraz na zjištění materiální pravdy. Aby tato materiální pravda byla soudem zjištěna, zákonodárce do jisté míry „upírá“ nesporným řízením některé instrumenty užívané ke zjišťování formální pravdy, jako je např. uplatnění rozsudku pro zmeškání nebo rozsudku pro uznání. Ze stejného důvodu pro nesporná řízení neplatí ani koncentrace řízení. V nesporných řízeních sice též vystupují instituty důkazní povinnosti a povinnosti tvrzení, avšak nejsou spojeny s důkazním břemenem a břemenem tvrzení.⁵⁴ To znamená, že ač je některé straně nesporného řízení uložena povinnost tvrzení nebo povinnost důkazní, její nesplnění nemůže být na újmu této straně ve smyslu neúspěchu ve věci.⁵⁵

2.2.2. Dokazování ve sporných řízeních před civilním soudem

Poslední pomyslná zastávka předtím, než se práce bude zabývat důkazním břemenem, bude věnována stručnému nástinu toho, jak k dokazování před civilním soudem v praxi dochází. Již bylo výše několikrát poznamenáno, že důkazní prostředky a vůbec i celý proces dokazování v obecném smyslu tvoří stěžejní podklad pro meritorní rozhodnutí soudu, tedy rozhodnutí ve věci. Jak tedy celý proces dokazování ve sporných řízeních, a to od samotného vzniku sporu mezi dvěma účastníky až do soudního rozhodnutí zpravidla probíhá? Pro potřeby vysvětlení běžného procesu lze využít modelovou situaci.

Mezi dvěma účastníky, fyzickými osobami, byla uzavřena písemná smlouva o dílo, jejímž předmětem je zhotovení stavby - zahradního domku, za což se objednatel zavázal zhotoviteli zaplatit cenu díla ve výši 300.000,- Kč a to tak, že částka ve výši 100.000,- Kč byla zaplácena zhotoviteli při podpisu smlouvy jako záloha z ceny díla, zbytek ceny díla bude objednatelem uhrazen ve lhůtě jednoho týdne ode dne řádného předání díla zhotovitelem objednateli.

⁵⁴ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 653

⁵⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 866

Dílo bylo skutečně ve lhůtě dokončeno a bez výhrad převzato objednatelem.

Zhotovitel po uplynutí jednotýdenní lhůty k zaplacení doplatku zjistil, že tento doplatek ze strany objednatele uhrazen ve prospěch jeho účtu nebyl, a proto objednatel vyzval k úhradě doplatku. Když pak k uhrazení částky nedošlo ani ve lhůtě jednoho měsíce od předání díla, rozhodl se zhotovitel obrátit s žalobou o zaplacení částky ve výši 200.000,- Kč spolu s příslušenstvím na soud. Obecně lze k žalobě říci alespoň to, že žaloba je: „*procesním úkonem, jímž se žalobce obrací na soud se žádostí o poskytnutí právní ochrany proti určitému odpůrci (žalovanému). Tento procesní úkon vyvolává (zahajuje) řízení, uvádí do pohybu soudní postup, jehož konkrétní účastníky a konkrétní předmět závazně vymezuje, zakládá povinnost soudce o něm v souladu s právem rozhodnout.*“⁵⁶

Je zde tedy určitý spor („*Slovo spor má různé významy. V logice se jím rozumí jednak spor (rozpor) mezi pravdivým a nepravdivým výrokem, opírající se o tzv. zákon totožnosti, nebo rozepře mezi nejméně dvěma osobami, které se přou o nějakou tezi, tj. o pravdivost či nepravdivost nějakého tvrzení.*“⁵⁷) mezi dvěma fyzickými osobami (v uvedeném případě jde tedy o spor jmenovaný na druhém místě výše citované věty). Osoba zhotovitele v něm bude vystupovat na straně žalobce, objednatel na straně žalovaného. Co musí žalobce při sepisování žaloby dodržet, aby byl úspěšný? V první řadě musí něco tvrdit, v druhé řadě musí unést důkazní břemeno, tedy musí před soudem prokázat, že to co tvrdí, je také pravda, a tím pádem že právo je na jeho straně. „*Mezi povinností tvrzení a povinností důkazní je úzká vzájemná vazba. Pokud totiž účastník nesplní povinnost tvrdit rozhodné skutečnosti, pak zpravidla ani nemůže splnit důkazní povinnost. Neunesení břemene tvrzení má za následek, že o skutečnosti, která nebyla ani tvrzena, nebude vůbec jednáno a nebude předmětem dokazování. A pokud půjde navíc o skutečnost významnou a rozhodnou podle hmotného práva, pak důsledkem zpravidla bude nepříznivé rozhodnutí ve věci.*“⁵⁸

Výše popsaný jev je projevem velmi důležité zásady civilního řízení. Tou je již výše zmiňovaná zásada projednací. Již bylo stručně popsáno, co ze zásady

⁵⁶ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 191

⁵⁷ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 173

⁵⁸ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 213

projednací vyplývá, avšak nyní bude toto ještě z části rozšířeno. Jestliže zásada projednací zakotvuje odpovědnost procesní strany za objasnění skutkového stavu, z tohoto faktu lze odvodit samotnou existenci břemena tvrzení a důkazního břemena.

Tedy velmi zjednodušeně řečeno, ze samotné podstaty zásady projednací, jež ovládá civilní spor, vyplývá jak břemeno tvrzení, tak důkazní břemeno, které ve sporu tížící vždy jednu ze stran a jestliže tato strana tuto tíhu neunese, ve sporu nemůže být úspěšná. Proto institut procesních břemen existuje převážně na poli sporných řízení civilního procesu i přesto, že se může vyskytovat i v případech nesporných řízení.⁵⁹

Zpravidla tedy žalobce tíží břemeno tvrzení. V tomto případě musí žalobce tvrdit, že byl na svých právech žalovaným zkrácen, a to způsobem takovým, že mu řádným předáním díla objednateli vznikl nárok na zaplacení doplatku ceny díla, který mu však žalovaný dobrovolně do podání žaloby nesplatil. Jestliže toto je jeho tvrzení, musí pro něj mít dostatečně průkazné důkazy, tedy jinými slovy, musí unést své důkazní břemeno. Pokud se tak nestane, spor prohraje, neboť před soudem nedoloží, že jeho nárok je opodstatněný a tudíž mu nemůže být vyhověno.

Konkrétně tedy žalovaný musí v žalobě něco tvrdit a označit k tomu příslušné důkazy.⁶⁰ V uvedeném případě bude tedy muset tvrdit, že:

- a) mezi ním a žalovaným byla uzavřena smlouva o dílo, kde on vystupoval jako zhotovitel a žalovaný jako objednatel,
- b) že dílo bylo řádně dokončeno a předáno,
- c) že mu nebyl do dne podání žaloby zaplacen doplatek ceny díla, a to ani poté, co objednatel vyzval předžalobní upomínkou.

K prokázání svých tvrzení je žalobce povinen označit v žalobě důkazy, které je prokazují, přičemž tento požadavek je na žalobce kladen již při podání žaloby

⁵⁹ ZOULÍK, F.: Soudy a soudnictví. Praha: C.H.BECK/SEVT, 1995, s. 129

⁶⁰ Srov. DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 505

převážně z důvodu urychlení a hospodárného projednání věci.⁶¹ Ve vzorovém případě tedy žalobce předloží:

- a) stejnopis smlouvy o dílo uzavřené mezi ním a objednatelem,
- b) protokol o předání díla, příp. svědky, kteří toto dosvědčí,
- c) kopii výzvy, kterou žalovanému zaslal, příp. podepsanou dodejku prokazující, že žalovanému byla výzva doručena, popř. další důkazy o vyzvání žalovaného, např. kopii emailu, sms zprávu, atp.

Dále lze předpokládat, že i přes to, že žaloba byla podána s návrhem na vydání platebního rozkazu, tento sice byl vydán, avšak žalovaný proti němu podal v zákonné lhůtě odpor, a proto bylo ve věci následně nařízeno jednání.

Protože rozhodně není cílem této práce dopodrobna popisovat průběh řízení před soudem v prvním stupni, následující výklad bude zaměřen nyní pouze na průběh dokazování a provádění důkazů v řízení v prvním stupni.

Důkazy, které žalobce ve své žalobě označil, bude nutné při jednání provést. To, které důkazy budou skutečně provedeny, záleží na uvážení soudu. Soud nemusí nutně provádět důkazy, které nejsou pro zjištění skutkového stavu významná a naproti tomu může provést i takové důkazy, které žádný z účastníků nenavrhl, je-li jejich provedení důležité jako podklad pro vydání rozhodnutí. Provedením účastníky neoznačených důkazů ještě nutně nemusí docházet ze strany soudu k porušení zásady dispoziční, tj. zásady, dle které účastníci disponují předmětem řízení a tedy oni sami rozhodují o tom, co se v řízení bude prokazovat a co nikoliv. „Nelze však souhlasit se striktním názorem některých autorů, podle nichž ve všech případech, kdy soud může vykonat důkaz i bez návrhu stran, je tím automaticky uplatnění zásady projednací a tím i důkazní břemeno vyloučeno. Již samotná soudní praxe ukazuje, že některé iniciativní úkony soudu při zjišťování skutkového stavu nelze považovat za prolomení zásady projednací. Jestliže soud např. bez návrhů stran vykoná místní ohledání, bez něhož nemůže získat objektivní náhled na věc, nebo pokud nařídí znalecké dokazování ohledně skutečností, jimž

⁶¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 506

bez znalce nemůže náležitě porozumět, nelze to patrně považovat za prolomení resp. porušení zásady projednací. ⁶²

Důkazy provádí soud, tedy předseda senátu a to tak, že:

- a) stejnopis smlouvy při jednání přečte,
- b) protokol o předání díla přečte, příp. vyslechne svědky o skutečnostech, které vlastními smysly vnímali,
- c) kopii výzvy přečte,
- d) dále provede další důkazy, které některá ze stran navrhne, pokud jejich provedení považuje za nutné pro objasnění věci, výjimečně provede i důkazy nenavržené žádným z účastníků, jsou-li potřebné k zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu.

Ke každému důkazu má účastník právo se vyjádřit, což vyplývá ze zásady spravedlivého procesu garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. ⁶³

Na tomto místě je vhodné alespoň zmínit koncentraci řízení, a to i přesto, že jak již opakovaně uvedeno, jí bude věnován samostatný prostor později. Koncentrace řízení nastává zpravidla na konci prvního jednání ve věci a je to okamžik, od kterého již strany sporu nemohou navrhnout nové důkazy. Výjimku zpravidla tvoří pouze důkazy, o nichž účastníci bez vlastního přičinění nevěděli a vědět nemohli. Koncentrace řízení tedy může v praxi mít velký vliv na důkazní břemeno, a tím i na osud celého sporu.

Již v průběhu provádění dokazování soud důkazy postupně hodnotí, tedy hledá pokud možno materiální pravdu ve vzniklém sporu. Důležité je zmínit, že při hodnocení dokazování je potřeba užít zásady volného hodnocení důkazů, tedy důkazy mechanicky nesčítat, ale hodnotit je každý jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti, a to dle zásad obecné logiky. Volným hodnocením důkazů se rozumí takové hodnocení, při kterém soud není nikterak omezován zákonnými předpisy,

⁶² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 43

⁶³ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 20.10.1999 sp.zn. I.ÚS 236/98

kteře by mu ukládaly, jak má soud ten který důkaz hodnotit.⁶⁴ Zásada volného hodnocení důkazů je projevem nezávislosti soudů vyplývající z čl. 82 Ústavy České republiky, jak judikoval sám ústavní soud ČR.⁶⁵

Nutné je poznamenat, že volné hodnocení důkazů se nijak netýká závažnosti důkazů ve smyslu jejich relevance z hlediska uplatňovaného práva, to je věci právního posouzení, nikoliv volného hodnocení (jedná se např. o situace, kdy skutečnost je důkazem sice prokázána, avšak ukáže se jako právně nevýznamná), ani otázky tzv. zákonnosti důkazu, tedy posuzování způsobu, jakým byl důkazní prostředek pro potřeby soudního řízení obstarán. V takových případech totiž soud tyto okolnosti nemůže hodnotit „volně“, naopak je musí hodnotit podle zákona.⁶⁶

Jestliže jsou provedeny veškeré důkazy potřebné ke zjištění stavu věci, soud vydá rozhodnutí.

Rozhodnutí obsahuje za výrokovou částí i odůvodnění, tedy pasáž, ve které soud popisuje, jak dospěl k závěrům obsaženým ve výrokové části rozsudku, tedy zvláště z důvodu přezkoumatelnosti rozhodnutí soud účastníkům sděluje: „*kteřé skutečnosti vzal za prokázané a které nikoliv, o jaké důkazy opřel svá skutková zjištění, proč neprovedl další důkazy, k jakému skutkovému závěru nakonec dospěl a jak věc posoudil po právní stránce.*“⁶⁷ Pouze proti odůvodnění rozsudku, tedy např. proti tomu jak soud hodnotil důkazy, nelze podat odvolání.

Výše uvedený a k našim potřebám uměle vytvořený případ sporu, měl posloužit převážně k utvoření základní představy o základních principech, na kterých civilní spor, přesněji řečeno tedy průběh nalézacího sporného řízení, stojí.

Obě strany sporu, i když mají např. naprosto protichůdné zájmy, tedy vítězství jednoho znamená neúspěch ve věci druhého, spolu při řízení do jisté míry vlastně spolupracují při vytváření podkladů pro vydání meritorního rozhodnutí, když obě strany se svým jednáním vlastně podílejí na utváření předmětu řízení i názoru konkrétního soudce na věc. Tuto spolupráci však např. Macur označuje právě

⁶⁴ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 218

⁶⁵ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 2000 III. ÚS 52/2000

⁶⁶ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 249

⁶⁷ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 227

z důvodu protichůdných zájmů účastníků na výsledku věci za „spolupráci negativní“.

Ač možná na první pohled nemusí každý souhlasit s názorem, že strany sporu spolu v tomto ohledu spolupracují, při podrobnějším zkoumání se s tímto názorem ztotožnit rozhodně lze, neboť jestliže strany spoluvytváří svými tvrzeními a svými návrhy na dokazování předmět sporu, lze opravdu o „spolupráci“, i když negativní⁶⁸ hovořit, a to i přesto, že v civilním sporu lze spatřovat ze sociologického hlediska konflikt, řešený: „*bojem, byť ovšem ve vysoce kultivovaných podmínkách institucionalizovaných procesním právem.*“⁶⁹

⁶⁸ Srov. MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 110 a násl.

⁶⁹ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 113

Díl 3. Důkazní břemeno a jevy příbuzné

Na úplný závěr předcházejícího dílu této práce, byla uvedena modelová situace, na které byla poukázána jistá základní pravidla a principy dokazování ve sporném řízení civilního procesu. Výše uvedený příklad, který byl velmi zjednodušen a měl sloužit pouze pro základní představu problematiky dokazování před civilním soudem, nám spolu s celým teoretickým úvodem poslouží jako jakýsi pomyslný most k tomuto dalšímu dílu, který se bude již dopodrobna věnovat problematice důkazního břemena. Závěr předchozího dílu lze tedy opět považovat za „překlenovací pasáž“ mezi oběma díly práce.

Ihned v počátku této stěžejní části práce je potřeba zdůraznit fakt, že důkazní břemeno není v občanském soudním řádu nikde výslovně stanoveno a tedy neexistuje v českém právním řádu žádná právní norma, která by problematiku důkazního břemena výslovně upravovala. Pravidla o důkazním břemenu a břemenu tvrzení jsou pouze dovozována z jednotlivých ustanovení o dokazování, nejvýznamněji patrně z ustanovení § 79 odst. 1 a 2 OSŘ, dále z ustanovení § 101 a z ustanovení § 120 OSŘ.

3.1. Rozdíl mezi břemenem a povinností

Na úplný začátek je potřeba si uvědomit, že důkazní břemeno není jediným břemenem, se kterým se v civilním procesu lze setkat, ba naopak důkazní břemeno je pouze jedním z břemen civilního procesu.

Pokud by se někdo pokusil vysvětlit pojem důkazního břemene izolovaně a při výkladu nebral v úvahu obecnou konstrukci procesních břemen, mající zásadní význam pro celé občanské soudní řízení, nemohlo by dojít ke správnému pochopení ani nauky o civilním procesu, ani nauky o důkazním břemenu. Důkazní břemeno je totiž součástí širší problematiky procesních břemen a tento fakt není možné ignorovat.⁷⁰

Než se práce zaměří konkrétně na důkazní břemeno, je potřeba si vysvětlit, co to pojem „břemeno“ vůbec je. A protože je tento pojem často zaměňován s pojmem

⁷⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78

„povinnost“, nejvhodnější je začít vysvětlením rozdílu mezi břemenem a povinností.

Je potřeba otevřeně přiznat, že rozdíly, mezi pojmy povinnost a břemeno nejsou nijak propastné a velká část teoretiků je vzájemně od sebe ani neodlišuje. Jestliže však tato práce má pojednávat o důkazním břemenem, je nezbytné se do jejich odlišení pustit, a to i přes skutečnost, že tento úkol není z nejsnadnějších.

V minulosti někteří autoři zastávali názor, že zatímco na poli občanského práva hmotného se lze běžně setkat se subjektivními právy a subjektivními povinnostmi občanskoprávních subjektů, které jsou běžně vyvolávány určitým konkrétním skutkovým stavem na základě hmotněprávních norem, na poli procesněprávním jsou jejich korelátom procesní možnosti a procesní břemena.⁷¹ Tedy jinak řečeno: *„Na rozdíl od hmotného práva, v němž subjektivní práva a povinnosti pramení z hmotněprávních vztahů, procesní „možnosti“ a „břemena“ vyplývají z procesních situací.“*⁷²

Autoři, kteří zastávali tyto názory, tedy naprosto popírali existenci procesních povinností, když říkali, že povinnost může být pouze v hmotném právu, zatímco v prostředí procesněprávním uznávali pouze procesní břemena. Tyto názory jsou dnes již překonané, panuje tedy shoda, že v prostředí procesního práva vedle sebe existují jak procesní povinnosti, tak procesní břemena.⁷³

A proto je potřeba se pokusit najít určité rozdíly v obou pojmech. Při takovém pokusu o rozlišení pojmu „břemeno“ a „povinnost“, by patrně čtenáře jako první mohlo napadnout tvrzení, že zatímco v případě nesplnění některé povinnosti účastníkem řízení, soud toto sankcionuje (např. udělí účastníku pokutu), v případě neunesení břemena, soud toto nesankcionuje, neboť uplatnění břemena (ať již jakéhokoliv) je pouze věcí účastníka a v případě, že tak neučiní, je pouze povinen nést následky v podobě neúspěchu ve sporu.⁷⁴

⁷¹ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78

⁷² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78

⁷³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79

⁷⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 05. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1418/2000

Otázka neúspěchu ve sporu je však svou povahou sama sankcí, a to dokonce často účinnější, než např. peněžní sankce a tedy: „*obecně a bez výjimky se uznává, že procesní sankce se uplatňuje jak v případě povinností, tak v případě břemen, neboť účelem obou je stimulovat procesní strany k určitému procesnímu jednání.*“

75

Kritérium v podobě udělení, či neudělení procesní sankce tedy zjevně nebude rozhodné pro odlišení procesních povinností a břemen, naopak okolnost, že jak s procesními břemeny, tak povinnostmi je spojována procesní sankce, je „*určitým společným jmenovatelem procesních povinností a břemen, který nasvědčuje tomu, že mezi oběma pojmy neexistuje nepřeklenutelná hranice*“⁷⁶

Již vhodnější ve vymezení rozdílů mezi oběma pojmy bude tvrzení, že sice oba instituty hrozí účastníku určitou sankcí, avšak zatímco povinnost lze uložit kterékoliv straně sporu, bez ohledu na charakter jejího postavení (dokonce splněním identické povinnosti může soud pověřit obě strany současně, jak se často v praxi také děje), je-li břemenem zatížena strana „A“, nelze již tím samým břemenem zatížit stranu „B“ (tedy jinak řečeno, jestliže např. žalobce tíží důkazní břemeno ve věci prokázání poskytnutí půjčky žalovanému, v téže chvíli nemusí žalovaný nikterak prokazovat neposkytnutí půjčky, jelikož břemenem důkazním zatížen prostě není).⁷⁷

Nicméně ještě existuje jiné kritérium, pomocí kterého si lze učinit lepší představu o povinnostech a břemenech. „*V případě povinností zákon určité jednání nařizuje a prosazuje, kdežto odchylné chování odsuzuje a sankcionuje. V případě břemena ponechává chování procesní strany na její svobodné vůli. Jednání odporující břemenu nemůže být protiprávní a nemůže být posuzování podle měřítek zavinění.*“⁷⁸ Nebo chcete-li trochu jinak: Jestliže je některé straně přikázáno (!) splnění určité podmínky, jejíž případné nesplnění je sankcionováno, jedná se o povinnost. Naopak v případě procesního břemena není stanoveno konkrétní jednání, jehož nesplnění se sankcionuje, ale naopak je stanoveno, jakému

⁷⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80

⁷⁶ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 125

⁷⁷ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003

⁷⁸ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80

následku se má strana přímo vyhnout (!), nechce-li být sankcionována nepříznivým výsledkem své věci.⁷⁹

Princip břemene spočívá v tom, že není stanoveno, jakého cíle má být dosaženo, ani jakým způsobem tak má být učiněno. Je pouze určeno, co se stane, pokud se žádného cíle nedosáhne. V podstatě jde o princip: „dělej si, co chceš, ale pokud neprokážeš, že máš pravdu, prohraješ“.

Dle tíže břemena tedy není rozhodné, jak prokáže žalobce svou pravdu- zda předložením listiny, výslechem svědka, nebo záznamem z kamerového systému, ani o prokázání jaké skutečnosti se snaží. Procesní strana může svůj cíl naplnit jakýmkoliv způsobem „uzná za vhodné“, avšak neučiní-li tak, je sankcionována neúspěchem ve sporu.

Ač tedy rozdíl mezi oběma pojmy nezdá se býti bůhví jak veliký, v důsledku je poměrně zásadní. V moderním demokratickém státě je kladen velký důraz nejen na rovnost stran v řízení před soudem, ale též na, již v úvodní části zmiňovanou, dispozitivní volnost civilního řízení, kdy strana sporu nejen že určuje samotný předmět řízení, ba co víc, dokonce může sama volit způsoby, kterými chce dosáhnout požadovaného cíle, tedy většinou úspěchu ve sporu. Procesní břemeno oproti procesní povinnosti účastníkovi dává větší volnost, neboť mu nestanovuje, co má udělat a jakým způsobem se k tomu dopracovat.

Je tedy obecným trendem v moderních demokratických státech poskytování více volnosti procesním stranám, což si do jisté míry odporuje s případným ukládáním povinností těmto stranám. Uložením povinnosti totiž naopak strana sporu částečně o tuto volnost přichází, což je však z určitých pohledů samozřejmě nezbytné, a to převážně z důvodu rychlosti, účelnosti, pravdivosti, ale i z důvodu zabezpečení rovnosti účastníků vedeného sporu.

Cílem civilního řízení je poskytnout osobě (ať už fyzické nebo právnické; nebo skupině osob) jakousi ochranu, pokud se domnívá, že byla na svých právech zkrácena. Aby mohla svého práva dosáhnout, je potřeba nezatěžovat ji zbytečně povinnostmi, jejichž nesplnění je vázáno na sankcionování (ať již by tak bylo

⁷⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 85

činěno prostřednictvím občanskoprávních či snad dokonce trestněprávních postihů), protože toto by ve výsledku mohlo často vést k tomu, že osoba své právo raději vůbec obhajovat nebude. Přehnaným zatěžováním procesních stran určitými povinnostmi, jejichž nesplnění soud sankcionuje, by snadno došlo k tomu, že strana nebude raději (ze strachu ze sankcí) hledat ochranu u soudu (u státu), ale raději bude „trpět“ nespravedlnost, která se jí dle jejího názoru děje.⁸⁰ Je samozřejmě úkolem státu, potažmo soudů, poskytovat svým občanům soudní ochranu, jak ostatně vyplývá ze samotné Listiny základních práv a svobod a práva na spravedlivý proces.⁸¹

Proto je dnes v zásadě procesní strana zatěžována spíše více břemeny, jejichž nesplnění pro ni znamenají pouze sankci v podobě neúspěchu ve věci, oproti procesním povinnostem. Neboť procesní břemena, jako modernější instituty, lépe vyhovují moderním potřebám kladeným na civilní proces, protože poskytují účastníkům ve sporu větší volnost i lepší ochranu před nezákonným zásahem do jejich práv.

Jak tedy bylo již výše uvedeno, procesní břemena (jako je např. důkazní břemeno nebo břemeno tvrzení) existují ve vzájemné „konkurenci“ v občanském právu procesním vedle procesních povinností (jejichž počet, dle většinového názoru, nepřesahuje ani jednu desítku)⁸².

Příkladem procesní povinnosti může být např. vysvětlovací povinnost, k níž se ještě podrobněji dostaneme v samostatné kapitole této práce.

Na závěr ještě malá poznámka. V praxi je poměrně časté zaměňování pojmů „povinnost“ a „břemeno“. Ve většině učebnic věnujících se obecně civilnímu procesu se při výkladu základních zákonitostí dokazování běžně tyto pojmy „vzájemně zastupují“ a dále běžně při výkladu pojmu břemeno je toto osvětlováno za pomoci slova povinnost. Ač lze tento trend označit za mírně nepřesný, je nutné

⁸⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 89 a násl.

⁸¹ Srov. čl. 36 odst. 1 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

⁸² MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 124

uznat, že zaměňování obou pojmů nečiní žádné teoretické, ani legislativně technické potíže a tedy nemá výrazné negativní důsledky.⁸³

3.2. Rozdíl mezi důkazním břemenem a důkazní povinností

Po utvoření základní představy o tom, čím se břemeno ve smyslu obecném liší od pojmu povinnost (myšleno opět ve stejné obecné rovině), je potřeba věnovat prostor i dalšímu složitějšímu úkolu, tedy pokusit se o vysvětlení pojmů „důkazní břemeno“ a „důkazní povinnost“ a poukázat na to, v čem jsou oba pojmy rozdílné.

Zde je na místě opět upozornit na různost názorů jednotlivých procesualistů důkaznímu břemeni se věnujících. Již od dávné minulosti existovali autoři, kteří existenci důkazní povinnosti popírali a hovořili vždy pouze o důkazním břemeni, a to i přes to, že jedním dechem hovořili o povinnosti tvrzení.

Hlavním argumentem těchto názorů pak bývá, že pokud by důkazní povinnost existovala, muselo by jí v protipólu odpovídat nějaké důkazní právo (myšleno oprávnění) protistrany (např. žalovaného), která však na prokázání oněch skutečností nemá z povahy věci zájem, neboť jejich prokázáním by ona strana (tedy v tomto případě žalovaný) spor prohrála.⁸⁴

Dle názoru Macura jsou však tyto postoje přinejmenším zjednodušující, ne-li přímo mylné. S hlavním argumentem těchto odpůrců důkazní povinnosti, který byl výše nastíněn, se Macur vypořádává tak, že říká: „*Žalobcově důkazní povinnosti tedy odpovídá oprávnění žalovaného zůstat ve sporu zcela pasivním v souvislosti s dokazováním skutečností, na jejichž základě žalobce uplatňuje svůj nárok nebo své právo.*“⁸⁵

Dle Macura okamžikem podání žaloby, která zahajuje určitý nákladný společenský mechanismus, tedy soudní řízení, lze od žalobce (v běžných případech jako od nositele důkazního břemene) právem požadovat, aby také

⁸³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 88 a násl.

⁸⁴ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 91 a násl.

⁸⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 92

vytvořil soudu řádné podmínky pro jeho rozhodnutí (tedy aby soudu předložil důkazy svých tvrzení), což odpovídá právě důkazní povinnosti, jejíž nesplnění (resp. porušení) je sankcionováno neúspěchem ve věci.⁸⁶ Toto není pouze věci žalovaného, naopak je-li nositelem důkazního břemene v konkrétním případě žalovaný, i on má důkazní povinnost.⁸⁷

Tedy zjednodušeně řečeno: Nositel důkazního břemene (ať jím je v konkrétním případě žalobce nebo žalovaný) má vůči soudu důkazní povinnost, přičemž: *„Nerespektování procesního břemene má v podstatě vždy jen jedinou pozitivní alternativu, kterou lze chápat jako sankcionovanou procesní povinnost“*⁸⁸.

3.3. Procesní břemena

Po předchozích kapitolách se již lze zaměřit obecně na procesní břemena. I přes obrovský význam důkazního břemene, které je v jistém smyslu považované za „páteř civilního procesu“, problematice důkazního břemene se v blízké minulosti věnovalo poměrně málo autorů.

A právě i z tohoto důvodu je příhodné na tomto místě vyzdvihnout přínos Macura, který se problematice civilního procesu a konkrétně důkaznímu břemenu na přelomu devatenáctého a dvacátého století věnoval a zanechal budoucím generacím několik monografií.

Protože však důkazní břemeno není jevem izolovaným, souvisí i s jevy dalšími, které je nutné také řádně osvětlit. Pokud by někdo soudu předkládal důkazy, aniž by předtím něco tvrdil, soud by patrně vůbec nevěděl, co má v konkrétním případě zjišťovat, o čem má vůbec rozhodovat, a proto je samozřejmě nezbytně nutné, věnovat se i těmto dalším jevům, se kterými ono důkazní břemeno souvisí.

Snadno si lze představit situaci, ve které by sice žalobce soudu označil důkaz – stejnopis smlouvy, ale předtím by v žalobě netvrdil, v čem spatřuje „problém“,

⁸⁶ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 91 a násl.

⁸⁷ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 04. 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001

⁸⁸ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 125

jádro sporu, příp. kým a jak mu byla (dle jeho mínění) způsobena újma nebo jak bylo zasaženo do jeho práv.

Jak by mohl pouze z listiny soud poznat, zda má posuzovat např. přiměřenost výše sjednané smluvní pokuty pro případ nedodržení některého z ustanovení, nebo zda má posuzovat, jestli smlouvu za právnickou osobu podepsala k tomu oprávněná fyzická osoba, např. nákupčí, který je oprávněn některé smlouvy z povahy věci podepisovat, pokud jejich podepisování spadá do jeho okruhu pravomocí nebo zda toto právo v daném případě náleželo pouze jednateli společnosti, a proto je smlouva neplatná?

Tedy zjednodušeně řečeno, pokud by žalobce netvrdil skutečnosti, pro které se domnívá, že byl na svých právech zkrácen, soud by z označeného důkazu ani nevěděl, co má posuzovat. Proto v této chvíli začíná výklad, již výše několikrát zmiňovaného pojmu, břemeno tvrzení.

3.3.1 Břemeno tvrzení

Jak lépe začít kapitolu, než citací teze osoby více než povolání: „*Aby soud mohl posoudit důvodnost uplatněného návrhu a zjistit, zda určité konkrétní subjektivní právo či oprávněný zájem navrhovatele existuje či neexistuje, musí být do řízení uvedeny skutečnosti, vytvářející skutkový stav, předpokládaný právní normou, na jejímž základě sporné právo či nárok vzniká.*“⁸⁹

Je povinností žalobce, aby ve svém návrhu na zahájení řízení označil, čeho se domáhá, což obecně stanovuje § 79 OSŘ, nicméně ještě obecněji vyplývá i z ustanovení § 42 odst. 4 OSŘ, které stanovuje obecné náležitosti podání. Samotné břemeno tvrzení, pak je nepřímou stanoveno ustanovením § 101 OSŘ.

Je však potřeba zmínit, že ne každé tvrzení je pro zahájení řízení stejně důležité, tedy soud nemůže např. po žalobci spravedlivě požadovat, aby v žalobě tvrdil všechny okolnosti a naopak: „*Neuvede-li žalobce v žalobě všechna potřebná tvrzení, významná podle hmotného práva, nejde o vadu žaloby, která by bránila*

⁸⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52

pokračování v řízení (§ 43 odst. 2 o.s.ř.), jestliže v ní vylíčil alespoň takové rozhodující skutečnosti, kterými byl vymezen předmět řízení po skutkové stránce.“

⁹⁰ Bohužel v praxi se i s takovým případem často musí žalobce obrátit až na Nejvyšší soud ČR, neboť u soudů nižší instance nenalezne dostatečné pochopení.

⁹¹

Ne v každém civilním řízení však účastníky břemeno tvrzení tíží. Naopak, tak tomu je pouze v případě sporných řízení a naopak v nesporných řízeních, což vyplývá již z jejich samotného charakteru, tuto povinnost (břemeno) tvrzení účastník nemá, neboť předmětem řízení svobodně nedisponuje, a tedy opět se na tomto místě dostáváme k důležitosti rozlišení nalézacího řízení na řízení sporná a nesporná.

Za nesplnění břemene tvrzení není účastník sankcionován např. ve formě pokut, následkem je pro účastníka pouze nepříznivé rozhodnutí, ⁹² což však, jak bylo již výše uvedeno, je svým způsobem též sankcí.

Jak už tomu ale tak obvykle bývá, situace není teoreticky ani zdaleka tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát, neboť pojem břemeno tvrzení, je pojem vnitřně diferenciovaný.

Podle Macura je možno jej členit na:

- a) Břemeno tvrzení objektivní
- b) Břemeno tvrzení subjektivní
 - abstraktní
 - konkrétní ⁹³

Dle Svobody např. na:

- a) Břemeno tvrzení základní
- b) Břemeno tvrzení dotvrzovací ⁹⁴

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009 sp. zn. 26 Cdo 4940/2007

⁹¹ KŘEČEK, S.: Rozhodující skutečnosti uvedené v žalobě (nad jedním rozhodnutím). Bulletin advokacie. 2010, č. 1-2

⁹² SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997, s. 357

⁹³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52 a násl.

⁹⁴ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 26 a násl.

Dělení břemene (a to at' již důkazního nebo břemene tvrzení) na objektivní a subjektivní bude v tomto dílu práce všudypřítomné. Pojem břemeno lze totiž vykládat z různých pohledů a v různých smyslech. Pro pochopení této problematiky je pak stěžejní těmto členěním porozumět.

Z objektivního pohledu je nutné na břemeno tvrzení nahlížet jako na obecný požadavek jisté formulace tvrzení, přičemž není v této chvíli nijak rozhodné, kdo jej formuluje. Z objektivního hlediska je důležité, že bez tvrzení jako takového není možné řízení vůbec zahájit. Nebo trochu jinak: „*Objektivní břemeno tvrzení spočívá v požadavku formulování konkrétních skutkových okolností, jež jsou předpokladem použití určité právní normy. Aby vůbec mohlo být soudem rozhodnuto, musí být do procesu uvedeny potřebné skutečnosti prostřednictvím tvrzení stran nebo opatřením soudu z úřední povinnosti.*“⁹⁵

Na rozdíl od objektivního břemena tvrzení, se setkáváme se subjektivním břemenem tvrzení pouze v případě řízení sporných, tedy uplatňuje se pouze v situacích, kdy přichází v úvahu i užití zásady projednací. „*Subjektivní břemeno tvrzení rozděluje břemeno tvrzení podstatných skutkových okolností mezi obě sporné strany a stanoví důsledky nerespektování požadovaného procesního postupu, který vyplývá z právní úpravy břemena tvrzení.*“⁹⁶

Tedy každá z procesních stran je povinna uvést konkrétní tvrzení, která pro ně vnášejí do sporu příznivé následky, rozhodné pro vydání rozhodnutí. Jinak řečeno, každá strana má povinnost uvést taková tvrzení, která jsou ve sporu pro ni výhodná, nikoliv naopak. Pokud však procesní strana tuto svou povinnost nesplní, odráží se to ve výsledku celého sporu.

Břemeno tvrzení může ve sporném řízení vystupovat v různých podobách a může zatěžovat různé strany. To, kterou stranu tíží břemeno tvrzení, záleží na jednotlivých procesních situacích.

⁹⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52

⁹⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52

V první řadě je břemenem tvrzení většinou zatížen žalobce, který při podání žaloby musí předně tvrdit, čeho se domáhá. Pokud však žalobce podá neúplnou žalobu, ze které nevyplývá, čeho se domáhá (co tvrdí), soud jej musí vyzvat, aby „nedokonalost“ žaloby napravil. Jestliže však takto neučiní (žalobu nedoplní), tato žaloba bude odmítnuta, neboť: *„Jestliže žaloba neobsahuje uvedené podstatné náležitosti a nelze ji proto projednat, pak předseda senátu usnesením vyzve žalobce, aby ji doplnil a opravil a poučí jej zároveň, jak má takovou opravu provést. Rovněž jej musí poučit o následcích, pokud výzvě soudu nevyhoví. Nepodaří-li se vady tímto způsobem odstranit, soud žalobu odmítne.“*⁹⁷

Naopak může snadno nastat situace, kdy žalobce svou povinnost tvrzení splní, ale proti tomu žalovaný nebude tvrdit nic na svou obranu poté. Jestliže žalovaný na svou obranu nic netvrdí, neunesé tím právě on své břemeno tvrzení, a tedy spor nebude vlastně vůbec „sporným“, neboť žalovaný, nebude-li prostřednictvím svých tvrzení „odporovat“, bude s žalobcovým nárokem vlastně souhlasit. Proto žalovaný spor pro neunesení břemene tvrzení prohraje, resp. bude žalobcově žalobě vyhověno v celém rozsahu.

Pokud však nenastane ani jedna z výše uvedených situací, stále mohou obě strany sporu své břemeno tvrzení neuneset, a to ať již jde o neunesení břemene tvrzení žalovaným nebo žalobcem, což nám dokládá i soudní judikatura. *„Následkem nesplnění procesní povinnosti tvrdit skutečnosti, z jejichž existence účastník vyvozuje pro sebe příznivé důsledky, je pro něj nepříznivé rozhodnutí. O povinnosti tvrzení a na ni navazující povinnosti důkazní je soud povinen, je-li to třeba, účastníka řízení poučit.“*⁹⁸

Tak tedy pokud nebude žaloba ihned zprvu (po předchozí marné výzvě k nápravě ze strany soudu vůči žalobci) soudem odmítnuta, ani jí nebude v plném rozsahu vyhověno, stále může dojít k neunesení břemene tvrzení jak ze strany žalobce, tak ze strany žalovaného.

Jednoduše půjde o situace, kdy žalobce sice určité základní skutečnosti tvrdí, avšak v průběhu sporu vyvstane potřeba jisté okolnosti dotvrdit. Jestliže tedy

⁹⁷ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 172

⁹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 22 Cdo 1418/2000 ze dne 30.5.2002

žalobce navzdory soudnímu poučení před soudem nedoplň dalšími fakty svá tvrzení, bez nichž nelze jeho požadavek shledat důvodným, soudu nezbyde nic jiného, než žalobu zamítnout, čímž samozřejmě žalobce spor prohraje, tedy bude v něm neúspěšným.⁹⁹

Stejně tak opět i žalovaný může spor prohrát pro neunesení břemena tvrzení. Snadno tomu bude v situaci, kdy žalovaný sice některá tvrzení (dostatečná na to, aby spor bylo možné kvalifikovat jako spor) uvede, avšak jiná důležitá tvrzení v probíhajícím sporu již nedoplň. Toto opět povede k neúspěchu ve věci pro neunesení břemena tvrzení.

Z výše uvedeného výkladu vyplývá následující závěr. V první situaci žalobce neunesl břemeno tvrzení ani v základních parametrech, a proto došlo k odmítnutí žaloby. V druhém případě byla žaloba řádně podána, avšak žalovaný se proti tvrzením v ní obsaženým nijak nebránil, takže žalobě bylo vyhověno v celém rozsahu. V třetí procesní situaci žaloba odmítnuta sice zprvu nebyla, avšak v průběhu řízení vyvstala potřeba, aby žalobce něco „dotvrdil“, což on neučinil, a proto došlo k následnému zamítnutí žaloby v jeho neprospěch a v poslední situaci žalobce svou povinnost splnil bez výrazných nedostatků a žalovaný na svou obranu sice něco tvrdil, avšak důležité okolnosti „nedotvrdil“. Ve všech čtyřech situacích tedy strana, která spor prohrála, jej ztratila právě z důvodu neunesení břemene tvrzení.

Ač se na první pohled může zdát, že ve všech situacích dochází k neunesení „stejného“ břemene tvrzení, přesto lze v příkladech najít rozdíly, které vyplývají z vnitřní diferenciací subjektivního břemene tvrzení. Rozeznáváme totiž abstraktní subjektivní břemeno tvrzení a konkrétní subjektivní břemeno tvrzení.

*„Abstraktní břemeno tvrzení pak znamená, že v průběhu celého sporu existuje stále jedno a totéž abstraktní břemeno tvrzení, na jehož základě má žalobce uvést skutečnosti zakládající a odůvodňující jeho žalobu, kdežto žalovaný má uvést všechny námitky, které přicházejí v úvahu.“*¹⁰⁰ Tedy, že oproti konkrétnímu břemenu tvrzení, jež se v průběhu sporu mezi účastníky neustále přelévá,

⁹⁹ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 25

¹⁰⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 54

abstraktní břemeno tvrzení zůstává ve sporu neměnné a je zřejmé již po podání žaloby, neboť z ní vyplývá.

Ve výše předestřených procesních situacích tedy v prvním případě došlo k neunesení právě tohoto abstraktního subjektivního břemene tvrzení žalobcem a následkem bylo tedy odmítnutí žaloby. Stejně tak v případě, kdy žalovaný se žalobě nebrání, dochází k neunesení abstraktního subjektivního břemena tvrzení, které vede k vyhovění žalobě v celém rozsahu (tedy žalovaný v celém rozsahu ve sporu neuspěl).

Naproti tomu konkrétní subjektivní břemeno tvrzení je specifické svou pohyblivostí. Kdykoliv v konkrétním řízení dojde k přednesu jedné ze stran sporu, druhá strana musí v reakci svůj přednes upřesnit, příp. přinést do sporu nové skutečnosti na obranu svých tvrzení.

A proto v dalších zmíněných procesních situacích dochází k neunesení konkrétního subjektivního břemene tvrzení, tedy břemena, které do sporu vstoupilo až v jeho průběhu podle vývoje daného sporu.

Jak je tedy patrné, stejně jako abstraktní subjektivní břemeno tvrzení, i konkrétní subjektivní břemeno tvrzení tedy opět může neunést jak žalobce, tak žalovaný.

Závěrem je vhodné jeho základní vlastnosti shrnout. Konkrétní subjektivní břemeno tvrzení je specifické svou pohyblivostí a „přeléváním“ z jedné sporné strany na druhou dle konkrétního vývoje konkrétního případu. I přesto, že konkrétní subjektivní břemeno tvrzení není předem ve sporu jasně dané a v průběhu procesu se přesouvá, neznamená to, že by bylo nepředvídatelné, neboť tyto jeho přesuny jsou pevně svázány jasnými, předem danými pravidly, které jeho pohyb umožňují předvídat. Pokud by tomu tak nebylo a soudce by mohl zatěžovat konkrétním subjektivním břemenem tvrzení libovolně kteroukoliv stranu, snadno by mohlo dojít k porušení základních principů civilního procesu a vůbec principů práva jako takového.

Výše uvedené členění subjektivního břemene tvrzení ve své monografii s názvem Důkazní břemeno v civilním soudním řízení představil Macur. Co se týče

modernější odborné literatury, Svoboda hovoří o členění jiném a rozděluje subjektivní břemeno tvrzení dále na subjektivní břemeno tvrzení základní a subjektivní břemeno tvrzení dotvrzovací.

Ač se názvosloví diferenciacie pojmu subjektivní břemeno tvrzení navzájem liší, v charakteristických znacích subjektivní břemeno tvrzení základní odpovídá abstraktnímu subjektivnímu břemenu tvrzení a subjektivní břemeno tvrzení dotvrzovací zase konkrétnímu subjektivnímu břemenu tvrzení, a tedy oba autoři se, ve výkladu jednotlivých typů subjektivního břemene tvrzení, i po tolika letech shodují.¹⁰¹

3.3.2. Břemeno důkazní

Vysvětlit jednou větou některé pojmy, se kterými se lze v právu běžně setkávat, může mnohdy činit nemalé obtíže, jindy takový počín možno přirovnat až k nadlidskému výkonu. Ne jinak je tomu bohužel v případě pojmu „důkazní břemeno“.

Vnitřní diferenciacie z tohoto pojmu činí pojem nesmírně složitý a nesnadno vysvětlitelný. V prvé řadě rozeznáváme důkazní břemeno subjektivní a důkazní břemeno objektivní, nutno však dodat, že oddělit a izolovat od sebe navzájem tyto dva pojmy při snaze o vysvětlení pojmu důkazního břemene, by nevedlo k úspěšnému konci. „*V podstatě se však všichni shodují v tom, že existuje podstatná vnitřní souvislost mezi důkazním břemenem objektivním a subjektivním a že jen oběma těmito složkami lze vyjádřit složitý pojem důkazního břemena.*“¹⁰²

Znalost teoretického základu problematiky důkazního břemene v praxi pomůže např. s pochopením principů obracení důkazního břemene a právě z pochopení oné podstaty tohoto institutu vyplývá i správná připravenost a předvídatost advokáta při obraně oprávněných zájmů jeho klienta.

¹⁰¹ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 23 a násl.

¹⁰² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11

Někteří evropští autoři, jak uvádí Macur, označují důkazní břemeno za „páteř celého procesu“, neboť díky důkaznímu břemeni jsou do řízení vnášeny důkazy o skutečnostech rozhodných pro meritorní rozhodnutí.

Důkazní břemeno a pravidla jeho užití vyplývají ze zákona a jsou objektivně dána již předtím, než dojde k zahájení sporu, a to hlavně z důvodu právní jistoty, neboť: „*má-li se v civilním procesu uplatňovat princip právní jistoty, nemůže být důkazní břemeno ukládáno na základě uvážení soudu, jehož procesní aktivita a iniciativa by byla hlavním důvodem vzniku důkazního břemena.*“¹⁰³ Skutečnost, že některé složky důkazního břemena jsou pohyblivé a v průběhu procesu se přelévají ze strany na stranu, ještě tedy neznamená, že se tomu tak děje bez pevně daných pravidel (v podstatě totožné bylo zmíněno již ve výkladu o subjektivním břemeni tvrzení, neboť obě problematiky mají mnoho společného). Právě pokud by „pravidla hry“ stanovena před začátkem řízení nebyla a soudce mohl libovolně určit, koho v které věci tíží důkazní břemeno, oprávněně by to v účastnících vzbuzovalo pocit marnosti a nespravedlnosti, pramenící ze stavu opačného právní jistotě.

Dříve než bude výklad zaměřen na jednotlivé vnitřní složky pojmu důkazní břemeno, je potřeba se pokusit o určení právní povahy tohoto pojmu.

3.3.2.1. Právní povaha důkazního břemena

Při určování právní povahy pojmu „důkazní břemeno“ je potřeba položit si otázku, zda je tento pojem svými vlastnostmi spíše hmotněprávní či procesně právní povahy, případně, zda jde o pojem povahy smíšené.

Nutno však na úvod zmínit, že ne vždy bylo položení takovéto otázky tak aktuální, neboť občanské právo hmotné a občanské právo procesní netvořily dříve dvě samostatné právní odvětví tak, jako je tomu dnes.

K samostatnému vyčlenění (resp. rozdělení jednoho právního odvětví mezi dvě rovnocenná, jak je dnes nejčastěji odborníky všeobecně uznáváno) občanského

¹⁰³ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 134

práva procesního z obecného občanského práva nedošlo „ze dne na den“, naopak šlo o proces postupný. Ještě v polovině devatenáctého století pak tvořilo občanské právo hmotné a občanské právo procesní jednotný celek jednoho právního odvětví.¹⁰⁴

Alespoň na okraj je dobré zmínit, že vzájemný vztah po rozdělení obou právních odvětví nebyl vždy jednoznačný (patrně ani dnes by nebylo složité nalézt v této problematice názorové oponenty) a dle jednotlivých zastánců bylo někdy občanské právo hmotné nadřazováno občanskému právu procesnímu, jindy naopak občanské právo procesní občanskému právu hmotnému. Nutno však podotknout, že: *„Obě uvedené koncepce sice dospěly k jednoduchým, jednoznačným a přesně formulovaným závěrům, avšak pouze za cenu toho, že z celého kontextu obsáhle a složité problematiky uměle vybraly, zveličily a absolutizovaly pouze některé její aspekty a nepřipustně podcenily nebo popřely existenci jiných, neméně významných složek.“*¹⁰⁵

Dnes tedy patrně převládá názor, že obě právní odvětví jsou si vzájemně rovnocenná, avšak v této chvíli pro potřeby této práce ani tak není důležité, zda lze či nelze některé z nich považovat za významnější, jako spíše jejich vzájemné odlišení, nebo spíše samotná kritéria odlišování obou právních odvětví.

Pro potřeby této práce bude nyní významné, že při odlišení toho, zda určitý pojem spadá odvětvově do občanského práva hmotného nebo občanského práva procesního, nejde ani tak o to, zda je určitá problematika upravena v kodexu hmotněprávním či procesněprávním, ale spíše jde o jeho vnitřní a obsahovou stránku, nebo ještě jinak - jde o to, co je předmětem daného zkoumaného jevu.¹⁰⁶ A tedy pokud chceme určit právní povahu pojmu důkazního břemena, je v zásadě rozhodující samotná podstata tohoto pojmu.

Je však bohužel nutné přiznat, že názory na tuto problematiku se často rozcházejí, když někdy je hovořeno dokonce o jakési smíšenosti povahy důkazního břemena, tedy že tento pojem obsahuje jak prvky hmotněprávní, tak i prvky procesněprávní.

¹⁰⁴ Srov. MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 8 a násl.

¹⁰⁵ MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 26

¹⁰⁶ MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 9

Lze-li uvažovat o hmotněprávní povaze pojmu důkazního břemene, patrně hlavním argumentem pro takový závěr bude tvrzení, že jestliže se někdo snaží dokázat určité skutečnosti, tyto jsou určovány hmotným právem: „*neboť jen hmotné právo dává odpověď na otázku, které skutečnosti právo zakládají, které zabraňují jeho vzniku a které způsobují jeho pozdější zánik.*“¹⁰⁷

Protiargument výše zmíněného tvrzení, ke kterému se lze snadno přiklonit, pak zní velmi jednoznačně: „*Soud ve svém rozhodování nevychází přímo ze skutečností, upravovaných resp. předpokládaných hmotným právem, ale z poznatků o těchto skutečnostech.*“¹⁰⁸ Jakým způsobem tyto poznatky soud získá, upravuje však občanské právo procesní, nikoliv hmotné, neboť dokazování je výlučně v pravomoci soudu (samozřejmě že lze dokazovat i mimo soudní jednání, avšak v takovém případě jsou pravidla soudního dokazování pouze odvozeně převzata a použita mimo rámec soudního procesu, což na procesně právní povaze pojmu důkazního břemena nic nemění).

Dle mínění, které dnes převažuje, je tedy pojem důkazního břemena spíše povahy procesněprávní¹⁰⁹, neboť k dokazování dle procesněprávních předpisů dochází pouze v civilním procesu a všechny situace, ve kterých by k dokazování docházelo mimo rámec civilního procesu, jsou od procesního dokazování pouze odvozeny.

3.3.2.2. Objektivní důkazní břemeno

Již bylo výše (konkrétněji v prvním oddílu první části této práce) hovořeno o situaci, kdy soud nedokáže bezpečně zjistit skutkovou podstatu tak, aby mohl bezpečně o věci rozhodnout. Bylo též uvedeno, že pokud taková situace nastane v trestním řízení, soudce si „pomůže“ zásadou *in dubio pro reo*, a tedy rozhodne v pochybnostech ve prospěch obžalovaného.

¹⁰⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 156

¹⁰⁸ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 156

¹⁰⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 865

V případě civilního řízení je však potřeba si uvědomit, že zde soud nerozhoduje o vině či nevině osoby údajného pachatele, ale stojí před ním ve sporných řízeních proti sobě žalobce a žalovaný, tedy dvě strany s opačnými zájmy, a proto soud nemůže v pochybnostech rozhodnout „automaticky“ ve prospěch jedné z nich, neboť pokud by soud v pochybnostech tak učinil, došlo by tím nutně k poškození práv strany druhé, která má, stejně jako strana první, svá práva a má tedy právo domáhat se u soudu spravedlnosti.

A tedy, jak bylo již zmíněno, civilní soud nemůže o věci prostě nerozhodnout, když si „není jistý“, na čí straně je právo, příp. komu určitý nárok svědčí, neboť by tím nedodržel svoji základní úlohu, kterou pro společnost vykonává.

A právě z toho důvodu, že v civilním řízení nelze situace, kdy nedojde ke spolehlivému zjištění skutkového stavu, vyloučit, ba naopak takovéto situace jsou v řízeních naprosto běžné, máme v civilním řízení institut důkazního břemene, jejichž normy pomáhají soudu takovéto situace řešit.¹¹⁰

Objektivní nejistota o skutečnostech totiž nemůže: „*mít za následek nejistotu o právních vztazích. Kdyby soudce prostě převedl skutkové pochybnosti na pochybnosti právní a odmítl ve věci rozhodnout, dopouštěl by se nezákonného a protiústavního postupu, označovaného odedávna jako „odepření spravedlnosti“ (denegatio iustitiae).*“¹¹¹

Jestliže tedy dojde k podání žaloby a je zahájeno řízení, soudce má již pouze dvě, resp. tři možnosti. Musí žalobě buď vyhovět, nebo ji zamítnout, příp. ji částečně zamítnout a částečně jí vyhovět.

Tím, že soud žalobě vyhová nebo ji zamítne, dojde buď k uznání nároku žalobce, nebo k jeho popření. Nutno na tomto místě zdůraznit, že o nároku je rozhodnuto i jeho popřením. Popřením nároku totiž dochází k úpravě vztahu mezi žalobcem a žalovaným stejně tak, jako v případě kdy je žalobě vyhověno, neboť v obou případech mezi účastníky dochází k odstranění nejistoty. Rozhodovat o vztazích fyzických a právnických osob, je základní povinností soudu.

¹¹⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08.08.2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006

¹¹¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 23

*„Pravidla, která stanoví, jak má soud rozhodnout, jestliže skutkový stav zůstal nejasný, se nazývají objektivním důkazním břemenem.“*¹¹² Někdy se v literatuře lze setkat i s pojmem „břemeno zjištění“, jímž se pojem objektivní důkazní břemeno někdy nahrazuje.

Tato pravidla přicházejí v úvahu až ve chvíli, kdy bylo v civilním procesu vykonáno vše, co vykonáno být mohlo a mělo, tedy obě strany tvrdily vše, co tvrdit mohly a chtěly, dále pro svá tvrzení označily a navrhly všechny přípustné důkazy a tyto důkazy byly před soudem náležitě provedeny, avšak soudce nedosáhl dostatečného vnitřního soudcovského přesvědčení na to, aby mohl ve věci rozhodnout. Tento stav je také nazýván stavem „non liquet“ – zn. není jasno.¹¹³

Je nutné si uvědomit, že objektivní důkazní břemeno a jeho pravidla soudci nenapomáhají nalézt, ve sporu hledanou, objektivní pravdu, nýbrž pouze soudci pomáhá rozhodnout v meritu věci spor i přes to, že ve sporu nastal stav non liquet, tedy rozhodné skutečnosti se nepodařilo objasnit.¹¹⁴

*„Objektivní důkazní břemeno stanoví, která skutková tvrzení procesní strany zatížené důkazním břemenem musí být plně a nade všechnu pochybnost prokázána, aby soud mohl vydat rozhodnutí ve prospěch této procesní strany. Všechny, byť i ty nejmenší pochybnosti o tom, zda určitý skutkový stav nastal (popřípadě nenastal), jdou v neprospěch procesní strany, zatížené důkazním břemenem, a tvoří obsah jejího procesního (sporového) rizika.“*¹¹⁵ Je samozřejmě složité určit, které skutečnosti a kdy lze považovat za prokázané beze všech pochybností a které normy nám tak stanovují. Obecně dle Macura převládá názor, že: *„že objektivně důkazní břemeno je upraveno výlučně v normách hmotného práva, ať již psaného nebo obyčejového.“*¹¹⁶, nicméně otázka jejich hodnocení

¹¹² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 23

¹¹³ Srov. např. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995

¹¹⁴ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 865

¹¹⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 31

¹¹⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 31

v konkrétních případech málokdy bývá zákonem přímo stanovena, a proto zde přichází ke slovu většinou úvaha každého konkrétního soudce.

Proti tomu situace, kdy hmotněprávní předpisy přímo sami stanovují, jak má soudce daný skutkový stav hodnotit, se nazývají domněnky a bude jim později věnována samostatná kapitola, na tuto kapitolu přímo navazující.

3.3.2.3. Subjektivní důkazní břemeno

Druhou, neoddělitelnou složkou důkazního břemene, je důkazní břemeno subjektivní, někdy též označované jako formální důkazní břemeno nebo jako břemeno vedení důkazu.

I přesto, že oproti břemenu objektivnímu, břemeno subjektivní nemusí v civilním procesu vystupovat vždy, nelze jej kvůli tomu označit za pojem méně významný. Ba naopak, pojmy objektivní důkazní břemeno a subjektivní důkazní břemeno, jsou navzájem rovnocenné.

Situace, kdy subjektivní břemeno důkazní nemusí být v civilním sporu zastoupeno, může jednoduše nastat v nesporných řízeních nalézacího řízení. Proti tomu v řízeních sporných, která jsou mnohými považována za základní oblast civilního procesu, vystupuje jak objektivní, tak i subjektivní složka důkazního břemena.

„Bylo by však nepřipustným zjednodušením celého problému, kdybychom objektivní důkazní břemeno mechanicky spojovali se zásadou vyšetřovací a subjektivní důkazní břemeno se zásadou projednací. Nelze směřovat dvě rozdílné oblasti, totiž soudcovské rozhodování v případě objektivní nejistoty o skutečnostech („non liquet“) a činnost stran usilujících o podání důkazu a vyloučení stavu své důkazní nouze.“¹¹⁷

Pokud vůbec lze říct, že o výše uvedené tezi platí mezi odbornou veřejností víceméně shoda, rozhodně již nelze říci, že se převážná většina procesualistů shoduje i na tom, že subjektivní důkazní břemeno lze uplatnit pouze v řízení

¹¹⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 41

ovládaném zásadou projednací. Dle Macura totiž i jinde než na poli civilního procesu, např. ve správním soudnictví lze strany zatížit tzv. faktickým důkazním břemenem, ač je v řízení uplatňována zásada vyšetřovací.¹¹⁸

Ač se tedy při vymezení vztahu subjektivního a objektivního důkazního břemena dostávají autoři často do rozporu v pohledu na důležitost a vzájemný vztah, alespoň jedna věc je relativně zřejmá. Lze tedy alespoň říci, že význam důkazního břemene subjektivního je: „*tím vyšší, čím více se procesní strana stává subjektem a přestává být pouhým objektem soudního řízení.*“¹¹⁹

Nezbývá, než se pokusit vystihnout pojem subjektivního důkazního břemena. Subjektivní břemeno zakládá odpovědnost strany sporu na jeho výsledku. Jestliže strana zatížená důkazním břemenem jeho tíhu neunes, tzn., že se jí její tvrzení v řízení nepodaří podložit relevantními důkazy, spor prohraje. Nebo chcete-li trochu jinak, subjektivní důkazní břemeno: „*spočívá v zatížení procesní strany nepříznivými následky, zpravidla neúspěchem ve sporu, pokud se jí nepodaří objasnit a dokázat skutečnosti, ohledně kterých nese důkazní břemeno.*“¹²⁰

Stejně jako subjektivní břemeno tvrzení (a naopak oproti objektivnímu důkaznímu břemeni, které je vždy povahou abstraktní) lze členit na abstraktní subjektivní břemeno tvrzení a konkrétní subjektivní břemeno tvrzení, tak i subjektivní břemeno důkazní je možné rozdělit na dvě složky. Těmi složkami jsou pochopitelně konkrétní subjektivní břemeno důkazní a abstraktní subjektivní břemeno důkazní.

Abstraktní subjektivní břemeno důkazní se do jisté míry podobá objektivnímu důkaznímu břemeni a je tomu tak právě z důvodu oné abstraktnosti, která je pro oba pojmy společná, která je činí stabilními a předvídatelnými a naopak oba pojmy odlišuje od konkrétního subjektivního důkazního břemena, jež je specifické svou nestabilitou, pohyblivostí a do jisté míry i nepředvídatelností (myšleno ve smyslu nepředvídatelnosti toho, kam se směr prokazování přesune, ne ve smyslu

¹¹⁸ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 41 a násl.

¹¹⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 13

¹²⁰ MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2

toho, že by se přelézalo bez předem daných pravidel, jak již bylo výše vysvětleno).

Než se tato práce posune ve výkladu dále, je potřeba na tomto místě upozornit na určitou nepřesnost, se kterou je možné se v teorii setkat, když je někde pojednáváno o tzv. subjektivním důkazním břemenu soudu, které má dle některých názorů tížit soud v nesporném řízení, vedeném zásadou vyšetřovací, což však samozřejmě není možné.

Při argumentaci, proč nemůže soud být zatížen důkazním břemenem, se je vhodné se ve výkladu vrátit zpět do kapitoly o důkazním břemenu a důkazní povinnosti, kde byly oba tyto pojmy vysvětleny a kde bylo řečeno, že nositel důkazního břemene (ať jím je žalobce nebo žalovaný) má vůči soudu důkazní povinnost. Z tohoto vyplývá poměrně jasný závěr. Jestliže někdo má důkazní povinnost vůči soudu (!), těžko v jiné situaci soud může mít povinnost sám vůči sobě. A jestliže soud důkazní povinnost tedy nemá, nemůže jej ani tížit důkazní břemeno.

Shora uvedené lze doložit následujícím výkladem. „*Zahájí-li (POZN.: soud) bez návrhu civilní řízení, je povinen pravdivě a úplně z vlastní iniciativy objasnit skutkový stav, avšak je pojmově vyloučeno, aby byl sám sobě povinen dokazovat existenci či neexistenci rozhodných skutkových okolností a v tomto smyslu nesl důkazní povinnost.*“¹²¹

3.3.2.3.1. Abstraktní subjektivní důkazní břemeno

Od obecného výkladu o subjektivním důkazním břemenu se výklad přesouvá k jednotlivým jeho vnitřním složkám, vyplývajícím z vnitřní diferenciaci tohoto pojmu. Nejprve je potřeba se ve výkladu zaobírat abstraktní složkou subjektivního důkazního břemena.

Vysvětlit pojem abstraktního subjektivního důkazního břemena izolovaně od pojmů ostatních a příbuzných, je poměrně složité, a to mimo jiné z důvodu již

¹²¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 94

výše několikrát zmiňované vzájemné provázanosti pojmů „subjektivní břemeno důkazní“ a „objektivní břemeno důkazní“, atp.

V případě civilního sporu vstupuje do řízení žalobce s určitým tvrzením (jak již bylo výše popsáno) a podává žalobu k věcně a místně příslušnému soudu. Své tvrzení bude muset žalobce před soudem prokázat. V této chvíli ve sporu vystupuje tedy jednak objektivní složka důkazního břemena, ale též subjektivní důkazní břemeno, které zatěžuje žalobce, nicméně nutno uvést, že ve chvíli zahájení sporu ještě není subjektivní důkazní břemeno dělitelné na abstraktní a konkrétní, neboť: „*k jejich diferenciaci může dojít až v průběhu řízení, kdy na základě vykonání určitých důkazů předběžné vnitřní přesvědčení soudu změní výchozí důkazní situaci.*“¹²² a tedy subjektivní důkazní břemeno má ve chvíli zahájení řízení pouze povahu abstraktní, která si musí vždy navzájem odpovídat s důkazním břemenem objektivním.¹²³

Je však žalobce zatížen i subjektivním důkazním břemenem konkrétním? V tomto případě je odpověď až výjimečně jednoznačná. Subjektivním důkazním břemenem konkrétním ve chvíli podání žalobce tížen není, neboť tato složka se může projevit ve sporu až později, jak si za okamžik ukážeme.

Je tedy potřeba si uvědomit, že např. bude-li žalobce tvrdit, že došlo k uzavření určité smlouvy, bude v takové chvíli zatížen důkazním břemenem o této skutečnosti. Své tvrzení obsažené v žalobě bude muset prokazovat, což může splnit např. tím, že navrhne výslech svědka, který před soudem dosvědčí, že vlastními smysly vnímal, že k uzavření dané smlouvy došlo, tedy že u uzavření ústní smlouvy byl přítomen a rozmluvu žalobce a žalovaného vyslechl. Tato skutečnost je dána již na samém počátku sporu, kdy již z charakteru samotné žaloby je od prvního okamžiku zřejmé, že žalobce, který tvrdí, že k uzavření smlouvy došlo, již do sporu vstupuje s vědomím, že toto bude muset před soudem prokázat, pakliže chce být ve věci úspěšný.

¹²² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 17

¹²³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14 a násl.

3.3.2.3.2. Konkrétní subjektivní důkazní břemeno

Je však potřeba označit okamžik, při kterém dojde ve sporu k zatížení jedné ze stran sporu i konkrétním subjektivním důkazním břemenem.

Jak již bylo výše uvedeno, k zatížení konkrétním subjektivním důkazním břemenem může totiž dojít až v průběhu sporu a to za situace, že již došlo ve věci k jistému posunu proti původní situaci, vyplývající ze samotné žaloby.

Původní situace je z předchozího výkladu zřejmá, avšak vhodnější bude ji v tomto okamžiku raději přesně ohraničit. Tato původní procesní situace spočívá tedy v tom, že žalobce do sporu jde s určitým tvrzením a také s tím, že jej bude muset před soudem prokázat, k čemuž mu má posloužit určitý důkaz. Žalovaný do takového sporu naopak zpočátku vstupuje s tím, že on prokazovat nic nemusí, neboť není zatížen důkazním břemenem. Tímto okamžikem končí situace vyplývající z abstraktního subjektivního důkazního břemena.

Jestliže během sporu dojde k určitému posunu v dokazování, spočívajícímu v tom, že žalobce před soudem předloží určité důkazy, které lze považovat za úspěšně provedené, dochází tím k tomu, že žalobce unese své abstraktní subjektivní důkazní břemeno. Zpravidla však v takové chvíli do sporu aktivně začíná vstupovat protistrana (tedy žalovaný), která má právo se ke každému důkazu vyjádřit.

Pokud jde o důkaz výsledkem svědka, který svou výpovědí potvrzuje tvrzení žalobce, takový lze zpochybnit např. tím, že žalovaný bude tvrdit, že svědek vypovídající ve prospěch žalobce, je osoba nevěrohodná, neboť je dobrým známým žalobce, na vyhovění žalobě má přímý zájem, a dále že osoba svědka uzavírání ústní smlouvy (nebo jiné situace) být přítomna ani nemohla, neboť k jejímu uzavření nikdy nedošlo a v době, kdy tomu tak mělo dle žalobce dojít, tato osoba být přítomna uzavírání smlouvy ani nemohla, neboť se v tu dobu nacházela mimo území ČR.

Díky výpovědi žalovaného do sporu „vstoupilo“ konkrétní subjektivní břemeno tvrzení, jinak řečeno došlo k subjektivnímu dotvrzení, pomocí kterého žalovaný vnáší do sporu nové informace nebo upřesňuje již dříve podané informace.

Na podporu svých tvrzení tedy musí před soudem přednést patřičné důkazy, pakliže chce být ve věci úspěšný.

A tedy v této chvíli do sporu vstupuje i konkrétní subjektivní důkazní břemeno, někdy též označované jako protidůkaz, spočívající v tom, že žalovaného tíží konkrétní subjektivní důkazní břemeno, dle kterého musí doplnit dokazování o důkazní prostředky prokazující jeho výše uvedená tvrzení, tzn., dochází k tomu, že konkrétním subjektivním důkazním břemenem je nyní zatížena ta strana, která abstraktní subjektivní důkazní břemeno nenese.

Žalovaný, chce-li být ve sporu úspěšný, musí tedy důkazně podložit svá tvrzení, např. tím, že soudu předloží fotografie, ze kterých je patrný blízký vztah mezi žalobcem a osobou svědka, dále by měl doložit své tvrzení, že svědek má na vítězství žalobce zájem (např. tím, že předloží emailovou komunikaci mezi žalobcem a svědkem, ze které vyplývá, že svědek dluží žalobci peníze a že pokud bude ve sporu křivě svědčit ve prospěch žalobce, tento dluh mu bude „odpuštěn“) a dále např. datované fotografie, které zveřejnil svědek na svém facebookovém profilu, a ze kterých jasně vyplývá, že v době, kdy mělo dojít k údajnému uzavření smlouvy o dílo, se on nacházel ve městě Corleone, v provincii Palermo na Sicílii, tedy pozemní cestou cca 2150 km daleko od údajného místa uzavření smlouvy o dílo, a tedy rozhodně nemohl být uzavírání smlouvy přítomen, jak tvrdí žalobce a dokonce nemohl ani na vzdálenost 1250 km, kolik odhadem činí vzdušná vzdálenost mezi Plzní a městem Corleone, slyšet, jak žalobce a žalovaný tuto smlouvu o dílo uzavírají. Těmito svými výroky, podloženými důkazními prostředky, žalovaný zpochybňuje důkaz výsledkem svědka předložený žalobcem.

Z výše uvedeného je naprosto zřejmé, že směr, kterým se bude dokazování ubírat, může být předem naprosto neočekávatelný a že: *„skutečnosti, na které se váže subjektivní konkrétní důkazní břemeno, nelze předem abstraktně stanovit, neboť záleží na konkrétní důkazní situaci v průběhu každého jednotlivého řízení. Takové situace, jež si lze představit v nespočetném množství, nemohou být normativně předem určeny tak, jak je určeno objektivní důkazní břemeno a jemu odpovídající abstraktní subjektivní důkazní břemeno.“*¹²⁴

¹²⁴ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 15

Již bylo výše vysvětleno, že konkrétní subjektivní důkazní břemeno, je na abstraktním subjektivním důkazním břemenu a objektivním důkazním břemenu nezávislé, dále že je pohyblivé a také bylo poukázáno na to, že může zatěžovat stranu nezatíženou abstraktním subjektivním důkazním břemenem. Prozatím nezodpovězena však zůstává otázka, zda konkrétní subjektivní důkazní břemeno může tížit též stranu zatíženou abstraktním subjektivním důkazním břemenem. Tato otázka bude zodpovězena hned níže.

Při hledání odpovědi na výše položenou otázku, je potřeba nastolit jinou procesní situaci, ve které bude na výš položenou otázku odpovězeno. I v této situaci tedy žalobce splní své abstraktní subjektivní důkazní břemeno tím, že předloží soudu určitý důkaz, nicméně žalovaný proti tomuto důkazu použije jiné obrany, než v předchozí procesní situaci.

Žalovaný se proti tvrzení žalobce bude bránit tím, že soudu nejprve sdělí určité tvrzení, které následně podloží důkazním prostředkem - emailovou korespondencí mezi ním a žalobcem, jejímž obsahem je i tvrzení žalobce o tom, že sice ví, že mezi nimi k žádnému ústnímu uzavření smlouvy nedošlo, ale že jej přesto žalovat bude, neboť potřebuje peníze.

Nyní vyvstává otázka, co se ve sporu, z hlediska postavení a procesních stran, změnilo. Při podání žaloby byl žalobce zatížen subjektivním důkazním břemenem, které jak už bylo výše uvedeno, v době zahájení řízení není možné členit na abstraktní a konkrétní.

Ve chvíli, kdy po výsledku svědka, vypovídajícího ve prospěch žalobce, došlo k zatížení žalovaného konkrétním subjektivním důkazním břemenem, tento nejprve tvrdil opak (tedy, že k uzavření smlouvy v ústní ani jiné formě nedošlo) a následně na obranu svých tvrzení i předložil protidůkaz v podobě důkazu soukromou listinou.

V takové situaci pak konkrétní subjektivní důkazní břemeno, které po provedení výsledku zatížilo žalovaného, jím bylo, v okamžiku, kdy předložil emailovou komunikaci, uneseno a tím došlo k přechodu konkrétního subjektivního důkazního břemena z žalovaného na žalobce. A tím nastala situace, kdy jestliže žalobce neunesse své konkrétní subjektivní důkazní břemeno, tzn., nepodaří se mu

prokázat, že tvrzení žalovaného nejsou pravdivá, nebo je alespoň dostatečně nezpochybní, spor prohraje a to právě z důvodu neunesení konkrétního subjektivního důkazního břemene.¹²⁵

Pokud tedy chce žalobce být ve sporu úspěšný, musí v dané procesní situaci nějakým způsobem zvrátit vliv důkazu předloženého žalovaným, tedy emailové komunikace. Opatřit důkaz, který by předložený email zpochybnil, bude v praxi jistě velmi obtížné. Např. by bylo možné pomocí IT specialistů prokázat, že email byl odeslán z jiné IP adresy, než je jeho vlastní, nebo ke které by měl přístup. Pokud by se navíc ukázalo, že IP adresa patří osobě žalovaného, nebo jeho známého, atp., situace by mohla nasvědčovat, tomu, že email žalovaným odeslán nebyl a že se tedy jedná o falzifikát. Dalším způsobem jak důkaz zpochybnit, by bylo např. prokázáním toho, že žalobce se v době odeslání emailu prokazatelně nacházel na jiném místě, než kde se nachází IP adresa, ze které byl email odeslán. Žalobce by však rozhodně neměl situaci jednoduchou.

Z výše uvedeného výkladu tedy vyplývá odpověď na otázku, zda může být konkrétním subjektivním důkazním břemenem zatížena i strana zatížená abstraktním subjektivním důkazním břemenem, odpovídajícím příslušnému objektivnímu důkaznímu břemeni. Z uvedeného vyplývá jednoznačná odpověď, ano konkrétním subjektivním důkazním břemenem může být zatížena i strana, kterou tíží abstraktní subjektivní důkazní břemeno.

Závěrem lze tedy k výše uvedenému sdělit, že uplatňováním konkrétního subjektivního důkazního břemena v občanském soudním řízení dochází k obraně jedné strany sporu před tvrzeními, příp. důkazy druhé strany.

Jak z výše uvedeného nepřímo vyplývá, není pouze jeden způsob obrany a vždy je věcí toho, kdo se zrovna určitému tvrzení brání, jaké k tomu zvolí prostředky. V zásadě lze obranu, kterou je možné použít v civilním řízení, členit do dvou kategorií. Tvrzení protistrany lze jednak vyvracet předkládáním jiných důkazů, které mohou dané tvrzení buď přímo vyvrátit, nebo alespoň zpochybnit, ale také pomocí tzv. námitek. Námitka je institut, pomocí kterého procesní strana tvrzení přímo nevyvrací ani nezpochybňuje, ale naopak s původním tvrzením protistrany souhlasí, avšak následně soudu předkládá další informace o dalších skutkových

¹²⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08.08.2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006

okolnostech, které způsobují zánik účinků původního tvrzení nebo uvádí taková tvrzení, která vznik okolností tvrzených protistranou přímo od počátku vylučují.

126

3.3.3. Instituty pomáhající s překonáním nejistoty o skutkovém stavu

Obecně lze říct, že dokazování slouží k překonání nejistoty o skutkovém stavu. Jestliže totiž existuje určitý spor, který se na základě podané žaloby dostává před soud, je potřeba vzít v úvahu, že soud ve chvíli, kdy o věci začíná jednat, zpravidla nemá jistotu o skutkovém stavu, tedy jinak řečeno neví, kterým z protichůdných tvrzení proti sobě stojících stran má věřit a které má považovat za nepravdivé. Tuto situaci lze označit za nejistotu o skutkovém stavu a k jejímu odstranění soud užívá jednak institut dokazování, stojící ve sporném řízení na základu důkazního břemena, ale v některých situacích též jiných institutů, jako jsou právní domněnky a fikce, jejichž uplatněním se určité okolnosti buď předpokládají, nebo přímo uměle navozují a tudíž dále není nutné je před soudem prokazovat.

3.3.3.1. Právní domněnky v civilním řízení a jejich vliv na důkazní břemeno

Alespoň okrajově je vhodné se věnovat problematice právních domněnek, neboť tento institut v právu vyskytující se, má velmi výrazný vliv na důkazní břemeno. Je však nejprve nutné zaměřit se na obecnou problematiku právních domněnek, tedy vysvětlit, co to vlastně právní domněnky jsou.

Právní domněnky: „zavazují soud, popř. jiný rozhodující orgán, aby buď bezpodmínečně, nebo podmíněčně předpokládal existenci něčeho, o čem není jisté, že je.“¹²⁷ Hledisko, zda právní domněnka zavazuje bezpodmínečně či podmíněčně, rozhoduje o tom, zda je domněnka domněnkou vyvratitelnou či nevyvratitelnou.

¹²⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 67

¹²⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: Občanské právo hmotné 1. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 152

Jak již ze samotného pojmosloví na první pohled vyplývá, podstata domněnky vyvratitelné spočívá v tom, že zákon sice určitou okolnost předpokládá, nicméně k obraně osoby, které se domněnka dotýká, soud připouští její vyvrácení, tedy prokázání, že závěry, jež z domněnky vyplývají, jsou v rozporu s realitou.¹²⁸ Oproti tomu u nevyvratitelné domněnky k jejímu vyvrácení z logiky věci dojít nemůže.

Příkladem vyvratitelných právních domněnek jsou často literaturou uváděné domněnky otcovství. Důvodem, proč zákonodárce institut vyvratitelných domněnek užívá, spočívá často v nutnosti určitý právní vztah chránit, tím, že jej prostě předpokládá. V případě domněnek otcovství se také tak děje: „*Vzhledem ke společenské důležitosti vztahu mezi rodiči a dětmi je proto namístě nastolit požadavek, aby tyto rodinné vztahy byly včas a spolehlivě určeny a stabilizovány.*“¹²⁹

„*Všechny tři vyvratitelné domněnky presumují (předpokládají) otcovství určitého muže, který má však možnost zákonný předpoklad (domněnku) vyvrátit, tzn. prokázat, že mu domněnka otcovství nesvědčí (tj. prokázat opak toho, co předpokládá domněnka). V praxi to znamená, že domněnka otce dítěte svědčí muži do té doby, dokud není jeho otcovství pravomocně popřeno.*“¹³⁰

Tedy např. podle první z nich se za otce dítěte považuje manžel matky, narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné.¹³¹ Pokud by snad manžel chtěl tvrdit, že otcem z nějakého důvodu není, musí on opak prokazovat. V tomto případě patrně nejčastěji prostřednictvím analýzy DNA, která se prvotně na přelomu let 1991 a 1992 využívala k identifikaci osob, tedy převážně pro potřeby trestního práva, avšak následně byla analýza na konci roku 1992 prvně užitá i k rozřešení otázky otcovství.¹³²

¹²⁸ Srov. Ustanovení § 133 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

¹²⁹ <http://www.epravo.cz/top/clanky/domnenky-otcovstvi-5439.html>

¹³⁰ PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A.: Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 64

¹³¹ Srov. § 51 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

¹³² Srov. LOUDOVÁ, M., SIEGLOVÁ, Z., BRDIČKA, R.: Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. Bulletin advokacie. 1999, č. 5

Důvod, proč je v této práci věnován prostor právě právním domněnkám, je z výše uvedeného, celkem zřejmý. „Právní domněnky vyvolávají obrácení důkazního břemene ve smyslu objektivním i subjektivním.“¹³³ Jestliže totiž právo některé skutečnosti samo předpokládá, tyto skutečnosti není třeba dokazovat. Pouze v případě, že ten, proti němuž ona domněnka svědčí, s ní nesouhlasí, musí její opak prokázat- tedy právě na něho je přeneseno důkazní břemeno.

*„Obrácením důkazního břemena je tedy v uvedeném pojetí zatížena důkazní strana, která by jím podle obecných předpisů neměla být zatížena, neboť důkazní břemeno by měl nést odpůrce, který tvrdil sobě příznivou, právo zakládající skutečnost. Strana, v jejíž neprospěch bylo obráceno důkazní břemeno, je nucena vést negativní důkaz, že uvedená skutečnost není dána.“*¹³⁴

Svým způsobem vlastně právní domněnky posilují tu stranu, jíž svědčí, neboť protistraně pak nestačí pouze určitou skutečnost zpochybnit, ale naopak musí tato protistrana přímo prokázat opak toho, co právní domněnka tvrdí, což dokládá např. i soudní judikatura: „Pozitivní řešení otázky, zda účastník řízení unesl důkazní břemeno či nikoli, však nemůže být založeno na pouhém popření skutečnosti, o jejíž existenci platí vyvratitelná domněnka, když akceptace takového názoru by ve své podstatě popírala smysl institutu vyvratitelné domněnky.“¹³⁵

Toto se však týká pouze domněnek vyvratitelných. Již z logiky věci vyplývá, že pokud nelze určitý zákonem předpokládaný stav vyvrátit, nelze jeho vyvrácení ani dokazovat. Chcete-li jinak: „Nevyvratitelné domněnky v podstatě nesouvisí s důkazním břemenem, neboť jsou to materiální normy s přesně určenými právními důsledky.“¹³⁶

¹³³ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 57

¹³⁴ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 33

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 07.05.2003, sp. zn. 29 Odo 180/2003

¹³⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 61

3.4. Procesní povinnosti

V práci již bylo pojednáváno o tom, jaký je rozdíl mezi procesními břemeny a procesními povinnostmi, stejně jako byla uvedena, jako příklad procesní povinnosti, vysvětlovací povinnost. Nutno zmínit, že okruh procesních povinností je v různých zemích a různých právních úpravách také různě široký. Dle Macura jsou zpravidla uváděny vedle vysvětlovací povinnosti též: povinnost pravdivosti, povinnost dostavení se k soudnímu jednání na základě výzvy soudu, povinnost poctivého vedení sporu, povinnost zamezit průtahům v řízení, povinnost předložení listiny a v neposlední řadě i povinnost uhradit náklady řízení.¹³⁷ Obecně lze hovořit též o důkazní povinnosti a povinnosti tvrzení.¹³⁸

V této práci dostane nyní prostor velmi složitá problematika vysvětlovací povinnosti, která s procesními břemeny, konkrétně s břemenem tvrzení a břemenem důkazním úzce souvisí a na dokazování má nesmírný vliv. Současně je však také potřeba přiznat, že tento obzvláště dnes velmi důležitý institut procesního práva je českým právním řádem naprosto nedostatečně upraven a dle mínění některých procesualistů, by právě nový občanský soudní řád tento institut sloužící k překonání informačního deficitu měl novou a konkrétní úpravu zavést, neboť by měl: „poskytnout vodítko, jak si mají soudy poradit s případy, kdy některá ze stran sporu zadržuje informace, které jsou nutné pro sestavení procesního úkonu (například žaloby) či obrany protistrany.“¹³⁹

3.4.1. Vysvětlovací povinnost strany důkazním břemenem nezátížené a vyšetřovací důkaz

Pojem důkazního břemena i dalších procesních břemen byl výše již poměrně jasně rozebrán a vysvětlen. S těmito jevy, obzvláště právě s důkazním břemenem, však souvisí ještě minimálně jeden jev, kterému je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Tímto jevem je vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem.

¹³⁷ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 129

¹³⁸ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 732/98

¹³⁹ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 166

Již bylo výše uvedeno, že v civilním sporu důkazní břemeno tíží vždy jen jednu stranu. Strana druhá je tedy z logiky věci důkazním břemenem nezatížená. To však neznamená, že oné druhé straně nemůže být uložena určitá procesní povinnost, v tomto případě bude v práci věnován prostor pro vysvětlení složité problematiky vysvětlovací povinnosti.

Dříve než bude o této problematice blíže pojednáno, je nutné upozornit na fakt, že při následujícím výkladu půjde striktně o výklad na poli sporného nalézacího řízení a nikoliv řízení nesporného. Tento samotný fakt vychází již ze samotného názvu podkapitoly: Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem, neboť právě ze skutečnosti, že ve sporu vystupuje strana zatížená či nezatížená důkazním břemenem samo vyplývá, že bude řeč opět o sporných řízeních, neboť v řízení nesporných strany zatížené důkazním břemenem zpravidla nejsou (i když mohou nastat určité výjimky). V nesporných řízeních totiž zpravidla nese odpovědnost za zjištění skutkového stavu soud, nikoliv účastníci (což však, jak již bylo také uvedeno, neznamená, že je snad sám soud tížen důkazním břemenem).

Stejně jako pravidla užití důkazního břemena, tak i pravidla užívání institutu informační povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem jsou pevně dána již od samého počátku sporu, a to převážně z důvodu ochrany právní jistoty účastníků sporu, k jejímuž porušení by snadno mohlo dojít, pokud by užívání tohoto institutu bylo ponecháno čistě na vůli soudce a tedy vysvětlovací povinnost vzniká a existuje ještě před jejím faktickým využitím v civilním řízení a její existence je nezávislá na vůli soudu, který nemůže nic měnit na jejím obsahu, ani rozsahu.¹⁴⁰

Je však nutné upozornit na to, že právě toto uvedené tvrzení platí pouze pro sporná řízení. Pokud by totiž bylo hovořeno o vysvětlovací povinnosti v řízení nesporném (i zde se totiž tento institut může vyskytovat), výše uvedené by již neplatilo, neboť z povahy nesporného řízení vyplývá, že soudce má právo ukládat vysvětlovací povinnost kterékoliv straně a kdykoliv, pokud to považuje za nutné,

¹⁴⁰ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 143

neboť jeho cílem je objasnit skutkový stav věci, k čemuž může použít i tento institut.

Užití institutu vysvětlovací povinnosti však ani ve sporných řízeních nepřichází v úvahu vždy, naopak je využíván pouze za situace, kdy procesní strana zatížená důkazním břemenem (nebo i břemenem tvrzení), se nachází v situaci tzv. informačního deficitu. Je tedy zjevně na místě si nejprve vysvětlit, jak tento informační deficit vzniká, příp. jak se do něj procesní strana dostane.

Výše bylo již několikrát zmíněno, že při podání žaloby musí žalobce něco tvrdit, a dále svá tvrzení podložit patřičnými důkazy, tedy musí učinit určité důkazní návrhy. *„Důkazní návrh má být formulován s dostatečnou určitostí, aby soudu byla umožněna kontrola opodstatněnosti důkazního návrhu, neboť jenom skutečnosti, které přímo a nepřímo mají podstatný význam pro rozhodnutí soudu, mohou být předmětem dokazování“*¹⁴¹

Informační deficit, jak již samotný název tohoto institutu dává napovědět, je situace, kdy strana zatížená důkazním břemenem, příp. břemenem tvrzení, nemá dostatek informací k tomu, aby učinila buď samotná základní tvrzení žaloby, nebo aby učinila v průběhu řízení určitá dotvrzení se všemi potřebnými „součástmi“, příp. aby doložila svá tvrzení relevantními důkazy, kdy současně musí vždy platit, že tento stav, nutno zdůraznit, tato strana sama nezpůsobila. Určitá procesní strana tedy je schopna tvrdit pouze jistý základní okruh tvrzení, avšak chybějí jí potřebné informace k tomu, aby byla schopna tato tvrzení učinit kompletně, příp. tato strana je sice schopna určité skutečnosti tvrdit, nikoliv však je prokázat.

Původně tento problém nastával nejčastěji v tzv. statusových nebo rozvodových sporech, příp. při sporech o určení nebo popření otcovství, dnes však tato problematika velmi vážným způsobem vyplývá na povrch běžně např. v souvislosti se složitostí dnešních finančních, majetkových a obchodních vztahů.

Níže uvedený příklad slouží pro představu, jak jednoduše se do informačního deficitu lze dostat.

¹⁴¹ MACUR, J.: K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 2000, č. 4.

Např. může snadno nastat, v této souvislosti často v odborných publikacích uváděný příklad, kdy menšinový vlastník nemovitosti se domnívá, že byl většinových vlastníkem nějak zkrácen na svých právech, a proto ve své žalobě něco tvrdí, avšak toto jeho tvrzení je, pro nedostatek informací neúplné (je pouze nastíněno v základních obrysech). Aby však mohl žalovaný správně v žalobním návrhu tvrdit, potřebuje k tomu nahlédnout do dokumentů k předmětné nemovitosti, ke kterým však má přístup pouze osoba většinového vlastníka, tedy v tomto případě žalovaný. V tomto případě žalobce nejen že neví, co v daných dokumentech je stanoveno, neví ani kolik jich je, nebo jak přesně je má specifikovat, příp. které z nich si má vyžádat.

Vzniká tedy situace, kdy: „procesní strana objektivně a bez svého zavinění nemůže podrobně znát určité podstatné okolnosti, důležité pro rozhodnutí věci, a může proto tvrdit pouze své domněnky a podezření.“¹⁴² a tedy s ohledem na § 79 odst. 1 OSŘ nesplňuje žalobce svou základní povinnost, kterou vůči soudu má, tedy buď není schopen splnit svou povinnost tvrzení vyplývající z tohoto ustanovení, které ukládá, že z žalobního návrhu: „musí být patrné, čeho se navrhovatel domáhá“, nebo není žalobce při zahájení sporu schopen podložit ani svá nejzákladnější tvrzení patřičnými důkazy, jak mu toto ustanovení, i ustanovení §120 odst. 1, ukládá.

Pokud by soud k informačnímu deficitu nepřistupoval se speciálním přístupem, takto „vadnou“ žalobu by, po marné výzvě k nápravě, musel neprodleně odmítnout. „Na druhé straně si soudy uvědomují, že není správné (spravedlivé) odmítat nedostatečně specifikovaný žalobní návrh, pokud je tato žalobcova nesnáze způsobena výhradně zadržováním důležitých informací ze strany žalovaného nebo třetí osoby stojící mimo řízení“¹⁴³, a proto tak v praxi ani nečiní, a to ani přes skutečnost, že „žalobcův problém, jak sepsat projednatelnou žalobu v případě, že žalovaný zadržuje důležité předprocesní informace, tedy naše úprava výslovně neřeší.“¹⁴⁴

¹⁴² MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 42

¹⁴³ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 103-104

¹⁴⁴ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 105

Je tedy nutné si na tomto místě položit otázku, proč vůbec něco jako institut informačního deficitu existuje, proč prostě soudce pouze „neúplnou“ žalobu „nesmete se stolu“ s odůvodněním, že žalobce neunesl své břemeno tvrzení, příp. důkazní břemeno?

Jak tomu v podobných chvílích zpravidla bývá, určitou nedůslednost v zákonné úpravě, která na tyto situace výslovně nikde nepamatuje, soudy v praxi nahrazují pomocí základních právních principů, příp. si vypomáhají Ústavním pořádkem ČR, který nám mimo jiné garantuje určitá základní práva jednotlivců. A tedy: *„jestliže jedna z procesních stran nemá reálnou možnost získat potřebné informace a je tedy postižena informačním deficitem, je ohroženo nebo porušeno její subjektivní právo na spravedlivý proces.“*¹⁴⁵, neboť došlo k porušení zásady (požadavku) „rovnosti zbraní“. Princip rovnosti stran patří přímo k základním pojmovým znakům civilního procesu, tedy tvoří jakýsi základ celého občanského soudního řízení České republiky.¹⁴⁶ Pokud by tedy soudy odmítaly neúplné žaloby bez ohledu na to, zda tento stav způsobil či nezpůsobil žalobce, porušovaly by tím základní právo účastníka, tedy právo na spravedlivý proces, jehož znakem je i tzv. „rovnost zbraní“.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že nedostatek informací na straně žalobce ještě nutně nemusí vést k odmítnutí žaloby, pakliže nastala situace informačního deficitu, naopak jsou-li splněny všechny podmínky tohoto institutu, řízení je doručením žaloby řádně zahájeno.

Informační deficit tedy může vzniknout jednak před samotným zahájením sporu podáním žaloby, ale též při již probíhajícím sporu v souvislosti s aplikací konkrétního subjektivního důkazního břemene nebo konkrétního subjektivního břemene tvrzení, a ač bylo do této chvíle hovořeno pouze o informačním deficitu, který postihl v určitém okamžiku pouze žalobce, je potřeba mít na paměti, že tento institut není s touto procesní stranou nijak pevně spojen, naopak:

¹⁴⁵ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 61

¹⁴⁶ ZOULÍK, F.: Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. Bulletin advokacie. 1999, č. 9

*„informační deficit může v civilním soudním řízení vznikat právě tak na straně žalovaného, jako na straně žalobce.“*¹⁴⁷

Pokud se tedy některá ze stran domnívá, že se dostala do stavu informačního deficitu, podá návrh na posouzení této situace soudu a ten musí nejprve zhodnotit, zda skutečně tento nastal, zda si jej daná strana nezpůsobila sama a zda jej nemůže tato strana překonat vlastní iniciativou. Samozřejmě ne vždy je hranice mezi opodstatněným informačním deficitem strany zatížené důkazním břemenem a neopodstatněným neúplným žalobním návrhem zřejmá a jednoznačná. Dle mínění Svobody, jestliže informační deficit skutečně existuje, tato situace má v našem právním řádu pouze dvě možnosti řešení.

- 1) Uložení vysvětlovací povinnosti straně nezatížené důkazním břemenem
- 2) Využití vyšetřovacího důkazu

Vyšetřovací důkaz napomáhá: *„při překlenutí břemene důkazního, nikoli k doplnění pro rozhodnutí důležitých tvrzení ze strany účastníka“*¹⁴⁸ Pro ilustraci poslouží příklad, na kterém tento pojem, bude vysvětlen. Žalobce- účastník dopravní nehody, něco tvrdí, avšak pro svá tvrzení nemůže z vlastních sil získat patřičný důkaz, neboť sice ví, že dopravní nehodu sledovaly dvě osoby, které ve věci mohou podat svědectví, avšak jemu samotnému není známa jejich totožnost, aby jejich výsledky mohl soudu navrhnout. V takovém případě žalobce nedokáže unést své břemeno důkazní, což by jej za normálních okolností neomylně vedlo k neúspěchu ve věci. Vyšetřovací důkaz však: *„vede k reálnému přenesení břemene tvrdit nebo prokazovat z původního účastníka na někoho jiného.“*¹⁴⁹

Ač problematika vyšetřovacího důkazu může snadno působit na čtenáře jako v rozporu se základními zásadami civilního řízení, dle kterých např. nikdo nemusí opatrovat soudu důkazy ve svůj neprospěch, nutno říct, že aplikace tohoto institutu je opět vedena právem na spravedlivý proces i zásadou rovnosti zbraní, jestliže totiž jedna strana je bez svého přičinění znevýhodněna, nutno tento stav vykompenzovat.

¹⁴⁷ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 63

¹⁴⁸ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 115

¹⁴⁹ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 120

Vedle vyšetřovacího důvodu existuje ještě druhý institut řešení informačního deficitu a tím je vysvětlovací povinnost, která přichází ke slovu v okamžiku, kdy jeden z účastníků občanského soudního řízení: „*nemá dostatek informací, aby formuloval vlastní skutková tvrzení a nemůže naplnit svoje břemeno tvrzení*“¹⁵⁰

3.4.1.1. Vznik vysvětlovací povinnosti

V předchozí části práce bylo uvedeno, že tak jako ukládání procesních břemen není věcí volného uvážení soudu, nýbrž jeho pravidla jsou předem daná, stejně tak i vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem nevzniká na základě mínění konkrétního soudce nebo soudu, ale je předem objektivně dána.

*„V případě vzniku vysvětlovací povinnosti strany nezátížené důkazním břemenem, je oprávněným subjektem druhá procesní strana, která vzhledem ke svému informačnímu deficitu má právo na vysvětlení rozhodných skutečností vůči druhé procesní straně, která disponuje potřebnými informacemi.“*¹⁵¹

Proto, aby vysvětlovací povinnost vznikla, však musí existovat jisté předpoklady. Prvním předpokladem je porušení práva jedné ze stran sporu garantovaného Ústavou České republiky, konkrétně uvedeného v ustanovení čl. 96 odst. 1, které stanovuje právo na spravedlivý proces.¹⁵²

Dalším předpokladem nutným pro vznik vysvětlovací povinnosti je skutečnost, že strana postižená informačním deficitem nemůže oprávněně potřebné informace sama svou vlastní činností získat, zatímco strana vysvětlovací povinností zatížená k těmto informacím přístup má.

Pokud strana zatížená informačním deficitem usiluje o to, aby jiný účastník byl soudem pověřen vysvětlovací povinností, musí však jako další předpoklad v žalobě uvést alespoň základní informace, které literatura často označuje jako „opěrné body“, jejichž požadavek není samoúčelný, naopak má za cíl stanovit takovým návrhům jisté hranice a zabránit v praxi zneužívání tohoto institutu, a to

¹⁵⁰ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 115

¹⁵¹ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 128

¹⁵² Srov. Čl. 96 odst. 1 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

především díky tomu, že tyto opěrné body činí návrh do jisté míry přezkoumatelným, co se týče jeho opodstatněnosti.¹⁵³

Strana nezatížená důkazním břemenem, která je však: „*monopolní držitelkou informací, důležitých pro posouzení věci, je procesní strana, která se takto dostala do nevýhodného procesního postavení, oprávněna žádat vysvětlení od svého odpůrce. Ten je v takovém případě povinen vnést do řízení potřebné nové skutečnosti, i kdyby to nebylo v souladu s jeho procesními zájmy.*“¹⁵⁴

Vysvětlovací povinnost může být v praxi realizována např. prohlášením povinného, zprávou o určitých skutečnostech, výsledkem povinného, identifikací třetí osoby, předložením určitých dokumentů, jako např. účetní knihy, daňová přiznání, obchodní knihy, atp.

3.4.1.2. Právo odepřít vysvětlovací povinnost

I přesto, že straně nezatížené důkazním břemenem bude vysvětlovací povinnost uložena, v praxi toto nemusí a často zpravidla ani nevede k tomu, aby povinný svou vysvětlovací povinnost splnil. V určitých chvílích bude jeho odmítnutí podání patřičných informací omluvitelné nebo rovnou žádoucí (např. v případech, kdy povinný je povinen o věci zachovávat mlčenlivost, aniž by této své povinnosti byl zbaven), jindy naopak argumenty pro nepodání vysvětlení na jeho straně budou absolutně chybět. V situacích, kdy je určitá osoba povinna se dostavit k výslechu avšak i přes výzvu tak neučiní, zpravidla nebude problém tuto povinnost na osobě vynutit např. za užití institutu předvedení. I přesto, že osoba bude k soudu předvedena, ještě to nemusí nutně znamenat (a zpravidla ani neznamená), že svou vysvětlovací povinnost splní a do řízení uvede informace, které jsou v její neprospěch. I přesto, že je tato osoba předvedena a je povinna vysvětlovací povinnost splnit a určité okolnosti před soudem objasnit, k tomuto ji však není možné jakkoliv donutit (obzvláště to není možné v moderních demokratických státech, kde je tortura zakázána). V takovém případě však bude osoba povinna strpět sankci za nesplnění vysvětlovací povinnosti.

¹⁵³ Srov. MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 144 a násl.

¹⁵⁴ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 145

„Procesní strana nemusí splnit svoji vysvětlovací povinnost, jestliže by to bylo např. v rozporu s ochranou státního tajemství, kdyby si podaným vysvětlením způsobila nebezpečí trestního stíhání nebo kdyby tím byla závažně narušena její intimní sféra apod.“¹⁵⁵

3.4.1.3. Sankce za odmítnutí vysvětlovací povinnosti

K odepření splnění vysvětlovací povinnosti tedy může dojít jednak oprávněně (např. pro povinnost mlčenlivosti), ale také neoprávněně, tedy svévolně bez řádného důvodu, který by tuto povinnost vylučoval. Obecně lze říct, že aby určitá povinnost měla ve společnosti určitou váhu a tedy nebyla jedinci libovolně kdykoliv porušována, je potřeba takovou povinnost „opatřit i sankcí“ (ač toto není jediným účinným prostředkem, pomocí kterého právní norma na společnost vyvíjí tlak na její dodržování¹⁵⁶). Soud však musí vždy každý případ jednotlivě posoudit a určit, zda k odepření vysvětlovací povinnosti došlo oprávněně či nikoliv a tedy zda přichází uložení sankce vůbec v úvahu. K uplatnění sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti soud přihlíží pouze v situacích, kdy je prokázáno, že povinný svou povinnost objektivně splnit mohl, ale bez řádného důvodu tak neučinil.

Soud však nesankcionuje procesní stranu např. prostřednictvím ukládání pokut nebo otáčení důkazního břemena. Naopak jedinou možností, jak procesní stranu za nesplnění vysvětlovací povinnosti lze postihnout je, že soud v rámci hodnocení důkazů, založeného na zásadě volného hodnocení důkazů, daný případ vyhodnotí v neprospěch toho, kdo tuto vysvětlovací povinnost nesplnil a tedy jedinou sankcí, za nesplnění vysvětlovací povinnosti může být soudní rozhodnutí, a to pouze za situace, že nesplnění hodnotí soud jako vědomou a záměrnou reakci na pravdivé přednesy strany zatížené důkazním břemenem.¹⁵⁷

¹⁵⁵ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 128

¹⁵⁶ Srov. KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 36 a násl.

¹⁵⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 128

Problematika je natolik složitá, že stanovení jiných pravidel sankcionování by celé problematice spíše škodilo. Pouze za použití zásady volného hodnocení důkazů lze dosáhnout pro tyto potřeby tolik žádané volnosti v rozhodování.¹⁵⁸

3.5. Koncentrace řízení a její vliv na důkazní břemeno

Po problematice vysvětlovací povinnosti, která s důkazním břemenem bezpochyby souvisí, bude navázáno v této části práce plynule na další velmi důležitý institut civilního práva, který byl v této práci již dříve opakovaně zmiňován a který je též určitým způsobem s důkazním břemenem, břemenem tvrzení i vůbec s dokazováním jako takovým, úzce propojen.

Výklad této kapitoly odstartuje návratem do obecné části této práce, tedy k dokazování. Již bylo uvedeno, že smyslem civilního procesu je hledání pravdy. Ve sporném řízení je to konkrétně hledání pravdy ve sporu minimálně dvou účastníků, jejichž zájem a tvrzení se v určité chvíli rozcházejí. Bylo řečeno, že pojem „pravda“ lze diferenciovat na pravdu materiální a formální a že cílem civilního procesu je zpravidla právě hledání této materiální pravdy.

Nutno však říct, že požadavek objasnění skutkového stavu (nalezení materiální pravdy) není jediným požadavkem, který je na občanské soudní řízení kladen. Kromě výše uvedeného je totiž od občanského soudního řízení očekávána např. též hospodárnost soudního řízení, nebo např. rychlost soudního řízení. Tím se dostáváme právě ke koncentraci řízení.

Vhodné poznamenat, že koncentrace řízení jednak není českým specifíkem, naopak tento institut je rozšířen i mimo hranice České republiky. Další důležitou informací v této souvislosti je i fakt, že se nejedná o nějakou „novotu“ zavedenou až na přelomu dvacátého a jednadvacátého století, když naopak počátky tohoto institutu sahají v Evropě až ke konci 19. století. Ani do českého právního řádu nebyla koncentrace řízení zavedena až tzv. koncentrační novelou schválenou roku 2008, tedy zákonem č. 7/2009 Sb., jak by se někdo mohl domnívat, naopak v této oblasti civilního procesu byla významná již novela č. 30/2000 Sb.

¹⁵⁸ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 183

Koncentrace zavedená zmíněnou novelou č. 30/2000 Sb., byla od té současné odlišná, když nezákladnější rozdíly spočívaly v existenci více typů koncentrace řízení, kdy např. dle Macura bylo možné hovořit jednak o koncentraci ze zákona, ale také o koncentraci vhodné (která nastávala na návrh některého z účastníků). Obecně byla, dle názoru tohoto autora, úprava české koncentrace stručnější než v jiných okolních zemích Evropy, což dle jeho mínění mělo převážně pozitivní dopady.¹⁵⁹

I např. uznávanou procesualistkou Winterovou byl celkově tento institut již od počátku vítán, neboť do jeho zavedení některé spory byly až neúnosně prodlužovány a tedy pozitivní pohled paní profesorka spatřovala právě převážně v urychlení řízení.¹⁶⁰

Současná podoba koncentrace řízení (někdy označovaná též jako univerzální koncentrace¹⁶¹), jak je známa dnes, byla zavedena novelou č. 7/2009 Sb. Dle mínění některých autorů byla zmíněná novela největším zásahem do civilního procesu České republiky za posledních 20 let¹⁶² a jejím hlavním přínosem bylo jakési sjednocení institutu koncentrace řízení spočívající v zavedení koncentrace řízení nejen na vybrané typy řízení, jako tomu bylo doposud, ale naopak pro veškeré typy řízení.¹⁶³

Koncentrace řízení dle nové úpravy (od r. 2009) nastává zpravidla na konci přípravného jednání, příp. lze výjimečně na návrh některé ze stran tuto koncentraci „oddálit“, a to maximálně na dobu 30 dnů od konání přípravného řízení. Pokud se pak přípravné řízení vůbec nekoná, koncentrace zpravidla nastává na konci prvního jednání, příp. může soudce stanovit lhůtu, do kdy je ještě možné důkazy předkládat, a tedy od okamžiku kdy tato koncentrace řízení nastane, do řízení již není možné vnášet nové důkazy, neboť se jedná se o tzv. „skutkový a důkazní stopstav“,¹⁶⁴ tedy o situaci, kdy z časového hlediska dojde k uzavření

¹⁵⁹ MACUR, J.: Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely o. s. ř. č. 30/2000 Sb. Bulletin advokacie. 2001, č. 1

¹⁶⁰ Srov. WINTEROVÁ, A.: Koncentrace civilního soudního řízení. Bulletin advokacie. 2001, č. 4

¹⁶¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd.

Praha: C.H.Beck, 2009, s. 653

¹⁶² Srov. BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12

¹⁶³ Srov. HAMULÁKOVÁ, K.: Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010, str. 95

¹⁶⁴ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 156 a násl.

obsahu spisu, tzn., že již není možné tento spis doplňovat o další důkazy a soud, při utváření svých závěrů o věci může vycházet pouze z informací ve spisu obsažených.¹⁶⁵

Koncentrace řízení má vliv nejen na řízení v první instanci, ale samozřejmě i na řízení odvolací, v čemž lze spatřovat výrazný posun oproti českému civilnímu procesu před zavedením koncentrace řízení a po jejím zavedení. Dříve se totiž běžně stávalo, že advokáti si stěžejní důkazní prostředky schovávali až na odvolací řízení (nejlépe i až na jejich konečnou fázi), a to z toho důvodu, že předložením důkazního prostředku „na poslední chvíli“ snižovali možnost protistrany na takovýto důkaz reagovat, což bylo umocněno ještě o to víc, že učinili-li tak v odvolacím řízení, dělo se tak již v tomto opravném řízení, a proto „již nebyla možnost se odvolat“.

Civilní spor proto byl v některých případech spíše velkou strategickou bitvou na úkor rychlosti řízení, neboť pokud by procesní strany veškeré důkazy předložily ihned zpočátku, soudní spor mohl být skončen daleko dříve, takhle advokáti neustále vyčkávali na vhodný okamžik, kdy by bylo možno spor nezvratně „překlopit“ na svou stranu.

3.5.1. Prolomení koncentrace řízení

Ač se zpravidla koncentrace řízení jeví jako neprolomitelná, v praxi existují situace, kdy tomu tak není. Koncentrace řízení např. vůbec nenastane ve chvíli, kdy soud účastníky nepoučí o jejích následcích. Jindy koncentrace řízení sice nastane, avšak z jistých důvodů je možné ji prolomit a lze ze strany procesního účastníka žádat soud o: „*provedení takového důkazu, o jehož důležitosti pro výsledek řízení nevěděla (POZN.: strana) před zkoncentrováním řízení proto, že ji soud hmotněprávně nepoučil.*“¹⁶⁶

Tyto výše uvedené případy prolomení koncentrace řízení mají jistý společný jmenovatel. Vždy se v jejich případě jedná o jakési pochybení ze strany soudu.

¹⁶⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s.864

¹⁶⁶ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 163

Proti tomu však existují i situace, kdy soud nijak nepochybí, přesto však může k prolomení koncentrace řízení dojít. Klasickým případem je situace, kdy účastník po proběhlé koncentraci navrhuje důkazní prostředek, který nemohl před koncentrací (tedy včas) řádně a hlavně bez své viny navrhnout, nebo kdy může po koncentraci navrhnout i takový důkaz o skutečnosti, která nastala až po proběhlé koncentraci řízení, popř. může v řízení kdykoliv (tedy i po zkoncentrovaném řízení) vnášet do řízení takové důkazy, které zpochybňují věrohodnost jiných, již provedených důkazů.¹⁶⁷

Výše uvedené vede k problému, který není dle mínění Svobody zatím českou právní úpravou stále vyřešen. Tímto problémem je otázka jak nakládat jednak se zpochybňujícím důkazem (otázkou dle jeho mínění je, zda lze z takového důkazu učinit i pozitivní skutková zjištění) a dále zda zpochybněním stěžejního důkazu je zachována či prolomena koncentrace řízení, neboť zpochybněním právě takového důkazu dochází k posunu řízení zcela novým směrem.¹⁶⁸

3.5.2. Vzájemný vztah koncentrace řízení a důkazního břemena

Patrně největší nevýhodu tohoto institutu někteří autoři ihned po jeho přijetí spatřovali v tom, že jestliže soud nestihne všechny navržené důkazy projednat hned při prvním jednání (což se u složitých sporů zpravidla nepodaří), snadno se stane řízení nepředvídatelné, neboť ačkoliv s koncem prvního jednání již koncentrace nastala, skutkový stav není přesně objasněn a tedy „nikdo neví“, jakým směrem se řízení bude ubírat a co v něm bude potřeba následně prokazovat.¹⁶⁹ „*Koncentrace navozená prvním jednáním se pak stává daleko spíše přítěží než pomocníkem, protože téměř zbavuje účastníky a do jisté míry i soud možnosti na změnu skutkové situace reagovat.*“¹⁷⁰

Je tedy otázkou, do jaké míry je požadavek rychlosti řízení vůbec na místě. Je smyslem soudního řízení zjištění materiální pravdy, jak se všeobecně předpokládá, nebo je jeho smyslem rozřešení sporu, kdy se stranám prostě stanoví

¹⁶⁷ Srov. § 118b odst. 1 OSŘ; §205a odst. 1 písm. f) OSŘ

¹⁶⁸ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 171

¹⁶⁹ SVOBODA, K.: Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního sporu. Bulletin advokacie. 2009, č. 11

¹⁷⁰ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 176

jisté mantinely, ve kterých se musejí pohybovat, a následně se rozhodne, která z nich svůj manévrovací prostor využila lépe, bez ohledu na to, co je spravedlivé?

Např. dle mínění Svobody lze instituty urychlující řízení na úkor dokazování (tedy i koncentraci řízení) tolerovat pouze v situacích, kdy s jejich využitím souhlasí jak účastníci, tak soud, nebo když v daném případě je z nečinnosti jedné ze stran naprosto zřejmé, že se ve sporu nemíní tvrzení protistrany nikterak bránit.¹⁷¹ „*V ostatních případech urychlující instituty obcházející dokazování vnášejí do řízení formální pravdu a přeměňují soud z hledače spravedlnosti na nástroj rychlého rozhodování za každou cenu.*“¹⁷²

Lze se domnívat, že nejen existence koncentrace řízení, ale již samotná existence institutu důkazního břemene do jisté míry oslabuje smysl civilního řízení spočívající v hledání materiální pravdy, neboť již jen tím, že na základě zásady projednací a dispoziční, je vložena do rukou účastníků nejen dispozice předmětem řízení, ale i odpovědnost za výsledek dokazování, je tím do jisté míry zjištění pravdy odkázáno na schopnost té či oné strany, neboť jestliže je některá strana zatížena důkazním břemenem, lze z toho vyvozovat, že řízení bude rozhodnuto ne podle toho, na čí straně se materiální pravda skutečně nachází, ale dle toho, jak strana zatížená důkazním břemenem toto břemeno unese.

Pokud by úkolem soudu bylo tedy skutečně zjistit vždy v každém případě materiální pravdu, již to samotné by mělo za následek, že by strany samostatně nemusely vykonávat žádnou aktivitu, neboť pravda existuje pouze jedna (tedy materiální), která je před řízením jasně dána a nemohlo by být tedy rozhodné, zda ta či ona strana je schopna opatřit soudu ten či onen důkaz o její existenci.

Z toho lze usuzovat, že jakékoliv pravidlo, jehož nesplnění je vázáno na neúspěch ve věci, je do soudního řízení vneseno, do jisté míry oslabuje zjištění materiální pravdy, a to včetně institutu důkazního břemena, břemena tvrzení, nebo např. i koncentrace řízení.

Pro demonstraci je vhodné uvést jednoduchý příklad. Osoba A půjčí osobě B částku 100.000,- Kč. Učiní tak v noci, uprostřed lesa, beze svědků, neučiní o tom

¹⁷¹ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 162

¹⁷² SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 162

žádný záznam, ani smlouvu o půjčce strany neuzavřou v písemné formě. Z materiálního hlediska k poskytnutí půjčky skutečně došlo. Poté co osoba A vyzvala osobu B k vrácení půjčky, tato její poskytnutí popírá, a proto osobě A nezbývá nic jiného, než se obrátit s žalobou na soud. V této modelové situaci lze, vzhledem k okolnostem, předpokládat absolutní nemožnost prokázání, že k půjčce skutečně došlo.

Přesto se však na jedné straně vyskytuje materiální pravda (spočívající v tom, že k půjčce opravdu došlo), kterou ale není možné u soudu prokázat. Díky existenci důkazního břemena nebude ve věci dosaženo „spravedlnosti“, neboť bude rozhodnuto v neprospěch strany zatížené důkazním břemenem (tedy v neprospěch žalobce- osoby A).

V praxi bohužel jiný způsob, jak věc účinně vyřešit není. Vždy je nutné stanovit určitá pravidla dokazování skutečností, která na jednu stranu sice oslabují roli materiální pravdy v rozhodnutí (lépe řečeno tato pravidla odkazují zjištění materiální pravdy k důkazní situaci dané procesní strany), ale na druhou stranu umožňují věci určitým způsobem rozhodovat i pokud nejsou plně prokazatelné (viz výklad o objektivním důkazním břemenem).

Lze se tedy domnívat, že každé procesní pravidlo, nebo „mantinel“, který určuje, jak se v řízení chovat, oslabuje zjištění materiální pravdy, avšak bez jasného určení těchto mantinelů by v některých případech nebylo možno nikdy rozhodnout, neboť pokud by soud měl výše zmíněný spor bez těchto mantinelů rozsoudit, nikdy by se nemohl z logiky věci dobrat materiální pravdy, jestliže by nebylo možné ji prokázat, a tedy tato věc by se nutně musela „táhnout“ až do okamžiku, než by jedna ze sporných stran zemřela a následně by z tohoto důvodu došlo k zastavení řízení.

Existuje tedy názor, dle kterého civilní řízení nehledá materiální pravdu, nýbrž hledá jistou procesní pravdu, tedy pravdu, která v průběhu řízení vyjde najevo: *„zákonodárce celkovou úpravou civilního soudního řádu nesleduje cíl poznání skutečností, ale cíl prosazení práva. Je-li tohoto cíle dosaženo postupem, který je v souladu s formálními pravidly civilního procesu, nemá smysl klást otázku, zda meritorní rozhodnutí je v souladu se skutečnými hmotněprávními poměry, resp.*

zda skutkový stav, z něhož soud v souladu s ustanoveními civilního soudního řádu vychází, odpovídá či neodpovídá skutečnosti.“¹⁷³

Lze se tedy domnívat, že aplikaci každého procesního pravidla, ať již důkazního břemena nebo koncentrace řízení, je vždy nutné hodnotit ve vztahu s materiální pravdou, avšak nikoliv z hlediska toho, zda ji oslabuje, ale spíše z hlediska toho do jaké míry ji oslabuje a zda je toto pro společnost ještě přípustné či nikoliv.

Koncentrace řízení a důkazní břemeno nemají však, pouze do jisté míry obdobný vliv na zjištění materiální pravdy. Tyto dva instituty se, jak již z výše uvedeného vyplynulo, totiž ovlivňují i mezi sebou navzájem, a proto má pro tuto práci právě rozebíraný institut koncentrace řízení obrovský význam.

Koncentrace řízení jako institut sloužící především k urychlení občanského soudního řízení může mít často nepříznivý dopad pro účastníka řízení zatíženého některým z procesních břemen (např. důkazním břemenem), jehož neunesení se pak zpravidla rovná neúspěchu ve věci pro tohoto účastníka, ať již je jím zrovna žalobce nebo žalovaný.

Jak již bylo výše uvedeno, snadno si lze představit situaci, kdy řízení je zkoncentrováno i přesto, že skutkový stav nebyl během prvního řízení náležitě objasněn a pro procesní strany se tak stal nepřehledným. Tato skutečnost se pak snadno promítne i do unesení či neunesení důkazního břemena procesní strany, kterou zatěžuje.

Snadno může mít koncentrace řízení také vliv např. na žalovaného, zvolí-li kupříkladu špatný druh obrany. Jednoduše si tedy lze představit situaci, kdy žalovaný neunesl své důkazní břemeno právě z toho důvodu, že nemůže účinně změnit po proběhlé koncentraci řízení svou zvolenou taktiku procesní obrany, neboť již nemůže předkládat nové důkazy, které by podporovaly jeho „nová“ tvrzení. Stejně tak zvolí-li špatnou strategii od počátku žalobce, nemůže účinně reagovat na svou prvotní chybu a to i přestože se může toto jeho pochybení jevit sebevíc pochopitelně. Jednoduše může dojít z jeho strany např. k podcenění toho, co je ve sporu nesporné. Pokud totiž bude mylně předpokládat, že některé

¹⁷³ MACUR, J.: Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie. 1998, č. 9

okolnosti prokazovat před soudem nemusí, nenavrhne pro to potřebné důkazní prostředky. Ve chvíli, kdy pak ze sporu vyplyne potřeba jejich prokázání, žalobce již nemá možnost nové důkazy navrhnout, a proto dojde z jeho strany k neunesení důkazního břemena.¹⁷⁴

A právě tento výše uvedený vzájemný vztah koncentrace a důkazního břemena je tím hlavním důvodem, proč tomuto institutu byla na tomto místě věnována pozornost, neboť v praxi, tedy v řízení před soudem, tyto instituty spolu velmi úzce souvisejí.

Závěrem snad ke koncentraci vhodné uvést, že ač současná úprava koncentrace řízení má své podporovatele, současně má i mnoho odpůrců. Např. dle mínění Svobody, dřívější úprava koncentrace řízení, která zpravidla nastala až s rozsudkem ve věci, byla vhodnější, než úprava současná.¹⁷⁵ Patrně bude ještě nějakou chvíli trvat, než se odborná veřejnost shodne na základních rysech koncentrace řízení. Přece jen je tento institut ve své současné podobě ještě poměrně krátkou dobu.

¹⁷⁴ BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12

¹⁷⁵ SVOBODA, K.: Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. Bulletin advokacie. 2009, č. 3

Část 2.: Důkazní břemeno v praxi

Díl 1. Obecně k judikatuře

Již bylo v této práci zmiňováno, že teorie je nutným a potřebným základem pro úspěšnou praxi. V této chvíli je již teoretická část minulostí a práce se ocitá na počátku poslední své části, navazující na obecný úvod k dokazování, dokazování v civilním řízení i teoretickým aspektům důkazního břemena. Všechny tři předchozí části sloužily k pochopení principů užívání důkazního břemene v civilním procesu a tvoří jakýsi pomyslný základ problematiky.

Jistě, praxe je pro právníky, advokáty, soudce i státní zástupce „denním chlebem“ a obzvlášť v „moderní“ době je často „moderní“ říkat, že praxe je v životě tou důležitější částí...

Už Leonardo da Vinci však zastával názor, dle kterého: „Ti kdo si zamilují praxi bez vědy, jsou jako lodivod, jenž vstupuje na loď bez kormidla a kompasu, takže nikdy s jistotou neví, kam pluje.“ A tedy právě z tohoto důvodu bylo v případě této práce obzvlášť na místě vytvoření dostatečně kvalitních teoretických základů, na kterých je možné vystavět následnou praxi.

Tato část práce tedy bude po krátkém úvodu pojednávat o jednotlivých zvláštních případech užití důkazního břemena v praktických situacích, kdy základní prameny poznání bude tvořit soudní judikatura.

Pro správné pochopení této části je nutné věnovat se nejprve obecně tématu soudní judikatury.

Závaznost judikatury se odvíjí od právního systému dané země. Ač se právní řády jednotlivých zemí navzájem liší, v historickém vývoji došlo k utvoření dvou základních právních modelů- angloamerický a kontinentální. (samozřejmě tyto systémy nejsou jediné, naopak existují další, jako je např. islámský právní systém¹⁷⁶, systém tradičních a náboženských práv afrických, právní systém dharma v Indii, atp.¹⁷⁷)

¹⁷⁶ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 101

¹⁷⁷ Srov. KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 104

Právní systém angloamerický je, jak již samotný pojem naznačuje, možné diferenciovat do dvou základních podsystémů, tedy na právo anglické a z něho odvozené právo USA. Tento právní systém je charakterizován jako systém soudcovského práva, kdy soudce právo nejen nalézá, ale i tvoří, a kdy tedy soudnímu precedentu je přiznána povaha pramene práva.¹⁷⁸

Proti tomu v případě právních systémů, tzv. kontinentálního modelu, který vznikl ve Francii, a mezi které patří i právní řád České republiky, výše uvedené neplatí, naopak pro kontinentální systémy je typické formální neuznávání soudního precedentu jako pramene práva, kdy soudce právo „pouze“ nalézá, nikoliv vytváří.¹⁷⁹

V českém kontextu lze tedy hovořit o pojmu judikát v nejobecnější rovině, kdy se jím rozumí jakékoliv rozhodnutí soudu, přičemž pokud jde o závaznost judikátu, tato se přímo odvíjí od druhu soudu, který toto rozhodnutí vydal. Čím vyšší stupeň soudu, tím míra závaznosti jeho rozhodnutí může, dle mínění Sokola, růst, přičemž na pomyslné stupnici patrně nejvýše stojí rozhodnutí Ústavního soudu, závazná ex lege a pro všechny jak stanovuje čl. 89 ods.2 Ústavy ČR.¹⁸⁰

S výjimkou právě zmíněných rozhodnutí Ústavního soudu však nejsou právní názory ostatních soudů, obsažené v jejich rozhodnutích, právně závazné a soudy mohou i konstantní judikaturu opouštět, jak ostatně v minulosti judikoval jak Ústavní soud ČR¹⁸¹, tak i Nejvyšší soud ČR. *„Došlo-li v soudní rozhodovací praxi při řešení určité materie k judikatornímu ustálení právního názoru, je z povahy věci nezbytné, aby soudy nižších stupňů tento judikatorní posun ve své rozhodovací praxi reflektovaly a v případě, že takový právní názor nesdílejí, jej ve světle jimi pečlivě vyložené argumentace (kriticky) konfrontovaly a seznatelným způsobem (v odůvodnění písemného vyhotovení svého rozhodnutí) vyložily, proč, resp. z jakého (jakých) nosného (nosných) důvodu (důvodů) nebylo lze se ve věci s obdobným skutkovým či právním základem s předmětným judikátem ztotožnit.“*

182

¹⁷⁸ KLÍMA, K.: Teorie veřejné moci (vládnutí). 2. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 318 a násl.

¹⁷⁹ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 92

¹⁸⁰ Srov. SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11

¹⁸¹ Srov. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 25. 11. 1999 sp. zn. III. ÚS 470/97

¹⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 03. 12. 2009 sp. zn. 30 Cdo 2811/2007

Je tedy zřejmé, že pro advokáta vyplývají z výše uvedeného dva základní aspekty, které je potřeba si uvědomit. V první řadě si advokát musí uvědomit, že soudní judikatura je pro něho určitým prostředkem k odhadování vyhlídek jeho klienta ve sporu. Jestliže totiž jeho klient stojí v pozici, ve které před ním stálo již určité množství jiných osob a je-li ve věci ustálená soudní judikatura, advokát může odhadnout, jak by mohlo být v dané věci rozhodnuto, s čímž by měl seznámit klienta, aby ten měl možnost rozhodnout, zda s danými vyhlídkami do sporu chce vstupovat např. i přesto, že ustálený právní názor soudů stojí proti němu.

V druhé řadě však výše uvedené znamená, že jestliže soud nižší instance se může od judikatorně ustáleného právního názoru odchýlit, odůvodní-li svůj závěr, advokát se může snažit soud k takovému odchýlení „navést“, tedy advokát může soud argumentačně přesvědčovat, že ustálený judikatorní právní názor je „nesprávný“ a měl by být opuštěn. Do jisté míry je soudní judikatura pro advokáty i potenciálním zdrojem právní argumentace, který má, pokud možno, účinně posloužit k obraně jeho klienta,¹⁸³ jak ostatně vyplývá i ze zákona o advokacii.

Dle ustanovení § 16 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, je advokát povinen použít k obraně klienta všechny zákonné prostředky, které pokládá pro klienta za prospěšné¹⁸⁴ a tedy i výše zmíněné zdroje právní argumentace obsažené v judikatuře soudů, je advokát oprávněn při obraně zájmů svého klienta použít bez ohledu na to, zda je dané soudní rozhodnutí v souladu s právním názorem obsaženým v konstantní judikatuře, nebo naopak v rozporu s ustáleným právním názorem. Což znovu znamená, že je-li dána advokátu možnost užití ku prospěchu klienta i jiných soudních rozhodnutí, než která jsou v souladu s ustáleným právním názorem obsaženým v judikátech, je v jeho plné kompetenci soud přesvědčovat o případném jiném názoru, obsaženém v soudním rozhodnutí (nebo i odborném článku) než který je považován za ustálený názor soudní judikatury.¹⁸⁵

¹⁸³ SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11

¹⁸⁴ Srov. § 16 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii

¹⁸⁵ SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11

Díl 2. Vybrané případy z praxe

Povaha soudní judikatury byla popsána výše, a proto nezbývá nic jiného, než se začít věnovat jednotlivým případům zvláštního užití důkazního břemena (příp. i břemena tvrzení) tak, jak jsou jednotlivé případy zaznamenány v soudních rozhodnutích.

Smyslem této části práce není poskytnout komplexní rozbor všech „zvláštních“ případů užití důkazního břemena v praxi, tj. v řízení před civilním soudem, ale spíše zpracovat pouze případy základní a pokusit se dojít k závěrům, proč v daném případě je konkrétní situace posuzována zrovna tak, jak ji judikatura posuzuje.

2.1. Důkazní břemeno ve věcech diskriminace

S účinností od 1. 9. 2009 je součástí českého právního řádu zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů. Tento tzv. antidiskriminační zákon byl přijat českými zákonodárci v rámci celosvětového trendu moderních demokratických států, a to s cílem zabraňovat diskriminaci některých skupin obyvatel. Současně s přijetím tohoto zákona došlo i k novelizaci občanského soudního řádu, kdy nové ustanovení § 133a o. s. ř. stanovuje povinnost žalovaného ve sporu s diskriminačním charakterem dokázat, že z jeho strany nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.¹⁸⁶ Toto významné ustanovení má nesmírný vliv na důkazní břemeno v těchto věcech.

Ač by se na první pohled mohlo zdát, že diskriminované osobě stačí, aby diskriminaci v řízení před soudem tvrdila a naopak ten, koho žaluje (tedy ten, koho v žalobě tato osoba z diskriminace nařkne) musí před soudem prokazovat, že se diskriminace nedopustil, nutno uvést, že situace není tak jednoduchá.

Osoba diskriminovaného musí před soudem totiž nejen tvrdit, že s ní bylo zacházeno nerovným způsobem, ale musí současně i prokázat, že s ní bylo zacházeno jinak, než bylo, je, nebo by bylo zacházeno s osobou jinou ve stejné

¹⁸⁶ Srov. § 133a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

pozici či situaci. Jinak řečeno tato osoba musí sama prokázat, že s ní bylo zacházeno neobvyklým způsobem.¹⁸⁷

Pokud se toto diskriminované osobě podaří prokázat, musí současně tvrdit, že toto jednání ze strany diskriminující osoby bylo motivováno diskriminačním znakem. Až teprve samotnou motivaci diskriminačního jednání prokazovat diskriminovaný nemusí a tedy důkazní břemeno ve věci vyloučení diskriminačního motivu přechází na stranu žalobce. Důvod, proč se tak děje je prostý. „*Požadavek, aby strana žalující musela prokazovat, že byla diskriminována právě a výlučně pro svůj rasový (etnický) původ a nikoliv z důvodu jiného, je zcela zjevně nesplnitelný, neboť prokázat motivaci (pohnutku) žalované strany je z povahy věci vyloučeno.*“¹⁸⁸

Jde tedy o to, že k přesunu důkazního břemena ze strany žalobce na žalovaného nedochází v celém rozsahu diskriminačního jednání (nejedná se tedy o presumpci viny, jak by se na první pohled mohlo zdát¹⁸⁹), naopak je to žalobce, kdo musí nejprve prokázat tvrzené odlišné zacházení a až ve chvíli, kdy se mu toto prokázat podaří, soud předpokládá, že jednání bylo motivováno diskriminací. Je tomu tak z důvodu nerovného postavení účastníků ve věci, spočívající v tom, že nelze spravedlivě požadovat po žalobci prokazování motivace žalovaného.

Jak z již zmíněného nálezu pléna Ústavního soudu ČR vyplývá, tuto „nerovnost zbraní“ je potřeba straně žalobce kompenzovat (neboť nemůže prokazovat motivaci žalovaného), a proto (v souladu s vývojem práva EU) zákonodárce zřizuje ve věci motivace diskriminace vyvratitelnou právní domněnku, která otáčí důkazní břemeno.¹⁹⁰ Problematice právních domněnek byl již v teoretické části této práce věnován samostatný výklad.

Tato vyvratitelná právní domněnka však nastává až ve chvíli, kdy žalobce prokáže „neobvyklé zacházení“ s jeho osobou a týká se pouze motivace žalovaného, který musí, chce-li být ve sporu úspěšný, prokázat, že se k odlišnému jednání s osobou žalobce uchýlil z jiného důvodu, než s cílem tuto osobu diskriminovat. V této

¹⁸⁷ JOUZA, L.: Nový antidiskriminační zákon. Bulletin advokacie. 2009, č. 11

¹⁸⁸ Nález pléna Ústavního soudu ze dne 26.4. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 37/04

¹⁸⁹ ČERMÁK, M., KVASNICOVÁ, J.: Několik poznámek k českému antidiskriminačnímu právu. Bulletin advokacie. 2010, č. 3

¹⁹⁰ Srov. Nález pléna Ústavního soudu ze dne 26.4. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 37/04

otázce tedy zatěžuje důkazní břemeno žalovaného. Osoba údajně diskriminujícího může např. tvrdit, že sice s osobou jednal jinak, než v minulosti jednal s jinou osobou, nebo by býval jednal s jinou osobou ve stejné situaci, avšak toto nebylo motivováno snahou o diskriminaci, ale naopak např. motivem odlišného přístupu byla snaha tuto osobu chránit (Například v situaci, kdy zaměstnavatel na určitou pracovní pozici nepřijme osobu ženského pohlaví, neboť práce o kterou se tato osoba uchází, je kvalifikována jako práce s těžkými břemeny. V takovém případě se nejedná o diskriminaci z důvodu pohlaví, protože zákoník práce přímo ve svém ustanovení § 16 odst. 3 říká, že není diskriminací, jestliže odlišné zacházení je motivováno povahou pracovní činnosti.¹⁹¹).

Zjednodušeně řečeno, v diskriminačních sporech žalobce tíží důkazní břemeno ve věcech prokázání „neobvyklého zacházení“, naproti tomu je-li neobvyklé zacházení prokázáno, o diskriminačním charakteru motivace při tomto jednání žalovaného platí vyvratitelná právní domněnka.

2.2. Důkazní břemeno ve věcech přechodu nájmu bytu

Z teoretické části této práce již vyplynula vzájemná provázanost břemena tvrzení a břemena důkazního, ze které zjednodušeně vyplývá, že ta strana, která určité okolnosti tvrdí, je zpravidla také prokazuje. V předcházející větě je důležité slovo „zpravidla“, které dává tušit, že z tohoto základního principu existují i výjimky. Vedle případů, kdy se procesní strana dostane do tzv. informačního deficitu (toto bylo již v práci dříve rozpracováno), ještě existují i další případy, kdy strana, která určité okolnosti tvrdí, je neprokazuje.

Z tzv. negativní důkazní teorie totiž vyplývá jednoduché pravidlo, dle kterého procesní strana neprokazuje svá negativní tvrzení, neboť nelze po procesní straně spravedlivě požadovat prokazování neexistence určité okolnosti, příp. skutečnosti. Je však potřeba upozornit, že výše zmíněná negativní důkazní teorie není v žádném ustanovení výslovně upravena, ale vyplývá spíše z logiky věci.¹⁹² Negativní skutková okolnost tedy způsobuje přenesení důkazního břemena na

¹⁹¹ Srov. ustanovení § 16 odst. 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

¹⁹² SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 31

protistranu. Příkladem nám může být situace, kdy žalobce tvrdí, že mu žalovaný nevrátil poskytnutou půjčku. V takovém případě by totiž nebylo spravedlivé po žalobci požadovat prokázání nevrácení peněz, a proto je naopak žalovaný povinen prokázat před soudem, že poskytnutou půjčku žalobci vrátil. Důvod je jednoduchý. Zatímco žalobce by ono nevrácení těžko dokládal např. prostřednictvím důkazu listinou o nevrácení, příp. svědeckou výpovědí o nevrácení, v případě žalovaného situace je zcela jiná, neboť po něm je možné spravedlivě požadovat prokázání vrácení půjčky prostřednictvím písemného potvrzení o vrácení nebo prostřednictvím výpovědi svědka, který byl vrácení přítomen.

Z tohoto základního pravidla (negativní okolnosti se neprokazují) však existuje výjimka, týkající se přechodu nájmu bytu, která je dle mínění Svobody však logicky nesprávná.¹⁹³

Pravidla přechodu nájmu bytu v případě smrti nájemce vyplývají z ustanovení § 706 a násl. občanského zákoníku. Dle tohoto ustanovení práva a povinnosti z nájmu bytu přecházejí na osobu, která s nájemcem žila ve společné domácnosti a nemá vlastní byt.¹⁹⁴

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR tedy „*Rozsah důkazního břemene, tj. okruh skutečností, které musí být jako rozhodné prokázány, je určován hypotézou hmotněprávní normy, která upravuje sporný právní poměr účastníků, tj. v projednávané věci ustanovením § 706 odst. 1 věty druhé obč.zák. Z citovaného ustanovení jednoznačně vyplývá, že osoba, na niž má právo nájmu bytu přejít, musí v soudním řízení prokázat splnění všech zde stanovených podmínek, tj. soužití s nájemcem bytu, mající charakter společné domácnosti, skutečnost, že takovéto soužití trvalo po dobu tři let před smrtí nájemce, alternativně buď péči o společnou domácnost nájemce nebo odkázanost výživou na něj, a neexistenci vlastního bytu.*“¹⁹⁵

Právě posledně zmiňovaná podmínka, kterou musí prokázat ten, kdo tvrdí, že na něj nájem bytu přešel, vzbuzuje ve Svobodovi výše zmíněný nesouhlas. Důvod je

¹⁹³ SVOBODA, K.: Kdo co prokazuje. Právní rádce. 2008, č. 4

¹⁹⁴ Srov. ustanovení § 706 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

¹⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.08.2000 sp. zn. 26 Cdo 622/99

jednoduchý: procesní strana zde musí prokazovat neexistenci vlastního bytu namísto toho, aby důkazní břemeno přešlo na protistranu a aby tedy naopak případnou existenci jiného bytu nájemce, na kterého má přecházet nájem předmětného bytu, prokazoval před soudem pronajímatel jako skutečnost pozitivní.¹⁹⁶

Z výše uvedené soudní judikatury však vyplývá, že i přesto, že se jedná o negativní skutečnost, ten kdo se přechodu nájmu dovolává, by měl před soudem prokázat tuto neexistenci alespoň tím, že předvolá svědky, kteří potvrdí, že byt nemá, příp. že procesní strana sama vydá prohlášení o neexistenci vlastního bytu.

Zjednodušeně řečeno, zatímco běžně se negativní okolnosti neprokazují, v případě přechodu nájmu bytu se jedná o výjimku z pravidla, díky které je ten, na koho má byt přecházet, povinen prokazovat neexistenci vlastního bytu.

2.3. Důkazní břemeno ve věcech odporovatnosti dle § 42a odst. 2 Obč.z.

Odporovatnost je institut občanského práva upravený v ustanovení § 42a, který má sloužit k ochraně oprávněných zájmů věřitele. Smyslem tohoto institutu je chránit věřitele pro případ, že by se dlužník pokusil uspokojení závazků vůči věřiteli zmařit převodem svého majetku na třetí osobu. Pro příklad není potřeba „chodit“ příliš daleko.

Snadno si lze představit, že osoba věřitele poskytne půjčku 2 mil. Kč dlužníkovi a tento se zaváže peněžitou půjčku k určitému datu splatit. Sám dlužník si je vědom, že svému závazku není schopen dostát, a proto se rozhodne jediný svůj majetek – rodinný dům, převést na svého syna. Dlužníkovi je totiž jasné, že ve chvíli, kdy se na něj věřitel obrátí s žádostí o vrácení půjčky, on nebude schopen toto učinit, a proto věřiteli nezbyde nic jiného, než se se svým nárokem obrátit se žalobou na soud. Vzhledem k tomu, že dlužník již dopředu anticipuje výsledek sporu pro sebe jako neúspěšný, převedením svého jediného majetku se snaží dosáhnout toho, že i přesto, že žalobce bude mít v ruce vykonatelný soudní rozsudek, tedy exekuční

¹⁹⁶ Srov. SVOBODA, K.: Kdo co prokazuje. Právní rádce. 2008, č. 4

titul, nebude schopen se na žalovaném „zhojit“ prodejem jeho rodinného domu, neboť tento již nebude v jeho vlastnictví.

Smyslem dlužníkovy jednání je tedy „obejití spravedlnosti“ a zamezení exekučnímu zabavení a následnému prodeji v dražbě jeho majetku tím, že jej dlužník převede na třetí osobu. Při takovémto účelovém jednání je samozřejmě obcházen zákon, a proto na tyto situace občanský zákoník pamatuje.

V ustanovení § 42a je stanoveno, že věřitel se může domáhat u soudu prohlášení takovýchto úkonů dlužníka vůči třetím osobám za právně neúčinné, pokud tímto svým jednáním dlužník zkracuje uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. Takto lze úkony určit za právně neúčinné, i pokud je dlužník učinil v posledních třech letech, jestliže zkracují věřitele a jestliže úmysl dlužníka zkrátit věřitele musel být osobě, na kterou byl majetek převeden, znám.

Ve sporu, ve kterém se věřitel jako žalobce domáhá určení právní neplatnosti právních úkonů dlužníka, samozřejmě vystupuje i institut důkazního břemena. Jak judikoval Nejvyšší soud ČR, důkazní břemeno v případě domáhání se určení neplatnosti právních úkonů dlužníka tíží žalobce (tedy věřitele). Věřitel tedy musí prokazovat, že dlužník svými úkony zkracuje uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, že tak učinil v posledních třech letech a že tento jeho úmysl byl znám i osobě, na kterou byl majetek převeden. S dokazováním v případě tříleté lhůty určitě nebude v praxi problém, neboť plynutí času je obecnou notorií a tedy stačí prokázat, že k úkonu došlo v zákonné lhůtě. Pokud jde o zkracování uspokojení věřitele, ani zde zpravidla nebudou větší obtíže v prokazování, neboť jak Nejvyšší soud ČR v onom případě judikoval, o zkracování pohledávky věřitele dochází prostě již jen tím, že právní úkony dlužníka zmenšují jeho majetek.¹⁹⁷

Složitější situace však z pohledu důkazního břemena mohou nastat pro žalobce při prokazování, že osoba, na kterou dlužník majetek převedl, o jeho úmyslu zkrátit věřitele, věděla. Zde je potřeba rozlišit dva možné případy, které mohou v praxi nastat. Jednak jde o situaci, kdy dlužník převede majetek na třetí osobu, např. na kamaráda a dále jde o situaci, kdy majetek převede též na třetí osobu, ale tou je osoba blízká, např. syn.

¹⁹⁷ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR30 ze dne 02.06.2005 Cdo 955/2005

Zatímco v prvním případě je důkazní břemeno jasně na straně žalobce (tedy tíží věřitele, který musí prokázat, že ten, na koho byl majetek převeden, o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele, věděl), v případě, že dlužník převede majetek na osobu blízkou, zde zákon (konkrétně v § 42a odst. 2 občanského zákoníku) vůbec nehovoří o tom, že by tato osoba blízká o úmyslu dlužníka musela vědět. Důvod této odlišnosti popsal ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud ČR, když uvedl, že: *„úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele v takovém případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly opak (tj. že úmysl dlužníka zkrátit věřitele nemohly i při náležité pečlivosti poznat).“*¹⁹⁸

Z hlediska důkazního břemena tedy dochází v případě osob blízkých k jeho přechodu na jejich stranu, a to z toho důvodu, že zákon předpokládá, že tyto osoby byly seznámeny s úmyslem dlužníka převodem věřitele zkrátit. Jde tedy z hlediska právní teorie o další případ právní domněnky, jejíž opak musí osoba blízká vyvrátit, nechce-li nést její následky.

2.4. Důkazní břemeno ve věcech dobré pověsti právnické osoby

Tak jako fyzická osoba má určitá osobnostní práva (zejm. má právo na ochranu života a zdraví, občanské cti, lidské důstojnosti, svého soukromí, svého jména a projevů osobní povahy¹⁹⁹), stejně má garantována jistá práva i osoba právnická. Např. dle ustanovení § 19b občanského zákoníku má právnická osoba svůj název, jehož neoprávněné užití zakládá právo právnické osoby domáhat se u soudu, aby se uživatel tohoto neoprávněného užívání zdržel. Z ustanovení § 19b však nepřímou vyplývá i existence dobré pověsti právnické osoby. Jestliže je do dobré pověsti právnické osoby neoprávněně zasaženo, právnická osoba má taktéž právo domáhat se u soudu ochrany.²⁰⁰

Jak judikoval Nejvyšší soud ČR, dobrá pověst právnické osoby patří k osobním právům právnické osoby a je právnickým osobám přiznávána zákonem.²⁰¹

¹⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR30 ze dne 02.06.2005, sp. zn. 30 Cdo 955/2005

¹⁹⁹ Srov. ustanovení § 11 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²⁰⁰ Srov. ustanovení § 19b zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²⁰¹ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.3.2008 sp.zn. 30 Cdo 1385/2006

Z tohoto rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR plyne řada, pro tuto právní oblast, zásadních závěrů. Nejvyšší soud ČR zde totiž též například judikoval, že: „*V souladu s obecně uznávanou presumpcí poctivosti jednání subjektů práva se rovněž předpokládá, že právnická osoba má dobrou pověst do té doby, dokud není proveden úspěšně důkaz opaku.*“²⁰²

Dobrá pověst je tedy od počátku právnické osobě přiznána, na druhé straně však je možné před soudem prokázat opak její existence. Jestliže právnická osoba např. neplní řádně a včas své závazky vyplývající z jejích obchodních vztahů, nelze dospět k závěru, že jde o osobu (podnikatele), která by požívala dobré pověsti. Je tedy zřejmé, že dobrá pověst právnické osoby je přímo odvozena od zkušeností subjektů, které s touto právnickou osobou přicházejí do kontaktu, ať již jde o kontakt obchodní nebo např. spotřebitelský.²⁰³

Obecně lze tedy tvrdit, že dobrá pověst právnické osoby se předpokládá, nicméně v případě určitého sporu, je možné na základě konkrétních zkušeností s danou právnickou osobou, prokázat opak.

Pro naše potřeby je však důležité, že jestliže právnická osoba chrání svou dobrou pověst tím, že se v pozici žalobce obrátí na soud, kde se domáhá zdržení jednání žalobce, odškodnění, příp. omluvy, ačkoliv tato procesní strana (žalobce) sama tvrdí, že jí bylo do dobré pověsti zasaženo (což musí následně i prokázat na základě konkrétních důkazů o situacích, kdy k jednotlivým zásahům do jejích osobních práv došlo), samotnou existenci dobré pověsti prokazovat nemusí, neboť tato je zákonem předpokládána a je tedy naopak věcí žalovaného prokázat, že „žalobcova pověst, není rozhodně tak dobrou“, jak ji zákon u právnických osob obecně předpokládá. Z výše uvedeného jasně plyne, že v otázkách dobré pověsti právnické osoby dochází k přechodu důkazního břemena z žalobce na žalovaného, který musí nezbytně ve sporu před soudem prokázat neexistenci dobré pověsti žalobce.

Zjednodušeně řečeno v případě žaloby pro zásah do dobré pověsti právnické osoby žalobce (tedy právnická osoba) tvrdí, že mu bylo do jeho práva zasaženo a v tomto ohledu musí i unést důkazní břemeno. Jestliže pak k prokázání zásahu

²⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.3.2008 sp.zn. 30 Cdo 1385/2006

²⁰³ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.3.2008 sp.zn. 30 Cdo 1385/2006

dojde, již samotnou existenci dobré pověsti prokazovat žalobce nemusí, neboť ji zákon přímo předpokládá. Chce-li tedy protistrana namítat, že právnická osoba dobrou pověst nemá, musí zase ona unést v tomto ohledu důkazní břemeno, a tedy v řízení prokázat její neexistenci.

Ač by na první pohled mohlo někoho zmást použití pravidla negativní důkazní teorie, podle kterého se negativní skutečnosti neprokazují (v tomto případě jde o neexistenci dobré pověsti) a naopak se otáčí důkazní břemeno, nutno si uvědomit, že v tomto případě se nejedná o negativní skutečnost, jak by gramatický výklad mohl napovídat, ale naopak prokazují se konkrétní situace, ze kterých je možné usuzovat, že daná právnická osoba dobrou pověst nemá. Neprokazuje se tedy neexistence dobré pověsti, ale naopak např. existence opětovného pozdního placení faktur, existence nespokojených subjektů jednajících s danou právnickou osobou, a to ať již v obchodním či spotřebitelském styku. Jinými slovy nejde o neexistenci dobré pověsti, ale naopak o existenci okolností, které ji vylučují.

2.5. Důkazní břemeno ve věci odpovědnosti za škodu

Ve sporném řízení civilního procesu je otázka náhrady škody velmi důležitým tématem, neboť domnívá-li se určitá osoba, že jí byla zásahem cizího subjektu způsobena škoda, jedná se zpravidla o natolik závažný zásah do subjektivních práv poškozeného, že tento se velmi často obrací na soud s cílem dosáhnout spravedlnosti a ochránit svá právem chráněná subjektivní práva.

Obecná odpovědnost za škodu, upravená v ustanovení § 420 občanského zákoníku, je podmíněna splněním čtyř základních podmínek, z nichž první tři jsou objektivní, čtvrtá subjektivní. Těmito podmínkami jsou jednak porušení právní povinnosti, existence škody a vztah příčinné souvislosti mezi porušením povinnosti a škodou, jakožto podmínky objektivní, k jejichž splnění musí dojít kumulativně a podmínka zavinění, jakožto podmínka subjektivní.

To, zda je podmínka subjektivní nebo objektivní rozhoduje o tom, zda musí žalobce jejich existenci před soudem prokázat či nikoliv. V případě objektivních podmínek, pro ně platí, že žalobce je v těchto otázkách zatížen jak břemenem tvrzení, tak i břemenem důkazním, což znamená, že nepodaří-li se mu naplnění

výše zmíněných objektivních podmínek odpovědnosti za škodu před soudem prokázat, výsledek sporu půjde, z důvodu neunesení důkazního břemena, v jeho neprospěch.²⁰⁴

Žalobce tedy musí prokazovat, že žalovaný porušil právní povinnost, způsobil škodu a že mezi porušením právní povinnosti a vzniklou škodou existuje příčinná souvislost.

Jiná situace však nastane ve věci zavinění škůdce. Jak již bylo výše předestřeno, zavinění, jakožto podmínka subjektivního charakteru, je jakýmsi subjektivním psychickým vztahem jednatelky osoby k jejímu protiprávnímu jednání a ke škodě tím vzniklé, jako následku takového jednání. Díky zákonné konstrukci zavinění obsažené v ustanovení § 420 odst. 3 občanského zákoníku, se tato subjektivní podmínka odpovědnosti presumuje, tedy předpokládá²⁰⁵, avšak je tomu tak pouze v případě, že nejprve žalobce unese důkazní břemeno ve věci prokázání objektivních podmínek odpovědnosti za škodu.

Chce-li se tedy škůdce odpovědnosti zbavit, je nutné, aby dokázal unést důkazní břemeno, které je na něho zákonnou konstrukcí vyvratitelné právní domněnky přeneseno, což znamená, že musí v řízení před soudem prokázat, že škodu nezavinil, tedy že na jeho straně není zavinění ani ve formě nevědomé nedbalosti.²⁰⁶

Závěrem tedy lze shrnout výše zmíněné tak, že v případě prokazování odpovědnosti škůdce za způsobenou škodu, nese ve věci prokázání objektivních podmínek odpovědnosti za škodu důkazní břemeno žalobce, zatímco v případě subjektivní podmínky odpovědnosti za škodu (to znamená v případě zavinění), tato se dle zákona presumuje, a proto důkazní břemeno v prokázání opaku tíží stranu žalovanou, tedy škůdce, který musí prokázat, že škodu nezavinil.

²⁰⁴ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 03. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2199/2004

²⁰⁵ Srov. Ustanovení § 420 odst. 3, zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²⁰⁶ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 03. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2199/2004

2.6. Důkazní břemeno ve věci platnosti, resp. správnosti soukromé listiny

V praktické části této práce je potřeba upozornit na rozdíl v posuzování soukromých a veřejných listin jako důkazů v civilním řízení a hlavně upozornit na odlišnost pojetí důkazních břemen v obou případech.

Důvod je prostý. Důkaz listinou (ať již veřejnou nebo soukromou) je v řízeních před soudem využíván nesmírně často a je tomu tak převážně z důvodu neměnnosti listinného důkazního prostředku. To je také hlavní důvod, proč se lidé znalí práva snaží veškeré právní vztahy zaznamenávat listinnými dokumenty a tím snižovat možné riziko možné prohry v možném sporu. Převážně proto si lidé berou doklady o zaplacení (aby měli možnost prokázat, že skutečně za zboží či službu řádně zaplatili, pokud by někdo chtěl tvrdit opak, nebo např. pro případ řešení reklamace), proto uzavírají smlouvy o dílo, kupní smlouvy, atp. v písemné formě (aby podmínky těchto jejich soukromoprávních vztahů byly pokud možno co nejvíce neoddiskutovatelné). V některých případech, ať již jde o pracovní smlouvy ²⁰⁷, smlouvy o převodu nemovitostí ²⁰⁸, nebo další případy, zákon písemnou formu přímo přikazuje.

Výhodou písemné formy je její neměnnost v čase (není-li písemný úkon změněn pomocí písemného dodatku²⁰⁹), neboť již od dávných dob do jisté míry stále platí pravidlo: *Littera scripta manet*. – Co je psáno, to je dáno.

Pro civilní řízení je však důležité, že je-li v řízení před soudem podán důkaz listinou, tato listina nemusí ještě nutně být listinou pravou, tedy listinou vypovídající o reálných skutečnostech, naopak protistrana může snadno pravost listiny předstírat a pomocí takového důkazu usilovat o vítězství ve sporu. Je potřeba říci, že proti takovéto snaze procesní strany je samozřejmě možno se ve sporu bránit.

Jestliže tedy ve sporu jedna z procesních stran předkládá soudu jako důkaz svých tvrzení listinný důkaz, je možné se proti tomuto důkazu bránit namítáním jeho nepravosti, resp. nesprávnosti.

²⁰⁷ Srov. ustanovení § 34 odst. 4 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

²⁰⁸ Srov. ustanovení § 46 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

²⁰⁹ Srov. ustanovení § 40 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

V případě, že jedna z procesních stran předkládá jako důkaz soukromou listinu a druhá strana namítá její nepravost, resp. nesprávnost, otázkou je, kterou ze stran v tomto ohledu tíží důkazní břemeno, tedy která ze stran musí prokázat, že listina je či není platná. Odpověď vyplývá přímo ze soudní judikatury. „*Důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníkovi řízení, který z existence těchto skutečností dovozuje příznivé právní důsledky: jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí.*“²¹⁰

Ať již v konkrétním případě předkládá soukromou listinu jednou žalobce a jindy žalovaný, z povahy jejich postavení nelze určit, která ze stran bude muset pravost, resp. správnost listiny prokazovat, namítne-li protistrana její nepravost, resp. nesprávnost. Rozhodné je, která z procesních stran ze smlouvy dovozuje pro sebe příznivé následky. Zpravidla se bude jednat o tu procesní stranu, která listinu sama předkládá (lze-li předpokládat, že žádná procesní strana nebude soudu dobrovolně předkládat takové důkazy, které by svědčily v její neprospěch).

Vystupuje-li tedy na jedné straně sporu osoba, která něco tvrdí a následně toto podpírá důkazem soukromou listinou a protistrana namítá její nepravost, resp. nesprávnost, je věcí toho, kdo ji předložil, aby prokázal její pravost, resp. správnost. Ač by se na první pohled mohlo snadno zdát, že by nepravost, resp. nesprávnost soukromé listiny měl prokazovat ten, kdo ji namítá (dle pravidla: kdo tvrdí, ten dokazuje), opak je pravdou a za malý okamžik bude vysvětleno, proč tomu tak není.

Při úvaze o základních pravidlech dokazování, v úvodní části této práce bylo v kapitole 1.4 uvedeno, že aby důkaz mohl mít očekávané následky, musí být před soudem úspěšně proveden, což znamená, že musí pomoci něho být prokázáno jisté tvrzení, a to s takovou mírou pravděpodobnosti, že jej lze považovat za prakticky jisté.

Toto však neplatí pro tzv. protidůkaz. U toho postačuje k úspěšnému provedení již samotný fakt, že se pomocí jeho provedení podařilo snížit pravděpodobnost tvrzení, proti kterým protidůkaz směřuje (tedy tvrzení učiněné stranou zatíženou důkazním břemenem) pod úroveň praktické jistoty o jejich pravdivosti.

²¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdon 257/97

Jestliže tedy např. žalobce tvrdí, že uzavřel s žalovaným určitou smlouvu a domáhá se jejího splnění a k tomuto svému tvrzení předloží důkaz soukromou listinou, splňuje tím (pokud nebude v pozdějším průběhu sporu jeho důkaz zpochybněn) své důkazní břemeno. Pokud však tvrzení žalobce není podloženo dalšími důkazními prostředky (např. tím, že žalovaný již prokazatelně svou povinnost ze smlouvy částečně plnil, nebo např. byla smlouva uzavřena před svědky, kteří toto potvrzují) a žalovaný namítne, že smlouva je nepravá, resp. nesprávná (jde tedy o situaci, kdy samotné tvrzení protistrany má charakter důkazu, patrně by bylo možné hovořit o podání důkazu výsledkem účastníka²¹¹), zpochybňuje tím tvrzení žalobce do takové míry, že lze pochybovat o jeho pravdivosti.

Unesením konkrétního subjektivního důkazního břemena žalovaným (žalovanému se podařilo dostatečně zpochybnit důkazy předložené žalobcem) dochází k přenesení tohoto konkrétního subjektivního důkazního břemena zpět na stranu žalobce, který musí pravost, resp. správnost smlouvy dále prokázat, chce-li být ve sporu úspěšný. Že není jen „přání otcem myšlenky“ lze doložit citací z díla uznávaného procesualisty specializujícího se na důkazní břemeno. Macur takovéto počínání „bránící se strany“ označuje za tzv. kvalifikované popírání. *„Charakter protidůkazu má tzv. kvalifikované popírání, které není spojeno s pouhou negací tvrzení žalobce, ale současně podává bližší vysvětlení důležitých skutkových okolností.“*²¹² Jako příklad, kdy za protidůkaz postačuje tvrzení protistrany Macur uvádí situaci, kdy se žalobce domáhá plnění z kupní smlouvy, zatímco žalovaný namítá, že nešlo o kupní smlouvu, ale o darovací smlouvu, čímž zpochybňuje skutečnosti tvrzené žalobcem, což činí jeho tvrzení nejistým, a tedy nelze na jeho podaný důkaz hledět jako na úspěšně provedený.²¹³

Závěrem tedy krátké shrnutí. Pouhá námitka nepravosti, resp. nesprávnosti soukromé listiny, jakožto kvalifikované popření tvrzení protistrany, má povahu důkazu, který zpochybňuje původní tvrzení protistrany, a proto postačuje k vyvrácení pravosti, resp. správnosti předložené listiny. Pokud tedy strana, která

²¹¹ Srov. ustanovení § 125 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

²¹² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 71

²¹³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 71

listinu předložila, stále chce ve sporu uspět, musí prokázat, že soukromá listina, kterou před soudem předložila, je skutečně pravá, resp. správná, musí k tomu předložit další „podpůrné“ důkazy.

Stejného závěru lze dosáhnout i aplikací pravidla obsaženého v judikatuře Nejvyššího soudu ČR: „*Popírá-li vystavitel pravost soukromé listiny, leží důkazní břemeno ohledně pravosti na tom účastníkovi, který ze skutečností v listině uvedených pro sebe vyvozuje příznivé právní důsledky.*“²¹⁴ Tím, kdo tedy pravost, resp. správnost soukromé listiny musí při námitce nepravosti, resp. nesprávnosti prokazovat je ten, kdo ji předložil, neboť mu z ní plyne příznivý následek, kvůli kterému ji také v řízení předkládal.

2.7. Důkazní břemeno ve věci správnosti veřejné listiny

Ve výše uvedeném výkladu byl věnován prostor soukromoprávním smlouvám. Je však potřeba si uvědomit, že fyzické a právnické osoby se nestávají pouze subjekty soukromoprávních vztahů navzájem, ale současně se dostávají poměrně běžně do kontaktu též se státní správou. Např. Kindl ve své učebnici Úvod do obecné části správního práva ihned na jejím počátku připomíná, že i pokud, člověk bude mít to štěstí a nesetká se s justicí, neboť nebude nikdy nikým žalován, trestně stíhán, atp., stejně se nikdo z nás nevyhne kontaktu s úřady už jen proto, že prostě člověk dovršením patnáctého roku bude mít občanský průkaz, pořídí si cestovní pas, přestěhuje se a bude měnit trvalé bydliště, atd.²¹⁵ Stejně tak je současně velmi pravděpodobné, že při kontaktu se správními úřady, se člověk setká i s nějakými veřejnými listinami, jako výsledkem činnosti těchto orgánů.

Pro zjištění základních vlastností veřejné listiny z hlediska dokazování bude patrně nejvhodnější nahlédnout přímo do občanského soudního řádu, který ve svém ustanovení § 134 přímo hovoří o důkazní hodnotě veřejné listiny, a proto nejlepší bude citovat: „*Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který*

²¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 05. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2727/99

²¹⁵ Srov. KINDL, M.: Úvod do obecné části správního práva (učební pomůcka správního práva pro studenty). Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. s. 3 a násl.

listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.“²¹⁶

Veřejná listina má tedy oproti listině soukromé jednu zvláštnost, přičemž tato její vlastnost má zásadní význam pro její povahu a současně i vliv na důkazní břemeno v občanském soudním řízení, která spočívá v tom, že není-li prokázán opak, má se za to, že to co je v listině osvědčeno nebo potvrzeno, je pravdivé.

Jde o klasický učebnicový projev tzv. zásady legální důkazní teorie. Zatímco většinou je český civilní proces veden zásadou volného hodnocení důkazů, ze které ve stručnosti vyplývá (pouze ve stručnosti je zásada volného hodnocení důkazů na tomto místě vysvětlena proto, že již výše jí byl věnován prostor), že soud má právo přikládat jednotlivým důkazům různou váhu a jejich hodnocení je věcí konkrétního soudce, naproti tomu existují i situace, kdy tato zásada dochází prolomení a naopak nastupuje zásada legální důkazní teorie právní. Jde o situace, kdy soudce nemůže váhu důkazu sám hodnotit, naopak přímo právní norma stanovuje, jakou důkazní sílu daný důkazní prostředek má, což je přesně případ důkazu veřejnou listinou. Veřejná listina se tedy považuje za správnou, není-li prokázán opak.

Důležité je však uvést, že oproti popírání pravosti, resp. správnosti soukromé listiny, zde platí jiná pravidla pro důkazní břemeno. Jestliže tedy je do sporu vnesen důkaz veřejnou listinou a ten, proti komu tato svědčí, namítá její nesprávnost, odpovědnost za to, zda se toto podaří před soudem prokázat, leží na tom, kdo správnost popírá.²¹⁷

Výše uvedené zcela zjevně plyne právě z povahy veřejných listin, která je stanovena občanským zákoníkem a která byla rozebrána na počátku této kapitoly.

Závěrem je potřeba zmínit, že jak z výkladu patrně, problematika veřejných listin je zásadně odlišná od problematiky listin soukromých. Po odděleném výkladu obou typů listin je zde vhodné použít i výklad komparativní, kterému se věnoval ve svém rozsudku i Nejvyšší soud České republiky, když judikoval, že:

²¹⁶ Ustanovení § 134 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

²¹⁷ srov. Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009 str. 929

„Oproti listině veřejné, kde důkazní břemeno leží na tom, kdo popírá její správnost, u soukromé listiny stačí „formální“ popření její správnosti druhým účastníkem, aby nastoupila důkazní povinnost a důkazní břemeno toho účastníka, který tvrdil skutečnosti, jež měly být prokázány soukromou listinou“²¹⁸

2.8. Důkazní břemeno ve věcech uznání dluhu

Mezi dvěma nebo více fyzickými nebo právnickými osobami často vznikají závazky. Klasickým závazkovým právním vztahem je např. smlouva kupní, darovací, o dílo, atp. Zjednodušeně řečeno jde tedy o vztah dvou nebo více osob, s protikladným postavením, což znamená, že právu jedné strany odpovídá povinnost jí toto plnění poskytnout.²¹⁹

I přesto, že má jedna ze stran oprávnění požadovat po straně druhé určité plnění, v praxi to bohužel neznámá, že se svého oprávnění u protistrany „domůže“, jinak řečeno, že má někdo např. na základě kupní smlouvy nárok na zaplacení kupní ceny ještě neznámá, že mu kupující tuto cenu skutečně zaplatí. Proto v právu existují i různé instituty, posilující postavení věřitele v závazkovém právním vztahu, tedy zajišťovací instituty, které jednak mají funkci uhrazovací (tzn., že v případě, že dlužník nebude plnit dobrovolně, věřitel se jejich prostřednictvím přímo finančně zhojí), ale též samotnou funkci zajišťovací (tzn., že zajišťovací institut působí na dlužníka jako „hrozba“ a tím jej pozitivně motivuje k dobrovolnému plnění).

Mezi nejběžnější zajišťovací instituty patří např. smluvní pokuta, ručení, dohoda o srážkách ze mzdy, zástavní smlouva nebo také uznání dluhu.

Do jisté míry specifickým zajišťovacím institutem je právě posledně jmenované uznání dluhu, upravené v ustanovení § 558 občanského zákoníku, dle kterého ono uznání musí být v písemné formě, musí obsahovat příslib uhrazení dluhu, stejně jako samotné uznání dluhu co do důvodu i výše.²²⁰

²¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2012, sp. zn. 20 Cdo 947/2012

²¹⁹ Srov. BIČOVSKÝ, J., FIALA, J., HOLUB, M.: Občanský zákoník. Praha: Linde, 1998, s. 359

²²⁰ Srov. ustanovení § 558 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Oproti ostatním výše zmíněným zajišťovacím institutům uznání dluhu nemá samo o sobě uhrazovací funkci, přesto posiluje postavení věřitele poměrně zásadním způsobem, neboť funkci zajišťovací splňuje hned dvěma způsoby. Jednak totiž uznáním dluhu dochází k přerušení běhu promlčecí lhůty (v občanském právu tedy počíná běžet nová desetiletá promlčecí lhůta, v obchodním právu pak obecná čtyřletá)²²¹ a dále uznání dluhu: „zajišťovací funkci plní tím, že zakládá právní domněnku existence dluhu v době jeho uznání. Tím se ve sporu posiluje procesní pozice věřitele, neboť v něm nemusí dokazovat vznik dluhu ani jeho trvání v době, kdy k uznání došlo. Je naopak na dlužníkovi, který namítá, že dluh nevznikl, že byl splněn nebo zanikl jinak, aby to prokázal.“²²²

„Důsledkem uznání závazku je tedy přesun důkazní povinnosti (důkazního břemene) z věřitele na dlužníka, na němž tak je, aby prokázal, že závazek nevznikl, zanikl či byl převeden na jiného.“²²³

Jestliže tedy dlužník věřiteli písemně uzná dluh, důkazní břemeno v případném následném sporu zatěžuje ve věci existence dluhu ne žalobce (zn. věřitele), ale naopak jeho existence je předpokládána a pouze v případě, že žalovaný (zn. dlužník) bude usilovat o opak, je sám zatížen důkazním břemenem ve věci jeho neexistence, příp. jeho zániku, atp. Dlužníkovi tedy nestačí předložit pouze protidůkaz, který by existenci dluhu zpochybnil, musí přímo unést důkazní břemeno ve věci prokázání neexistence, zániku nebo převedení.

„Na dlužníku naopak je, chce-li být ve sporu úspěšný, aby prokázal, že dluh nevznikl, že byl splněn nebo jinak zanikl. Tyto skutečnosti jsou totiž pravým opakem toho, co uvádí domněnka, tj. jsou způsobilé, vyjdou-li v řízení najevo (tj. unese-li dlužník ve vztahu k nim důkazní břemeno), vyvrátit obsah domněnky.“²²⁴

Je však potřeba si uvědomit, že ne každé uznání dluhu má stejné následky, jak upozorňuje soudní judikatura Nejvyššího soudu ČR.

„Pokud písemný projev vůle dlužníka obsahuje uznání dluhu co do důvodu i výše a absentuje v něm výslovný příslib zaplacení dluhu, je důsledkem tohoto úkonu

²²¹ FIALA, J., KINDL, M., a kol.: Občanské právo hmotné. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 418

²²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 01. 07. 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008

²²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 08. 2004, sp. zn. 32 Odo 1160/2003

²²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 02. 2006, sp. zn. 33 Odo 1028/2004

*pouze přetržení promlčecí doby podle § 110 odst. 2 věty druhé o.z. a vyvratitelná právní domněnka trvání dluhu ve smyslu § 558 o.z. nevznikne.*²²⁵

Závěrem lze tedy shrnout, že písemným uznáním dluhu co do důvodu a výše spolu s výslovným příslibem uhrazení dluhu zakotvuje vyvratitelnou právní domněnku existence dluhu v době jeho uznání. Tato vyvratitelná právní domněnka způsobuje, že důkazní břemeno v případném sporu přechází z věřitele na dlužníka, který, chce-li ve sporu uspět, musí unést důkazní břemeno ve věci prokázání neexistence dluhu, jeho splnění, zániku, příp. převodu či přechodu na jinou osobu. Věřitel v takovém případě tedy existenci dluhu nemusí díky této domněnce ve sporu již prokazovat a současně dlužníku nestačí existenci dluhu zpochybnit, naopak musí jeho neexistenci, zánik, převod nebo přechod přímo prokázat.

²²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 01. 07. 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008

ZÁVĚR

Asi se všichni shodneme alespoň na jedné věci. Právních předpisů je dnes v naší (a nejen v naší) zemi neskutečné množství a jednotlivých jejich ustanovení ještě mnohem více. Pokud by byl člověk nadán dokonalou fotografickou, neboli eidetickou pamětí, mohl by si možná pamatovat velké množství z nich, možná i všechny, pokud by měl čas hodně číst, ale přiznejme si, valná většina z nás touto pamětí nadána není a nikdy nebude.

Máme tedy dvě cesty, jak se stát úspěšnými v tom co děláme (v mém případě v tom, co se chystám dělat). Můžeme se pokusit naučit co největší množství norem nebo soudních rozhodnutí a tím zvětšit šanci, že případ, který budeme dále řešit, bude spadat do toho, co zrovna ovládáme.

Ale také se můžeme snažit porozumět principům, na kterých dané právo stojí, nebo se pokoušet porozumět tomu, co zákonodárce vede k stanovení určitého pravidla nebo naopak např. k stanovení výjimek z něho. Neboť tak jako soudce, stejně tak i zákonodárce je-li kvalitní, měl by na stejné případy stanovovat stejná pravidla, na obdobné případy obdobná pravidla a pokud se od určitého pravidla odchýlí, měl by jeho postup být rozumově odůvodnitelný a v souladu s vyššími právními principy nebo pravidly.

Při volbě tématu této práce jsem měl možnost poměrně dlouhou dobu zvažovat, jak se rozhodnout. Po konzultacích s praktiky i teoretiky jsem dospěl k závěru, že téma, které se pokusím zpracovat, musí být stěžejní a pro praxi významné.

A právě proto jsem zvolil téma, které je někdy označováno za „páteř civilního procesu“.

Navážu-li na to, co jsem uvedl „v úvodu tohoto závěru“, vybral jsem si důkazní břemeno z toho důvodu, že se jedná o oblast pro praxi velmi důležitou, ale současně i velmi teoreticky nesnadnou. Pokud bych ve své práci zpracoval co nejvíce jednotlivých zvláštních případů užití důkazního břemena, patrně bych byl schopen vytvořit jakýsi více či méně kompletní „telefonní seznam“, avšak zdaleka by nemusela pro mne být práce přínosnou.

Mou snahou tedy bylo utvoření, nejen v práci ale i u sebe sama, určitého dostatečného teoretického základu, který měl posloužit jako průvodce praktickými případy. Na těchto praktických případech jsem se pak snažil rozkrýt jejich jednotlivé teoretické základy, tedy sám pro sebe určit, proč je v daném případě daný zvláštní případ takový jaký je a proč jindy je zase jiný. Jinými slovy snažil jsem se pochopit, co zákonodárce, případně soudce vytvářející judikaturou ustálené právní názory, vede k tomu, aby v daném případě postupoval tak, jak je v něm postupováno, a to převážně proto, abych byl schopen utvořit si určitý vzorec, podle kterého bych s větší či menší úspěšností byl schopen v budoucnu odhadnout, zda v určité situaci se věc řídí některými pravidly a jindy zase jinými a tím se pokusil alespoň částečně kompenzovat skutečnost, že jak jsem již výše poznamenal, nemám v hlavě počítač, abych si vše pamatoval.

Domnívám se totiž, že jestliže určitou oblast dokáže člověk dostatečně teoreticky rozebrat a pochopit, může tím určit zákonitosti, na kterých daný prostor stojí a díky tomu do jisté míry i předpokládat, jak by se mohlo v daném případě postupovat i přesto, že jej konkrétně nezná.

Když nic jiného, snažil jsem se touto prací dosáhnout zvýšení šance na to, abych byl schopen později v praxi snadněji rozpoznat, že mě, resp. stranu, kterou budu zastupovat, někdo zatížil „nesmyslným“ důkazním břemenem a následně se tomu dokázal efektivněji argumentačně bránit, příp. abych byl schopen včas rozpoznat, kterou ze sporných stran bude zatěžovat důkazní břemeno ohledně daného tvrzení a tedy, která ze stran bude muset danou okolnost před soudem prokazovat.

SUMMARY

When I was thinking what topic to choose, I wanted to process an issue, which would be important for legal or judicial practice. I also asked a few college teachers and lawyers for recommendations and finally I decided to handle this topic, because I thought it would meet my requirements.

This diploma paper has been focusing on the burden of proof from academic side on one hand and from judicial practice on the other.

I didn't try to make a law dictionary of all possibilities of using burden of proof in civil proceedings. My primary objective was to understand the rules and after that to use these rules in concrete situations of specific examples. That is the reason why the paper has been focusing too much on theoretical questions. I think that's the key to all practical examples.

This diploma paper is possible to divide into four parts.

First part of this thesis is about process of proving generally, because the civil proceedings isn't the only proceedings, in which somebody's arguing. In criminal proceedings or administrative proceedings, in both of them is somebody arguing too. And we can admit, that rules are often similar, so this diploma paper begins from general point of view. Reader is informed about basic terms such as proof or process of providing and also about the meaning of this procedure.

In the second part of diploma paper I describe, what are the types of civil proceedings and I point out basic differences of process of providing in each of them. At the beginning of this part is also a chapter devoted to statutory regulations of burden of proof in Civil Procedure Code (Občanský soudní řád). Last chapter of this second part of thesis is important because there is simulated case in civil proceedings which I made up to show the reader the basic rules of civil proceedings before we start to focus on difficult issue of burden of proof. This simulated case demonstrates on which of the parties is located the burden of proof in civil proceedings in which situation and what are the consequences of their failures.

Third part has been focusing on burden of proof from academic side. Burden of proof can be divided into several parts. We could look at it from objective view and also from subjective view. Objective burden of proof is inert during the time of civil proceedings which means it is the same from the beginning to the end of civil proceedings. Subjective burden of proof on the other hand is typical for its mobility, which means it moves from side to side during concrete civil proceedings. Third part of this diploma paper also shows, what happens in case of failures the issue burden of proof. These chapters are maybe the most important, because it shows the irreplaceable role of burden of proof which is sometimes called cornerstone of the civil proceedings.

At the end of this crucial part is mentioned number of another legal institutions which affect the burden of proof.

Last section has been focusing on judicial practice. After short introduction which is mostly about importance of judicial decisions in civil law, this practical section is divided to individual chapters, each based on concrete judicial decisions. I have tried to combine theory and practice. I didn't do just a list of interesting situations of using burden of proof, I tried to understand them and form a ground rules.

In conclusion I would like to say that I am really glad I made this decision and choose this topic of my diploma paper. It was maybe harder than I thought before, but I hope, I will appreciate it, especially in my future job.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Knižní monografie

BAJCURA, A., a kol.: Občianské procesné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995.

BIČOVSKÝ, J., FIALA, J., HOLUB, M.: Občanský zákoník. Praha: Linde, 1998.

DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009.

FIALA, J., KINDL, M., a kol.: Občanské právo hmotné. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009

GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. Vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2001

HENDRICH, D., a kol.: Správní právo. Obecná část. 7. Vyd. Praha: C.H.Beck, 2009

HAMULÁKOVÁ, K.: Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010

JELÍNEK, J., a kol.: Trestní právo procesní. 2.vyd. Praha: Leges, 2011

KINDL, M.: Úvod do obecné části správního práva (učební pomůcka správního práva pro studenty). Plzeň: Západočeská univerzita, 2000

KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk 2008

KLÍMA, K.: Teorie veřejné moci (vládnutí). 2. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2006

KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995

LYOTARD, F.: O postmodernismu. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993

MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995

- MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000
- MACUR, J.: Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001
- MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993
- MACUR, J.: Zásada projednací v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1997
- PLECITÝ, V., SKŘEJPEK, M., SALAČ, J., ŠÍMA, A.: Základy rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009
- POLIŠENSKÁ, P.: Přehled judikatury ve věcech dokazování. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010
- SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997
- STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003
- SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009
- SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer, 2012
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: Občanské právo hmotné 1. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- VRCHA, P.: Civilní judikatura. Praha: Linde Praha, a.s., 2003
- WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011
- ZOULÍK, F.: Soudy a soudnictví. Praha: C.H.BECK/SEVT, 1995

Odborné články v tištěných periodikách

BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu.

Bulletin advokacie. 2010, č. 10

BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7.

2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12.

ČERMÁK, K.: Studium života goril a jeho význam pro české postmoderní myšlení aneb ještě ke kritice selského rozumu. Bulletin advokacie. 1995, č. 5.

ČERMÁK, M., KVASNICOVÁ, J.: Několik poznámek k českému antidiskriminačnímu právu. Bulletin advokacie. 2010, č. 3.

HANUŠ, L.: Náležitosti důkazního prostředku srovnávací pachovou zkouškou.

Bulletin advokacie. 2004, č. 1.

JOUZA, L.: Nový antidiskriminační zákon. Bulletin advokacie. 2009, č. 11.

KOCINA, J.: Záznamy telefonických hovorů pořízené třetími osobami jako důkaz. Bulletin advokacie. 2009, č. 3.

KŘEČEK, S.: Rozhodující skutečnosti uvedené v žalobě (nad jedním rozhodnutím). Bulletin advokacie. 2010, č. 1-2

LAUPY, M.: Forenzní genetická analýza DNA a její význam při dokazování. Bulletin advokacie. 2002, č. 4.

LOUDOVÁ, M., SIEGLOVÁ, Z., BRDIČKA, R.: Naše zkušenosti s DNA analýzou při řešení otázek sporného otcovství. Bulletin advokacie. 1999, č. 5.

MACUR, J.: Civilní proces a zásada projednací. Bulletin advokacie. 1997, č. 1.

MACUR, J.: Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely o. s. ř. č. 30/2000 Sb. Bulletin advokacie. 2001, č. 1.

MACUR, J.: K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 2000, č. 4.

MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2.

- MACUR, J.: Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie. 1998, č. 9.
- MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 2004, č. 13.
- ROMAN, Š.: K problematice využití tzv. pachových konzerv v trestním řízení. Bulletin advokacie. 1996, č. 8.
- REPÍK, B.: K přípustnosti důkazu získaného nelidským a ponižujícím zacházením a k právu neobviňovat sebe samého. Bulletin advokacie. 2007, č. 2.
- SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11.
- SVOBODA, K.: Kdo co prokazuje. Právní rádce. 2008, č. 4.
- SVOBODA, K.: Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. Bulletin advokacie. 2009, č. 3.
- SVOBODA, K.: Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního sporu. Bulletin advokacie. 2009, č. 11.
- VLK, V.: Několik poznámek a jedna úvaha nad 109. pokusem o opravu o. s. ř.. Bulletin advokacie. 2009, č. 11.
- WINTEROVÁ, A.: Koncentrace civilního soudního řízení. Bulletin advokacie. 2001, č. 4.
- ZOULÍK, F.: Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. Bulletin advokacie. 1999, č. 9.

Odborné články z internetových serverů

NOVÁK, A.: Pachová stopa jako důkaz v trestním řízení. Server www.epravo.cz, umístěno dne 13. 1. 2003, viz.: <http://www.epravo.cz/top/clanky/pachova-stopajako-dukaz-v-trestnim-rizeni-20647.html>

REDAKCE EPRAVO.CZ: Domněnky otcovství. Server www.epravo.cz, umístěno dne 17. 4. 2001, viz.: <http://www.epravo.cz/top/clanky/domnenky-otcovstvi-5439.html>

Soudní judikatura

Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 26. 04. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 37/04

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 52/2000

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. I. ÚS 236/98

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 04. 03. 1998, sp. zn. I ÚS 394/97

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 11. 1999, sp. zn. III. ÚS 470/97

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2012, sp. zn. 20 Cdo 947/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 01. 07. 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 26 Cdo 4940/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 03. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08.08.2007, sp. zn, 30 Cdo 2675/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 03. 2008, sp.zn. 30 Cdo 1385/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 02. 06. 2005, sp. zn. 30 Cdo 955/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 02. 2006, sp. zn. 33 Odo 1028/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 03. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2199/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 08. 2004, sp. zn. 32 Odo 1160/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 07. 05. 2003, sp. zn. 29 Odo 180/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 04. 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2002, sp.zn. 22 Cdo 1418/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 05. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2727/99

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 26 Cdo 732/98

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdon 257/97

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. To 295/93

Rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Orlicí sp. zn. T 159/86

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce